บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ หลักการและเหตุผล/ประวัติความเป็นมา/นิยามของมรดกภูมิปัญญา

หลักการและเหตุผล

สถานการณ์ปัจจุบันผลจากการพัฒนาทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย ตลอดจนการเมืองการปกครอง ทำให้การสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ลดน้อยลงหรือขาดหายไป บทบาทของพ่อแม่และผู้อาวุโสที่เป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้มีน้อยลง ผลที่ตามมาโดยภาพรวม คนรุ่นใหม่อันประกอบด้วย เด็กเยาวชน และคนหนุ่มสาวขาดกลไกในการที่จะหล่อหลอมคุณลักษณะตามประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของชาวปกาเกอะญอ ยิ่งกว่านั้นคนรุ่นใหม่ยังรับเอาวัฒนธรรมและการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามามากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้าน ธา กำลังถูกคุกคามอย่างหนักจากเพลงสมัยใหม่และวิถีแบบสมัยใหม่ ซึ่งแสดงถึงนัยยะของการสูญเสียอัตลักษณ์ ตลอดจนภาษาแม่ของปกาเกอะญออย่างน่าเป็นห่วง การศึกษาวิจัยอันจะนำมาซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึก การถ่ายทอดและสืบทอดผ่านทางลายลักษณ์อักษรแทนการพูดและการจดจำ นับเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน

๑. ประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของคนกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยง เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่า ปกาเอกะญอ [คำเรียกตามภาษาของกลุ่ม จกอร์ (Cgau)} หรือโพล่ง [คำเรียกตามภาษา โพล่ง/โปกว์ (Pgoj)] ในประเทศไทยกะเหรี่ยงแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มย่อยๆโดยมีสองกลุ่มใหญ่**กลุ่มที่มีมากที่สุด**เรียกตนเองว่า ปกาเกอะญอ จกอร์ (Pgaz k' Nyau Cgau) **กลุ่มที่มากรองลงมา**เรียกตนเองว่า โพล่งหรือ โปกว์ (Plong/Pgoj) **กลุ่มย่อยที่สาม**เรียกตนเองว่า กะยาห์ (Karenny) บแวว์ (Bgai**) และกลุ่มสุดท้าย** เรียกตนเองว่า ปะโอ (Pa-o) คนกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานอยู่ ในภาคเหนือ บางส่วนของภาคกลางและภาคตะวันตกของประเทศไทย การตั้งถิ่นฐานของชุมชนกะเหรี่ยงแต่ละแห่งมีความเก่าแก่ไม่เหมือนกัน บรรพบุรุษของกะเหรี่ยงมีการสืบค้นได้นานกว่า ๑,๒๐๐ ปี แต่จากความทรงจำของคนในชุมชนได้ระบุไว้ว่าราวกว่า ๔๐๐ ปี ถิ่นฐานที่กะเหรี่ยงอาศัยอยู่แม้อาศัยอยู่มายาวนานแต่ยังคงสภาพป่าที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาเป็นผู้มีภูมิรู้ในดูแลจัดการป่าและทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน จึงสามารถจัดการดูแลป่าได้เป็นอย่างดีตลอดมา หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับป่าเมื่อเห็นสภาพป่าที่ดีจึงประกาศเป็นพื้นที่ป่าประเภทต่างๆ โดยไม่คำนึงว่าป่าตรงนั้นมีคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ได้ทำการกันเขตพื้นที่ของกะเหรี่ยงไว้ให้ และแล้วก็ประกาศทับที่พื้นที่ดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงเหล่านั้น ทำให้คนกะเหรี่ยงกลายเป็นผู้บุกรุกป่า ทำผิดกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆของส่วนราชการไปโดยปริยาย

นอกจากนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของ “กะเหรี่ยง” จากการเป็น “ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน” และ “ผู้รักษาความมั่นคงตามชายแดนให้กับสยามประเทศ” ในอดีตกลับกลายมาเป็น “ชาวเขา” กลุ่มคนผู้ซึ่งอพยพเข้ามาใหม่ เป็นผู้ปลูกและค้าฝิ่น ผู้ตัดไม้ทำลายป่าเพราะทำไร่เลื่อนลอยและเป็นภัยต่อความ

มั่นคง ภาพเหล่านี้ล้วนสร้างมายาคติที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงและข้อเท็จจริงทั้งในประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงเลย

ชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยตามการจำแนกจากทางมนุษยวิทยามแบ่งบออกเป็น 4 กลุ่มย่อย (sub group) กลุ่มที่หนึ่ง สะกอร์ (Sgaw) หรือชื่อที่เรียกตนเองว่า ปกาเกอะญอ ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในบรรดากลุ่มต่างๆ กลุ่มที่สอง โปว์ หรือชื่อที่เรียกตนเองว่า โพล่ง เป็นกลุ่มที่มีจำนวนรองลงมาจากปกาเกอะญอ กลุ่มที่สาม เบว หรือคะเรนนี (Karennee) มีอยู่ค่อนข้างน้อยถ้าเปรียบเทียบกับอีกสองกลุ่มย่อยที่กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่จะอาศัยในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน กลุ่มย่อยที่สี่ ปะโอ (Pa-o) มีจำนวนน้อยที่สุดและส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเช่นกัน

กลุ่มปกาเกอะญอเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทย ซึ่งมีประชากรมากที่สุดในบรรดาชนเผ่า คือ 438,450 คน หรือร้อยละ 47.93 ของประชากรชนเผ่า (สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ เมษายน พ.ศ. 2545) มีถิ่นอาศัยกระจายตัวอยู่ 15 จังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง และภาคกลางฝั่งตะวันตก ทั้งนี้มีประชากรชาวปกาเกอะญอมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนและตากตามลำดับ

ทางวิชาการภาษากะเหรี่ยงจัดอยู่ในตระกูลธิเบต-พม่า อักขระที่นิยมใช้กันมี 2 ชนิด คือ หลิ-วา เป็นอักขระดั้งเดิมของมอญ ถูกใช้อย่างแพร่หลายในพม่า กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสต์แตนท์ในประเทศไทยและกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในจังหวัดตากเท่านั้น ส่วนอีกอักขระหนึ่งคือหลิโรเม (Romanize) เป็นอักขระที่ใหม่กว่า ถูกพัฒนาโดยมิชชันนารีนิกายโรมันแคทอลิกที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทยราว 60 ปีมาแล้วนี้เองและอักขระนี้จะใช้กันในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกสังฆมณฑลเชียงใหม่ส่วนใหญ่

จากหลักการเหตุผลเชิงอคตินี้ รัฐจึงมีนโยบายพัฒนาชาวเขาให้เป็นคน โดยใช้กลไกการจัดการศึกษาเชิงเดี่ยว รูปแบบการผสมกลมกลืน (Assimilation) การจัดโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ที่รัฐเป็นศูนย์กลาง ทำให้โครงสร้างตามประเพณีอ่อนแอลง การสืบทอด องค์ความรู้พื้นบ้านชะงักลงเพราะต้องเข้าเรียนภาษาไทยวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว ส่วนหนึ่งของผลกระทบทำให้การสืบทอด “ธา” ของปกาเกอะญอชะงักลงด้วย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่มีความจำเป็นที่จะต้องกลับมาศึกษาวิจัย “ธา” ก่อนที่องค์ความรู้เหล่านี้จะสูญหายไป

ข้อสำคัญที่เชื่อมโยงกับการศึกษา บทเพลงพื้นบ้าน หรือ ธา ของปกาเกอะญอ คือ จากการศึกษาและคำยืนยันจากชาวกะเหรี่ยงทั้งที่เป็นปกาเกอะญอและโพล่งว่า รากฐานที่มาของ ธา เป็น ธา บทเดียวกัน และส่วนใหญ่เจ้าตำรับคือปกาเกอะญอและอีกส่วนหนึ่งเป็นธาหรือแธ่ของโพล่ง เคยคุยกับผู้เฒ่าโพล่งบางท่าน ได้บอกว่า โพล่ง เอา ธา ปกาเกอะญอ มาถอดเป็นภาษาโพล่งมาใช้กัน จึงมีการแลกเปลี่ยนไปมาระหว่างโพล่งกับปกากอะญอมายาวนาน ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิม ธา น่าจะมาจากรากฐานเดียวกัน

๒. คำนิยาม เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ (ธา)

การศึกษาวิจัย นี้ จะศึกษาเฉพาะ ธา (เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ) ของคนกะเหรี่ยงกลุ่มย่อยที่เรียกตนเองว่า ปกาเกอะญอจกอร์ เท่านั้นและ เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ นี้ จะขอใช้เรียกว่า ธา ปกาเกอะญอ (hta Pgaz K' Nyau) แทน คำเรียก เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ

นิยามของ คำว่า ธา สามารถนิยามได้ดังต่อไปนี้ ธา จัดอยู่ในประเภท มุขปาฐะ (Oral tradition) ชนิดหนึ่ง ธา ยังเป็นบทลำนำซึ่งเป็นบทฉันท์ กาพย์ กลอนหรือคำประพันธ์บทร้องที่เป็นทำนองใช้ในการขับร้องหรือเป็นบทอุปมาโวหารหรือโวหารเปรียบเทียบ โดย ยกตัวอย่าง สิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบเพื่อให้เกิดความชัดเจนด้านความหมาย ด้านภาพ และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น อุปมาโวหารมักจะปรากฏพร้อมกับพรรณนาโวหารเสมอ[1] ธา อีกด้านหนึ่งเป็นสำนวนโวหารทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญทางภูมิปัญญาอันฝังอยู่ในประสบการณ์ที่สะท้อนออกมาเป็นปฏิบัติการในวิถีชีวิตประจำวัน มันได้ตกผลึกและปรากฏออกมาชัดแจ้งในด้วยพลังอำนาจ และความหมายเชิงบทกวีที่ลึกซึ้ง กวีเชิงสำนวนโวหารทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกนำไปใช้หลากหลายรูปแบบในพื้นที่และในประเพณีพิธีกรรรของชุมชน มันยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันมหาศาล กล่าวได้ว่า ธา เป็นทั้งกลไกการสืบทอดวัฒนธรรมทางภาษาและเป็นเนื้อหาทางวัฒนธรรมไปในตัวด้วย ซึ่งจะประมวลคุณค่าของ ธาได้ดังนี้ อย่างแรกนำเสนอโดยการแสดงออกถึงข้อมูลพื้นฐานที่มีความสำคัญต่าง ๆ อย่างที่สอง ได้ใช้พื้นที่เหล่านี้เพื่อแสดงข้อมูลที่ไม่สามารถสื่อสารออกมาเป็นภาษาพูดปกติได้ และสามเป็นการสร้างฐานทางสังคม หรือ ข้อเรียกร้องทางการเมืองที่ไม่ง่ายต่อความขัดแย้งโดยฝ่ายตรงกันข้ามหรือคู่แข่งขันได้จึงนำสำนวนโวหารเหล่านี้มาใช้[2] นอกจากนั้นหากเราใช้แต่ภาษาพูดปกติธรรมดา มันไม่ให้ความหมายที่ลึกซึ้งเพียงพอที่จะซึมเข้าไปในหัวใจและความเข้าใจไปถึง จิตสำนึกและความศรัทธาได้ ธา เป็นสำนวนโวหารสั้นๆแต่มีความหมายที่ชัดเจนและครอบคลุมในหลายๆด้าน คำพูดที่ออกมานุ่มนวลแต่มีพลังต่อผู้ฟัง ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า สำนวนโวหารของ ธา นั้นมาจาก **วาจา** ที่เป็นปรีชาญาณของ**บรรพชน**[3] ที่ใช้มาในอดีตแต่มีความร่วมสมัยสามารถเกี่ยวโยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอีกในปัจจุบันและสามารถช่วยชี้แนวทางที่จะนำมาใช้หรือทำอย่างไรกับบริบทปัจจุบันได้ นอกจากนั้น ชาวปกาเกอะญอ ได้อาศัย ธา และเนื้อหาสาระของ ธา หล่อหลอม คุณค่า ศีลธรรม จิตวิญญาณ อัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนและโลกทัศน์ให้กับลูกหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่าจากอดีตกาลมาจนปัจจุบัน และ ธา ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสาระสำคัญในการสื่อสารที่อยู่ในวงจรชีวิตของพวกเขาที่หลากหลายวัตถุประสงค์และหลากหลายบรรยากาศของคนแต่ละรุ่น การนำ ธา มาใช้ทำได้หลากหลายรูปแบบเช่นใช้พูดเปรียบเปรย ใช้เสริมการพูดให้มีน้ำหนักจากฐานคิด จากวาจาของบรรพชนหรือใช้อ้างอิงเรื่องราวหรือเนื้อหาที่พูดให้น่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใสศรัทธา ใช้โต้ตอบแทนวาจาเพื่อหลบซ่อนสาระที่ไม่อยากพูดตรงไปตรงมาหรือขวยเขินเอียงอายที่จะพูดตรงๆ เช่น การเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวเป็นต้น

---

1 http://dictionary.sanook.com/search/ลำนำ

2 Mischung 2003

3 Hoskins 1988, fox 1988b cited in Mischung 2003, 130.

นอกจากนั้น ธา ใช้ร้องในงานประเพณี พิธีกรรม ที่หลากหลายรูปแบบและบรรยากาศ ทำนองก็หลากหลายสอดคล้องกับบรรยากาศนั้นๆ

1.**2 วัตถุประสงค์**

1.2.1 เพื่อใช้กระบวนการการเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก และความตระหนักในความสำคัญของบทเพลงพื้นบ้านของชาวปกาเกอะญอ และนำไปสู่ความต้องการในการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิตสืบไป

1.2.2 เพื่อนำไปสู่การเสนอบทเพลงพื้นบ้านของปกาเอกะญอพื้นบ้านขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติและพร้อมนำเสนอองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติเมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคี Convention for the Safeguarding of the intangible cultural heritage ในโอกาสต่อไป

1.3. ขอบเขต/วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

ขอบเขต/วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล จะแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึก ที่จะทำใน 3 จังหวัดที่มีประชากรปกาเกอะญอ จากประชาชนมากที่สุดและรองลงมาตามลำดับ ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก

ระดับที่สอง เป็นการตรวจสอบ ยืนยัน และให้ฉันทามติในข้อมูลบทเพลงพื้นบ้านที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมด (ดูรายละเอียดขั้นตอนในข้อ 6.3)

1.4 **งานวิจัย/ทฤษฎีทีเกี่ยวข้องและสถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่**

สำนวนโวหารทางวัฒนธรรม (Cultural Idiom) เป็นปัจจัยสำคัญขององค์ความรู้ท้องถิ่นที่ฝังอยู่ภายในของแสดงออกมาที่เป็นประสบการณ์การปฏิบัติการที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันสิ่งเหล่านี้ได้ตกผลึกออกมาเป็นบทสัมผัสทางกวีสั้นๆที่มีพลังและมีความหมาย สำนวนโวหารของการสัมผัสทางกวีเหล่านี้สามารถให้ความหมายใหม่เพื่อการเอาไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของท้องถิ่นที่แตกต่างกันและในการพิธีกรรมต่างๆของชุมชนด้วย นอกจากนั้นสำนวนโวหารเหล่านี้ยังเป็นพื้นที่ทางภาษาในการใช้สื่อสาร ดังกล่าวต่อไปนี้ ๑.การแสดงความรู้สึกออกมาในเรื่องที่ต้องสื่อสารที่เป็นข้อมูลสื่อสารทีมีความสำคัญ ๒.การแสดงความรู้สึกของข้อมูลสื่อสารเหล่านั้นออกมาไม่สามารถที่สื่อสารออกมาเป็นภาษาพูดได้ และ๓.สิ่งที่สื่อสารออกไปไม่ก่อเกิดบรรยากาศของความรู้สึกขัดแย้งกับฝ่ายที่รับรู้ข้อมูลสื่อสาร แต่รับรู้เข้าใจด้วยความรู้สึกนุ่มนวลแต่ให้ความหมายได้ชัดเจนในนัยของภาษาสัมผัสของกวี (Mischung 2003)

สำนวนโวหารทางวัฒนธรรมก่อเกิดจากผู้ผลิตทางวัฒนธรรม (cultural producers)ในพื้นที่ของพื้นที่วัฒนธรรม Bourdieu นักทฤษฎีมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้แบ่งบทบาทผู้ผลิตทางวัฒนธรรม (ครู นักเขียน ศิลปิน และผู้นำทางศาสนา ฯลฯ) เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมทางระเบียบสังคมในการเป็นผู้ผลิตทุนเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ผู้ผลิตเชิงวัฒนธรรม ให้ความหมายกลางๆระหว่างวัฒนธรรมกับชนชั้น ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างส่วนบนโดยก่อเกิดสถาบันวัฒนธรรมการตลาดหรือพื้นที่สนามที่พวกเขาเป็นจ้าของโดยเฉพาะผลประโยชน์ที่ให้กับตัวพวกเขาเอง (cf.Yos Santasombat, 2004) ณ ที่นี้ ผู้ผลิตเชิงวัฒนธรรมคือ ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ ธา หรือ โหม่โซะ นั่นเอง

พื้นที่ใหม่ในการต่อสู้เพื่อการตอบโต้ทางวัฒนธรรม สำนวนโวหารกาพย์กลอนถูกใช้ในการเรียกร้องสิทธิทางทรัพยากรธรรมชาติเสมือนมรดกที่ต้องมีการรับช่วงต่อสู่ลูกสู่หลาน โดยให้ผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นได้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรเหล่านั้นและโดยถูกรับรองว่าเป็นชุดของสิทธิในการส่งต่อ (พินัยกรรม) เชิงประวัติศาสตร์และธรรมเนียมทางวัฒนธรรม นี่คือสิ่งที่ Bourdieu (1977) เรียกว่า habitus ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ข้างในของพฤติกรรมและพฤติกรรมนี้จะปรากฏออกมาในเชิงโครงสร้างภายนอก ดังนั้นประวัติศาสตร์ของประชาชนในความสัมพันธ์กับภูมินิเวศน์นำไปสู่การผสานกันของความหลากหลายทางประวัติศาสตร์จากภายใน (Donald Moore 1993: 383-384)

สภาพโดยทั่วไปองค์ความรู้เกี่ยวกับ ธา จะยังอยู่กับผู้อาวุโสประมาณอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปที่เคยเติบโตขึ้นในบรรยากาศของชุมชนเดิมที่ยังมี ธา เป็นฐานชีวิตในชีวิตประจำวันและปฏิบัติการผ่านพิธีกรรมอย่างเป็นล่ำเป็นสันอยู่และคนรุ่นใหม่ส่วนน้อยที่มีความสนใจเป็นส่วนตัวหรือมีโอกาสศึกษา ธา เป็นพิเศษ ยังมีการจดจำและยังสามารถใช้ ธา ในชีวิตประจำวันและโอกาสสำคัญต่าง ๆอยู่ ส่วนเด็กรุ่นใหม่ทีผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่อย่างเข้มข้นเกือบไม่มีความรู้ ความเข้าใจในด้านนี้เลย อย่างไรก็ตามได้เคยมีการเก็บรวบรวมบทเพลงพื้นบ้านเหล่านี้มาบ้างแล้ว โดยองค์กรศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา อยู่บ้างแต่ส่วนใหญ่เป็นภาษาปกาเกอะญอในส่วนที่องค์กรศาสนารวบรวมและมีเป็นภาษาไทยเพียงเล็กน้อยและเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมทั้งหมด และที่ผ่านมาการเก็บรวบรวมยังไม่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกของชุมชนเท่าใดนัก

1.5 **คำถามในการดำเนินโครงการ**

สถานการณ์ปัจจุบันผลจากการพัฒนาทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย ตลอดจนการเมืองการปกครอง ทำให้การสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ลดน้อยลงหรือขาดหายไป บทบาทของพ่อแม่และผู้อาวุโสที่เป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้มีน้อยลง ผลที่ตามมาโดยภาพรวม คนรุ่นใหม่อันประกอบด้วย เด็กเยาวชน และคนหนุ่มสาวขาดกลไกในการที่จะหล่อหลอมคุณลักษณะตามประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของชาวปกาเกอะญอ ยิ่งกว่านั้นคนรุ่นใหม่ยังรับเอาวัฒนธรรมและการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามามากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้าน ธา กำลังถูกคุกคามอย่างหนักจากเพลงสมัยใหม่และวิถีแบบสมัยใหม่ ซึ่งแสดงถึงนัยยะของการสูญเสียอัตลักษณ์

ตลอดจนภาษาแม่ของปกาเกอะญออย่างน่าเป็นห่วง การศึกษาวิจัยอันจะนำมาซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึก การถ่ายทอดและสืบทอดผ่านทางลายลักษณ์อักษรแทนการพูดและการจดจำ นับเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน

1.6 ชุมชนที่เกี่ยวข้อง (บุคคล/กลุ่มคน/พื้นที่ ฯลฯ)

1.6.1 ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ประกอบด้วยบุคคล กลุ่มคน องค์กรใดบ้าง)

- การเก็บข้อมูลเชิงลึก เจาะจงเก็บข้อมูลในพื้นที่ 3 จังหวัดที่มีประชากรปกาเกอะญอมากที่สุดและรองลงมาตามลำดับ รวมทั้งยังมีผู้รู้บทเพลงพื้นบ้านค่อนข้างมาก คือ เป็นชุมชนระดับหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนตาก

- การตรวจสอบ ยืนยัน และให้ฉันทามติ โดยการเชิญผู้รู้ด้านบทเพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอที่มาจากจังหวัดส่วนใหญ่ที่มีปกาเกอะญอ รวม 3 จังหวัด

1.6.2 พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (ระบุจังหวัด/อำเภอ/ตำบล/สถานที่) จังหวัด

หมู่บ้านที่ศึกษา

เชียงใหม่ หมู่บ้านขุนวิน หมู่ที่ 16 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนแปะ หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านดอกแดง หมู่ที่ 10 ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แม่ฮ่องสอน บ้านแม่ลาป่าแก่ หมู่ที่ 3 ตำบลขุนแม่ลา อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านป่าโปง หมู่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตาก บ้านพะเด๊ะ หมู่ 4 ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

บ้านซอแขะกลาง หมู่ 1 ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

1.7 การกระจายตัวของมรดกภูมิปัญญาฯ

การกระจายตัวของ ธา ซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะออกมาในลักษณะดังต่อไปนี้ ธา ผูกติดอยู่กับความทรงจำที่มีการใช้ปฏิบัติในชีวิตจริงในวิถีชีวิตประจำวันเพราะฉะนั้นในบริบทปัจจุบัน องค์ความรู้ภูมิปัญญา ธา จะอยู่กับผู้รู้ที่ยังใช้ ธา จริงๆในชีวิตประจำวัน โดยใช้ผ่านปฏิบัติการในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น ผ่าน

การใช้ ธา ในพิธีกรรมต่างๆตามจารีตประเพณี เช่น งานประเพณีหนี่ซอโข่ (มัดมือปีใหม่) ประเพณีในพิธีกรรมแต่งงาน ประเพณีงานศพ และการเวียนร้องรอบเจดีย์ของคนที่ถือพุทธต่างๆเป็นต้น อย่างไรก็ตามการใช้ร้อง ธา ในพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆดังที่กล่าวมา คนที่สามารถเอา ธา มาใช้จะอยู่ในแวดวงของผู้หลักผู้ใหญ่ที่ที่เป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญ มาก่อนเท่านั้น จะไม่กระจายไปอยู่ในมือของคนวัยกลางคนและหนุ่มสาวมากนัก อาจมีบ้างแต่จะเป็นส่วนน้อยมาก

นอกจากนั้น องค์ความรู้ ธา จะยังคงอยู่ผ่านการบันทึกตีพิมพ์ต่างๆที่มีชื่อและมีคนเอาไปใช้มากพอสมควรคือหนังสือที่เป็นตัวหลิวา ปกาเกอะญอ ธา อะเกอะหลึเกอะหลึ (Pgaz k’ nyau Hta av k’ lux k’ lux) โดยผู้เขียนชื่อ เปอะโด้ ซอเต๊าะ (P’ dof Sauz tauv) นอกจากนั้นที่พาตี่พอเลป่า (Hpa tij Hpau Lei Paj)ได้เขียน ธา ออกมาแล้วแปลไทยโดย วีระศักดิ์ ยอดระบำ และตีพิมพ์เป็นหนังสือฉบับกระเป๋า (Pocket book) นอกจากนั้น ยังมีอีกกระจัดกระจายที่องค์กร ศาสนาบ้าง องค์กรพัฒนาเอกชนบ้าง และฝ่ายวิชาการจากมหาวิยาลัยบ้าง เอกสารบันทึก ธา เหล่านี้ นับว่ามีประโยชน์และคุณค่าอย่างมหันต์ต่อคนรุ่นใหม่ที่สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ ธา ผ่านเอกสารบันทึกเหล่านี้

บทที่ ๒ ความเป็นมาและลักษณะของ ธา (เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ)

๑. เรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดของ ธา

ตำนานกำเนิดของ ธา ของปกาเกอะญอ เล่ากันว่า ซึ่งก่อนนั้นไม่มี ธา มาก่อน กำเนิดของ ธา เล่ากันว่ามาจาก จอ โผ่ แค (Cau hpof qai) หรือ หนุ่มกำพร้าเป็นคนแรกที่สร้าง ธา ขึ้นมา และธา ที่เกิดขึ้นมาจากการเอาวิถีชีวิตที่แวดล้อมเขาตั้งแต่เล็กจนโต สิ่งเขาสังเกตก็เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของแม่ที่เขาเห็นทุกๆวัน ตอนเขาโตเขาก็จดจำสิ่งที่เขาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเช่น ในการทำไร่หมุนเวียนที่ล้อมรอบด้วยเสียงสาราสัตว์ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เขาจดจำมาทั้งสิ้น

วันหนึ่งมีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ เขาอาศัยอยู่และในวันส่งศพเพื่อไปเผา จอโผ่แคไปส่งศพด้วย พอผู้คนไปถึงป่าช้าที่จะเผาศพ ทุกคนออกไปหาฟืนทิ้งศพไว้เพียงลำพังโดยไม่มีใครเฝ้าดูแลศพเลย และแล้วจอโผ่แคเป็นคนแรกที่กลับมายังศพที่ทิ้งไว้ พอมาถึงมองหาห่อศพที่ห่อด้วยเสื่อไม่เจอแต่พอมองขึ้นไป บนต้นไม้เห็นห่อศพโหนตัวเองอยู่บนกิ่งไม้โดยห้อยหัวลงมาพร้อมทั้งแลบลิ้นลงมายาวเท่าฝักมะลิดไม้ (dauv kax) ศพกลายเป็นอสูรไปแล้ว จอโผ่แคตกใจจะวิ่งหนี อสูรใช้ลิ้นตวัดรัดตัวเอาไว้ พร้อมทั้งสร้างเงื่อนไขไว้ว่า จอโผ่แคจะต้องร้อง ธา ให้ (Maz neij av hta) จนกว่าจะพอใจแล้วถึงจะปล่อยตัวไป หากไม่ยอมร้อง ธา ให้ จะเอามากินเลย

ส่วน จอโผ่แค ไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากต้องด้น ธา ขึ้นมาร้องและทำให้ อสูร เริ่มใจเย็นลง แล้วเริ่มใกล้ค่ำลงจอโผ่แคจึงขอให้อสูรย้ายไปอยู่ใน เบลาะ (โรงเรือนวัฒนธรรมของชุมชน) โดยสัญญาจะร้อง ธาให้ให้ยาวนานเท่าที่ทำได้ อสูรยอมตกลงย้ายไปอยู่ใน เบลาะของหมู่บ้านโดยผู้คนกลัวและแตกตื่นย้ายออกจากหมู่บ้านไปหมด จอโผ่แค ต้องเผชิญกับอสูรตามลำพังในค่ำคืนนั้น

พอตกเย็นเขาต้องร้อง ธาให้กับอสูรเพียงเดียวดาย จอโผ่แคไม่รู้จัก ธา เลย แต่เพราะความจำเป็นบังคับ จึงรื้อฟื้นตวามทรงจำในยามเยาว์วัย สิ่งที่จำได้ก็คือ เวลาที่ตามแม่ขณะตำข้าวและแม่ได้ใช้กระด้ง (kauj laij) ใช้ฝักข้าวให้คนในครอบครัวกิน เขาจึงด้น ธา ขึ้นมาว่า “Kauj laij moj de de kauj laij moj de, moj dau duf eh dau duf eh” แปลว่า “แม่กระด้งเอ่ยแม่กระด้ง แม่ฝักข้าวหมุนกระด้งวนไปมา” อีกบทหนึ่ง เขาคิดถึงตอนเด็กพ่อล่าสัตว์และได้เต่ามา เขานอนไม่หลับเร่งให้เช้าเร็วๆเพื่อจะได้กินขาเต่า เขาด้นออกมาเป็น ธา ว่า “Muj hseif hklei hklei muj hseif hklei, y’ keiz auf hkliv av hkauf dei” แปลว่า “ขอให้ตะวันรุ่งเช้าเร็วๆ จะได้กลับไปกินขาเต่ารมควันที่บ้าน” อีกบทหนึ่งเขาคิดถึงไปดักหนูป่าและได้มา จึงเอามาใส่ย่ามไว้และหนูป่าก็วิ่งไปมาในย่ามที่สะพายอยู่ “Yuj le laif le lauj yuj eh, yuj le htef pooz cif leij le” แปลว่า นึกว่าเสียงหนูร้องดังจากที่ไหนนะ แต่แท้ที่จริงแล้วหนูที่ดักได้วิ่งไปมาในย่ามนี่เอง” จากนั้นตอนวัยหนุ่มได้หวน

คิดถึงยามทำไร่หมุนเวียนและหวนกลับไปเที่ยวที่ไร่เหล่ารำลึกถึงเคยลงแขกทำงานกับเพื่อนๆอย่างมีความสุข จึงด้น ธา ออกมาว่า “Laiz hav le doo lej hkof eh, htof poo poov pgeiz poov poov eh” แปลว่า “ กลับไปเที่ยวไร่เหล่าหินลาด นกกระปุดร้องเสียงดัง ปุด ปุด กังวานไปทั่วพงไพร” จอโผ่แคมี ธา ๒-๓ บท เหล่านี้ก็ร้องซ้ำๆกลับไปกลับมาทั้งคืนทั้งวัน

จนในที่สุดจอโผ่แคเหนื่อยล้ามากจนร้องไม่ไหวแล้ว จึงบอกกับ อสูร ว่า “ข้าปวดถ่ายปัสสวะมาก ขอไปถ่ายปัสสวะหน่อยนะ” แต่อสูรไม่ไว้ใจ จอโผ่แค กลัวว่าเขาจะหนีไปจึงสั่งให้เอาเชือกมาผูกเอวเอาไว้ข้างหนึ่งอีกข้างหนึ่งผูกไว้กับตัวอสูร เพราะอสูร จะรู้ว่า ยังอยู่หรือ หนีไปสามารถดึงเชือกกลับมาหากหนีไป พอลงไปข้างนอกเบลาะจอโผ่แคจึงออกอุบาย โดย หากระบอกน้ำเติมน้ำเต็มและเจาะก้นกระบอกน้ำไว้ ให้น้ำไหลออกเสียงเหมือนคนกำลังถ่ายปัสสวะอยู่ แล้วเชือกที่ผูกเอวไว้ ก็เอาไปผูกกับหมูที่อยู่ใต้ถุนบ้านแทน และแล้ว จอโผ่แครีบเผ่นหนีไปอย่างไม่คิดชีวิตเร็วเท่าที่จะทำได้ ส่วนอสูรได้ยินเสียงคนปัสสวะอยู่แต่เอะใจทำไมถึงปัสสวะนานเหลือเกิน จึงดึงเชือกก็ได้ยินเสียงร้องตอบ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นเสียงหมูร้องเหมือนเสียงคนที่ร้องตอบอยู่ จึงเข้าใจว่า จอโผ่แคยังอยู่อยู่ตรงนั้น แต่แล้วยิ่งนานเข้าก็เอะใจว่า ทำไมถ่ายปัสสวะนานจัง พอดึงเชือกก็มีคนตอบรับเหมือนเดิม จึงรีบออกมาดู พอออกมาดูก็เห็นว่า เป็นอุบายของ จอโผ่แค ที่หลบหนีเขาไป จึงรีบตามออกไป โดยกลิ้งกับเสื่อที่ห่อไว้ ไปได้อย่างรวดเร็วและอาศัยดมกลิ่นได้จึงรู้ทิศทางที่ จอโผ่แคหนีไป ถึงแม้ จอโผ่แค หนีไปไกลแล้ว แต่อาศัยฤทธิ์เดชการเป็นผีดิบจึงดมกลิ่นและติดตามไปและใกล้เข้ามาทุกทีๆ เห็น จอโผ่แคไวไวแต่ไกล พอดีกับช่วงนั้นเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวและข้าวกำลังสุกงอมเหลืองอร่ามไปทั่วพร้อมทั้งดอกหงอนไก่ [hpau gauz hpau bau หรือ ดอกเหลืองดอกแดง (แปลตามภาษาปกาเกอะญอ)] ที่บานสะพรั่งอยู่ในช่วงนั้น จอโผ่แค จึงตัดสินใจหนีเข้าไปในทุ่งไร่ที่ดอกเหลืองแดงบานสะพรั่งอยู่ แสงสะท้อนแววว้บจากดอกเหลืองดอกแดงสะท้อนเข้าตาอสูรทำให้อสูรตาพร่ามัว มองอะไรไม่เห็นแล้วแม้พยายามดมกลิ่นดอกเหลืองแดงส่งกลิ่นหอมไปทั่ว ยากมากที่จะสามารถดมกลิ่นได้ อสูรหมดหนทางหาต่อไปได้ จนในที่สุดก็เลิกราในการตามล่า จอโผ่แค และแสงสะท้อนของดอกเหลืองดอกแดงทำให้สภาพการเป็นอสูรกลับมาเป็นศพคนตายตามปกติและผู้คนก็เอาไปเผาอีกครั้งอย่างปกติทั่วไป

บทเรียนสำคัญในครั้งนี้ สอนไว้ว่า เวลามีงานไปส่งศพเพื่อเผาศพนั้นจะต้องไม่ปล่อยศพไว้ตามลำพังจึงจำเป็นที่จะต้องไปเก็บฟืนต่างๆ แต่อย่างน้อยต้องมีคนส่วนหนึ่งเฝ้าศพอยู่ หากไม่เช่นนั้นแล้วอาจเกิดเหตุการณ์เหมือนในครั้งนี้ได้ นอกจากนั้นก็เกิดธรรมเนียมการร้อง ธา (laiz maz hta)ให้กับคนตายขึ้นจะเป็นหนึ่ง ตืน สามคืน ห้าคืน หรือ เจ็ดคืน แล้วแต่เจ้าภาพที่เป็นญาติพี่น้อง แต่จำนวนคืนต้องเป็นเลขคี่ก็เป็นอันใช้ได้ และการใช้ ธา สำหรับร้องในงานศพก็เกิดขึ้นจาก ธา ๒-๓ บทของ จอโผ่แต และแล้วก็เริ่มเพิ่มมาก

ขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน เพิ่มขึ้นมากมาย ส่วนใหญ่มาจาก วิถีชีวิตของผู้คนแต่ละยุคแต่ละสมัย จนในที่สุดมีการจัดหมวดหมู่ ธา ประเภทต่างๆชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ตามที่เราเห็นในทุกวันนี้ จอโผ่แค กลายเป็น โหม่โซะ [จ่าซอ (คำเมืองเหนือ) หรือ ไวทยากร] คนแรกของ ธา ปกาเกอะญอ และหนุ่มสาวได้เจริญรอยตาม จอโผ่แค ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป

๒. ลักษณะของ ธา

นอกจากนั้น ธา มีลักษณะ คล้ายโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนของไทย แต่ต่างกันในเรื่องคำสัมผัส โดยทั่วไป ธา จะบังคับให้สัมผัสเฉพาะพยางค์สุดท้าย โดยแต่ละท่อนจะมี ๗ พยางค์ แต่สามารถสัมผัสได้มากกว่านั้นเพื่อให้เกิดคำที่สละสะเลย ไพเราะเพราะพริ้งมากยิ่งขึ้น ธา ประเภทที่มี ๗ พยางค์สามารถจำแนกออกมา ๒ ชนิด ประเภทแรกเรียกว่า ธาดอโบ (hta daubo) แปลว่า ธา ที่เป็นลำต้นของ ธา แต่ละท่อนมี ๗ พยางค์บทหนึ่งจะมี ๖ ท่อน อย่างน้อยทุกท่อนพยางค์สุดท้ายต้องสัมผัสกัน ดังตัวอย่าง

Y’laiz auf sriv loj laf loz, y’hai auf hkav loj laf loz,
sriv t’sei sriv naif sriv lo, hkav t’sei hkav naif hkav lo,
hkav htauf plaj wa le kloz loz, plaj wa caihtau le seif loz.
เยอะ แล เอาะ ซริ โหล่ หล่า **โล** เยอะ แล เอาะ คะ โหล่ หล่า **โล**
ซริ เตอะ เซ ซริ แน่ ซริ **โล** คะ เตอะ เซ คะแน่ คะ **โล**
คะ ถ่อ ปล่า วา เลอะ โกล **โล** ปล่า วา แจ๊ะ ทอ เลอะ เส่ **โล**

จะเห็นว่า พยางค์สุดท้ายของทุกท่อน จะสัมผัสกันโดยลงด้วยเสียง**สระ โอ** เพราะหลักการได้บังคับเสียงสระพยางค์สุดท้ายต้องสัมผัสกับสระ เสียงเดียวกัน

ประเภทที่ ๒ ธา อะเจอ (hta av cez) แปลว่า กิ่งธา แต่ละบท จะมีแค่สองท่อนและอย่างน้อยพยางค์สุดท้ายต้องสัมผัสกัน ดังตัวอย่าง

Bif bei n’sav loj mei sei, wauz qux n’swi de hsauhsei

บิ เบ เหนอะ ซะ โหล่ เหม่ **เซ** วอ คึ เหนอะ ซวี เดอ ซอ **เซ**

จะเห็นว่า ตัวบังคับของพยางค์สุดท้ายแต่ละท่อน จะต้องลงท้ายด้วย **สระ เอ** ทั้งสองบรรทัด ส่วนตัวพยัญชนะไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ขอให้ตัวสระ ตรงกันก็เป็นอันใช้ได้

ส่วน ธา ประเภทพิเศษอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า **ธา หมื่อ แชะ (hta muj hsaiv) หรือ ธา บทสร้อย** จะไม่จำกัดพยางค์จะมีกี่พยางค์ก็ได้เพราะเป็น ธา ประเภทใช้ร้องเท่านั้นไม่ใช้พูด จึงไม่จำเป็นต้องสัมผัสกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“Pgaz me y’duv weij lei, weij lei taj kau taj hkai,
weij lei cau duv t’sei, cau hsiv hkauv pri k’di,
baf pgaiz nauj iz av sav, nauj iz saf yai saf yaz”
ปกา เมอ เยอะ ดื๊ เหว่ **เล** เหว่ เล ต่า กอ ต่า **แค**
เหว่ เล จอ ดี้ เตอะ **เซ** จอ ชิ จอ ปรื๊ เกอะ **ดี**
บะ แป หน่อ อี อะ **ซะ** หน่อ อี ชะ แย ซะ **ยา**

จะเห็นว่า คำสุดท้ายของแต่ละท่อน ไม่จำเป็นต้องสัมผัสกันด้วยเสียงสระเดียวกัน แต่หากสัมผัสได้ก็เพิ่มความไพเราะเพราะพริ้ง และแต่ละท่อนไม่กำหนดว่ามี กี่ พยางค์ ในบทนี้แต่ละท่อนมี ๖ พยางค์ แต่อาจมากกว่าหรือ น้อยกว่า ก็ได้ ขึ้นต่อสาระที่จะร้องและสอดคล้องตามเสียงที่จะร้องด้วย

บท ธา ข้างบนนี้ แปลว่า “เขาให้พี่รบเหว่เล (เมืองเชียงใหม่) เหว่เล แข็งแกร่งมาก เหว่เล พี่รบไม่ได้ ตัวพี่เล็กและแคระแกรน คงถูกเต็มใจดำนาง น้องนางช่างใจโลเลจัง”

๓. การจำแนกประเภทต่างๆของ ธา

ในการศึกษานี้ จะขอจำแนกประเภทต่างๆโดยใช้ฐานของการเอาไปใช้ ซึ่งมาจากฐานของการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ในวงจรหมุนเวียนรอบปีและรอบชีวิต **ธา** อีกนัยหนึ่งจำแนกโดยใช้ฐานจากการประกอบพิธีกรรมและเฉลิมฉลองงานประเพณีตามเทศกาลสำคัญต่างๆในรอบชีวิต เช่น งานแต่งงานและงานศพ นอกนั้นใช้ฐานของรอบวงจรการผลิตในหนึ่งปี เช่น งานพิธีมัดมือปีใหม่ (หนี่ ซอ โข่) และงานมัดมือกลางปีการผลิต (ลา คุ ปู) นอกจากนั้น ธา ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตทุกๆด้าน เช่น การจัดระเบียบชุมชน การสั่งสอนลูกหลาน การใช้และบังคับใช้กฎจารีตประเพณี การดูแลปกครองหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ในชุมชน การใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอน ไปทำงานในไร่ในนา ไปเก็บพืชผัก ล่าสัตว์ หาของป่าเป็นต้น ทุกๆด้าน ทุกมิติของชีวิตจะถูกพูดถึงใน ธา จนมีพังเพยที่ว่า ธามีมากมายเปรียบได้กับใบไม้ในป่าทีเดียว นอกนั้นในพิธีกรรม จะพูดผ่าน บทสวด กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การขอพร การส่งวิญญาณ เป็นต้น ที่สำคัญนอกจาก ธา เป็นกาพย์ เป็นกลอนแล้ว ยังเป็น

ปรัชญา วิธีคิด อุดมการณ์ อัตลักษณ์ ทัศนะคติ ความเชื่อ และบรรทัดฐานของศีลธรรม ซ้อนๆกันไป ดั่งจะเห็นในเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ชีวิตที่ดี พอเพียง การเป็นคนดีมีเมตตา มีจิตใจที่กว้างขวาง มีความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรัก การแบ่งปันเป็นต้น

จึงสามารถจำแนก ธา ออกมาเป็น....ชนิดดังต่อไปนี้

ประเภทที่ ๑ บท ธา งานมัดมือในวันขึ้นปีใหม่ (หนี่ ซอ โข่) และมัดมือกลางปีการผลิต (ลาคุปู) ใช้ร้อง ในวันประเพณีมัดมือขึ้นปีใหม่ราวปลายมกราคมและประเพณีมัดมือกลางปีการผลิตเดือน ลา คุ ปู ตรงกับราวเดือนสิงหาคมของปีสากล

ประเภทที่ ๒ ธา พิธีมงคลสมรส [(ธา เอาะ มุ) (Hta auf moov)]

ประเภทที่ ๓ ธา งานศพแบ่งเป็น

๓.๑ ส่งวิญญาณคนตาย [(ธา ปลือ) (Hta pluz]

๓.๒ ธา หนุ่มสาวในงานศพ [(ธา ต่า จาโข่) (Hta taj caz hkof)]

ประเภทที่ ๔ เวียนเทียนรอบเจดีย์ [(ธาบุโข่) (Hta boof qoj)]

ประเภทที่ ๕ ธา กล่อมเด็ก [(ธา มา มี โพ ส่า โฮ) (Hta maz mi hposaf ho)]

หากแบ่ง ธา ตามเนื้อหาของ ธา สามารถแบ่งได้ ดังต่อไปนี้

๑. ธา โหม่ปก่า แปว่า แม่ของ ธา

๒. ธา เก่ ธิ แฆ หล่า(Hta geij htiv qaiz laj คำแปล “ลำนำสืบสาวต้นตระกูล)

๓. ธา เอาะ มุ (Hta auf moov คำแปล “ลำนำสมรส”)

๔. ธา หนี่ ซอ โข่ ลา คุ ปู (Hta Nif sauhkof, Lahkoov pooz คำแปล “ลำนำฉลองปีใหม่และกลางปี”)

๕. ธา ปลือ โจะ ธิ (Hta pluz cof htiv) ลำนำในงานศพ

๕.๑ ธา ปลือ (Hta pluz คำแปล “ลำนำส่งวิญญาณคนตาย”)

๕.๒ ธา ต่า จา (Hta taj caz คำแปล “ลำนำงานศพ”)

๖. ธา เชกฺ ธา เด (Hta hsgeihta dei คำแปล “ลำนำเกี้ยวพาสี”)

๗. ธา บุโข่ (Hta boof qoj) แปลว่า ลำนำเวียนเทียนรอบวัด (พุทธศาสนา)

๘. ธา โพ ส่า โฮ (Hta hposaf ho คำแปล “ลำนำเด็ก”)

๔. โอกาสต่างๆในการนำ ธา ไปใช้

ธาโดยหลักแล้วนำไปใช้ร้อง ตามเทศกาลและพิธีกรรมต่างๆจะร้องโต้ตอบกันในบ้านในหมู่บ้าน ในโรงเรือน วัฒนธรรมและอีกส่วนหนึ่งใช้ร้องในชีวิตประจำวัน เวลาออกไปทำงานตามป่า ตามไร่ ตามนา เป็นต้น ธาที่ใช้ร้องในงานมงคลจะมีทำนองต่างกัน ส่วนที่ใช้ร้องในงานศพ ทำนองเสียงจะต่างกันแต่จะเหมือนกันกับ ธา ที่ใช้ร้องตามป่า เขา ตามสวน ตามไร่ ตามนา ถึงแม้เนื้อหาบางอย่างเหมือนกัน ร้องในงานมงคลกับงานศพจะต่างกัน ในงานมงคลจะร้องได้แต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะฟังแต่ตามธรรมเนียมจะไม่ให้ร้อง ส่วนในงานศพ และตามป่าเขา ทุ่งไร่ ทุ่งนา จะร้องได้ทั้งหญิงและชาย โดยเฉพาะหญิงสาวถือเป็นหน้าที่ที่ต้องร้อง ธา ในงานศพ โดยการร้องโต้ตอบกับหนุ่มๆเป็นต้น ส่วน แม่บ้านจะร้อง ธา ได้ ก็เฉพาะสอนลูกสอนหลานเท่านั้น จะไม่ขึ้นร้องตามพีต่างๆ ที่สำคัญที่ลืมไม่ได้ การใช้ ธา แฝงไว้ด้วยกลยุทธการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่ลูกหลาน คนรุ่นใหม่อยู่ตลอดเวลาและในทุกๆเรื่องและทุกขั้นตอน

ธา นอกจากใช้ร้อง จะใช้ในการพูดโต้ตอบกันในการเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว โต้ตอบกันระหว่างผู้ใหญ่ด้วยกันในการทักทาย หยอกล้อกัน ใช้เจรจากันในเรื่องสำคัญๆ การสื่อสารกันในเรื่องที่เป็นความลับไม่อยากให้เด็กรู้ การท้าทายกันในบางเรื่อง การใช้ ธา เป็นการเปรียบเทียบ เปรียบโปรยในที่ประชุม หรือบางครั้งใช้เป็นบทสรุปให้มีความหมายและมีความชัดเจนเป็นต้น นอกนั้น ธา ยังใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลานทั้งอ้อมค้อมและตรงไปตรงมาเป็นต้นบางบทของ ธา ยังมาใช้เป็นเวทมนต์คาถาอีกด้วย

หวังว่าตามที่ได้เขียนทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับ ธา นี้ คงพอช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจภาพรวมของ ธา และสามารถเข้าใจโครงเรื่องและเนื้อหาในงานศึกษานี้ได้ง่ายขึ้นเพื่อนำไปสู่การตั้งข้อคิด ข้อสังเกต ข้อถกเถียง แลกเปลี่ยนและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

บทที่ 3 แม่ลำนำธา (Hta moj pgaj)

ลำนำธาเป็นภาษาทางกวีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากภาษาพูดที่ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน แม้ในอดีตมีใช้กันอย่างแพร่หลาย จนเกือบจะเป็นชีวิตประจำวัน แต่ใช่ว่าทุกคนจะสามารถรู้และขับลำธาเก่งกาจกัน ผู้ที่จะได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้รู้และเก่งกาจ หรือที่เรียกกันว่า **"โหม่ โช" (Moj hso)** จะต้องมีวิธีการและปัจจัยที่จะเรียนรู้ลำนำธา ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าครอบครัว และผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่ต้องใช้ลำนำธาในการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ การเป็นหนุ่มสาวที่ต้องไปขับลำนำธาในงานศพตามระเบียบปฏิบัติในประเพณี และเพื่อการเกี้ยวพาราสี สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำงานตามท้องไร่ท้องนา และการสร้างบ้านเรือน สร้างครอบครัวในอนาคต เป็นต้น และที่สำคัญลำนำธาที่มีชื่อว่า **"ธา โหม่ ปก่า"** หรือ **"แม่ลำนำธา"** เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญมากในการเรียนรู้และจดจำลำนำธา โดยแม่ลำธาที่ได้ศึกษาวิจัยและรวบรวมในครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

1.	Pru kaif kaif hsau miz moj bau, kai le yai hkailex hkaicau.	กุ๊ก ๆ แม่ไก่ป่าสีทองเจ้าเอย มาเป็นของฉันทุกผู้ทุกคนเถอะ
2.	Hti loo av hpau hpav hkif hkoof, hpav koj lof, meimeij moj htiv paj ploj, ha keiz of tiz of hpgof.	ดอกน้ำเต้าบานสะพรั่งเป็นพุ่มเต็มเถา หากเป็นญาติของพ่อแม่ ก็ขอให้กลับมาอยู่ร่วมกันเถอะ
3.	Cau t'kof yooz hpav av ko, cauj lauz le hti kaif kaif no. Kaif kaif no av hpo le hti, hpav htauf av hpo taj nwi miz. Taj nwi miz kai hsau hpa gauz, hkaif si cauz paz dof htauf sau. Hkaif si cauz paz blaf cauz laiz, dauf dauf k'pgeiz daf av wai. Dauf dauf k'pgeiz k'pux luv, taz ho duf hti le av cu. Taz ho duf hti plaiz hkof de, pgoz le hpof qai auf maz be. Hpof qai dauv be t'baf hkliv, baf le nauj hsau dif k'liz. Hsau dif k'liz nauj kwaj kai, div seif wij hpav waf wij laiz.	นกบั้งรอกใหญ่บินจากโพรงไป ลงไปเกาะบนผิวน้ำ ออกลูกบนผิวน้ำ ลูกเหมือนเจ็ดสิ่ง เจ็ดสิ่งนั้นคือไก่ตัวผู้สีแดง ใส่ร้ายป้ายสีกษัตริย์องค์ใหม่ ใส่ร้ายป้ายสีกษัตริย์จิตใจไม่ซื่อ ปล่อยให้มันร้องเจื้อยแจ้วไปเอง ร้องเจื้อยแจ้วด้วยเสียงไพเราะนุ่มนวล อีเก้งกั้นน้ำด้วยมือของมัน อีเก้งกั้นน้ำด้วยไพลบ้าน กำพร้าผู้มีมนต์ขลังสานไซ กำพร้าดักไซไม่โดนเต่า ดันไปโดนไข่ลมของแม่นาง ไข่ลมนั่นแม่นางได้ฟูมฟักเลี้ยงดู ดั่งยอดกิ่งไม้กิ่งไผ่เหวี่ยงแยกจากกันนั่นแล

4.	Pgaz yauj s'kiv yauj s'kav, yauj s'kav pgaz kauv loo, loo pgaz loo av hkof le hti, hti av miz bau av plaij bau, bau dauv pgaz qauz nyasoov, soov t'meij soov av eif pgaz, hkei t'meij hkei t'du du, htu pgaz duf av qez le htu, htu av soof hku av sav hku.	ถ่างขาเหยียบค้ำยันสองฟากฝั่ง เหยียบค้ำยันสองฟากฝั่งจนต้องร้องตะโกน ร้องตะโกนแล้วต้องรดน้ำใส่หัว รดด้วยน้ำที่สุกออกส้มออกเหลือง ออกส้มออกเหลืองดั่งยาสูบที่ถูกซอย ไม่ใช่ทากที่ดูดเลือดเรา ไม่ใช่เสือที่เป็นตัวเป็นตน กับดักหนูถูกล้อมด้วยกับดักหนู กับดักหนูจึงดีอกดีใจแล
5.	Pav kav hsif av hsif pav kav, hsif pav kav av maij roz raz, av maij roz raz cwij av kloz, cwij av kloz cav av hkinai, cav av laij hke av laij wai.	ข้าวหมักข้าวดองออกรสเปรี้ยวจริง ข้าวหมักข้าวดองมีหางยาวเฟื้อย ลากหางยาวเฟื้อยจนเป็นทาง หางยาวเฟื้อยถามญาติคู่เขย ถามว่าแคบกว้างเสมอกันหรือเปล่า
6.	Oo hti hti oo tau tau, hpau moj kav kraiz pej le dau, mei kav kraiz kav daf av wai.	เป่าแล้วขอให้ขลังเถอะหนา แม่เธอปิดประตูค้ำไว้ด้วยมีดปลายแหลม หากอยากปิดประตูก็ปิดเองเถอะ
7.	Nauj hkliv caj n'qauf qaf daf, n'mai t'of n'hkauf t'of, n'yooj k'kloo auf n'hsaf, hkli lauz toox, y't'pliz naz, saf hoj hteiv.	แม่นางเต่าแบนแต๊ดแต๋ เจ้าไม่มีฟันแต่มีขา เจ้ากลืนอาหารลงไปอย่างนั้น เชื้อสายเจ้าจะสูญพันธุ์ ฉันไม่กลัวเจ้าหรอก ซา โฮ เทะ
8.	Oo lej htauv hpa naf raf ciz, keiz of hpgof le lej k'tiz.	เป่าก้อนหินหมูตัวผู้ก้อนแบน ให้กลับมารวมกันเป็นก้อนหินโอ่ง
9.	Dei teiz naj sautooj le me, auf me hsau hpa toj neij cez, htof hsau hpa eh toj cez yaz, n't'toj cez liv auf naz.	มือดีดพิณปากเป่าขลุ่ย ขอไก่ตัวผู้ช่วยจดจำ นกระทาเอ๋ยช่วยฉันจดจำที หากไม่ช่วยขอให้เหยี่ยวมาโฉบกิน
10.	Oo raif caj oo siv hkwa oh, k'suf htauf hsaiv y'pleiz hpo.	เป่าเหล้าให้ขลังเถอะเพื่อนเอย ไอเหล้าระเหยขึ้นเสียดแทงถึงลิ้นไก่ฉัน
11.	Pav kav hsif av hsif pav kav,	ข้าวหมักข้าวดองออกรสเปรี้ยวจริง

	hsif soo muj hkiv soo muj naz, pgaz hpo pgaz ma laiz auf cav, laiz auf cav soo muj soo cei, soo muj soo cei kauz weiz pgeiz.	เปรี้ยวไปจนถึงกลางค่ำกลางคืน ให้ไปถามลูกเมียคนอื่นเขานะ ไปถาม ณ ป่าเขาลำเนาไพร ณ ป่าเขาลำเนาไพรมีเสียงร้องจั๊กจั่นเรไร
12.	Hkof hkuv kif baubo rav htav, rav htav rav htav nauj de yaz. Auf seif beif pluz gauz hsaiv hpav, pru pru eh keiz of de yaz.	หมวกลายด้ามหอกด้ามหลาว ลายด้ามหอกด้ามหลาวคือฉันเธอคู่กัน กินหมากริมฝีปากแดงฉาน มาเถิดหนามาอยู่กับฉัน

13. แม่กาบินมาจากฟากฝั่ง (Cauv waf moj hai le waj hkau.)

1)	Cauv waf moj hai le waj hkau, yooz caux s'hkauv saf mibau.	แม่กาบินมาจากฟากฝั่งโน้น บินมาคาบลูกมะม่วงสุกสีเหลือง
2)	Qa lauz taix p'auf de hpau, nyokwix av hkli laiz bau bau.	ฉันส่งเสียงไล่จนมะม่วงตกแล้วกินกับเธอ โยนทิ้งเม็ดตามพื้นเห็นเป็นสีเหลือง
3)	Nyokwix av hkli hif hsai hpau, k'seif moj laiz auf baf auz.	โยนทิ้งเม็ดลงใต้ถุนบ้าน แม่ม้าตัวหนึ่งมากินเข้า
4)	K'seif moj de htauf rauv rauv, yuj wai av miz m'taz lauf.	แม่ม้าตัวนั้นตั้งท้อง แล้วลูกในท้องตั้งชื่อว่าอะไร
5)	Yuj wai av miz nauj hsgai hpau, hsgai hpau waij mimauf e auh.	ตั้งชื่อว่านางสาวชอยพอ แม่นางชอยพอเอ๋ยพี่ฝันร้ายนะ
6)	Hkof lax dei su t'laiz lauz, t'mlax dof le waj hailauz.	ใต้ถุนบ้านั่นอย่าลงไปเลย เพราะไอ้โจรห้าร้อยจะมา
7)	Hailauz caux hplauv nauj hsgai hpau, hiv htauf hklif p'coj keiz auz.	ไอ้โจรห้าร้อยจับน้องนางชอยพอไป ฉันหยิบคันศรไปตามช่วยเธอ
8)	Plaj nwi beif s'raf heif lauz, s'raf civ su t'hkav hplauv.	ลูกศรเจ็ดเล่มครูให้ฉัน ครูสั่งว่าอย่ายิงให้เสียเปล่านะ
9)	Hpau me y'hkav htof lwij gauz, y't'hkav civ sav t'tau.	น้องนางบอกฉันให้ยิงนกเขา หากไม่ยิงแปลว่าใจฉันไม่ซื่อต่อเธอ
10)	Looz hkav k'hsau tij le plau, k'hsau tij si av mai bau.	ฉันไล่ยิงช้างพลายตัวเขื่อง ณ ทุ่งราบ ช้างพลายตัวเขื่องตายมีงาสีเหลือง
11)	K'hsau tij si av mai bau, htauf mi of pgaz hklef bef tauz.	ช้างพลายตัวเขื่องมีงาสีเหลือง ขึ้นไปนอนบนต้นโพธิ์กับคนอื่นเขา
12)	T'mlax dof le waj hai lauz,	ไอ้โจรห้าร้อยจากฝั่งโน้นลงมา

	ɡaiz htef k'no le ɡauz hkau.	ฉันลุกขึ้นปล้ำสู้ตั้งแต่เช้า
13)	T'mlax nwi ɡaz k'no lauz, hiv nav toj hpau yoox nav krauv.	โจรเจ็ดคนฉันปล้ำสู้ชนะได้ ฉันขอด้ามดาบแต่เธอยื่นฝักให้
14)	Yoox nav toj hpau yoox s'kwiv, nauj muj laj le av waz si.	เธอยื่นดาบกลับด้ามกลับปลายให้ฉัน เธอหวังให้ผัวเธอตายอย่างนั้นแล

14. แม่เกิดฉันตัวเล็กอย่างกับหอย (Moj hsiv caj lauz hklof m'lei)

1)	Moj hsiv caj lauz hklof m'lei, moj kwaj moj me auf t'sei.	แม่เกิดฉันตัวเล็กอย่างกับหอย แม่เห็นแม่บอกใช้การใช้งานไม่ได้
2)	Moj kwaj moj me auf t'sei, moj laiz pax le hklef dof dei.	แม่เห็นแม่บอกใช้การใช้งานไม่ได้ แม่ผูกฉันไว้บนกิ่งต้นโพธิ์ (หวังให้ตาย)
3)	Moj laiz pax le hklef dof dei, hpi ɡaj si laiz maz neij keiz.	แม่เอาฉันไปผูกไว้บนกิ่งต้นโพธิ์ ทว่ายายแก่คนหนึ่งมาเก็บฉันไปเลี้ยง
4)	Hpi ɡaj si laiz maz neij li, keiz of de hpi av ɡaj si.	ยายแก่คนหนึ่งมาเก็บฉันไปเลี้ยง ฉันจึงได้ไปอยู่กับยายแก่นั่น
5)	Keiz of de hpi av ɡaj si, hpi me y'laiz def au hti.	ฉันอยู่กับยายแก่ ยายแก่ใช้ฉันไปตักน้ำ
6)	Hpi me y'laiz def au hti, k'bau hai htauf av beif hsi.	ยายแก่ใช้ฉันไปตักน้ำ ฉันเห็นเรือล่องมาหลายสิบลำ
7)	K'bau haihtauf av beif hsi, k'bau kwai keiz paux av hki.	เรือล่องมาหลายสิบลำ เรือร้องเรียกฉันให้ไปกับเขา
8)	K'bau kwai keiz paux av hki, keiz cav de hpi av ɡaj si.	เรือร้องเรียกฉันให้ไปกับเขา ให้กลับไปถามยายแก่เสียก่อน
9)	Keiz cav de hpi av ɡaj si, hpi ɡaj si duf lauz yaz li.	กลับไปถามยายแก่แล้ว ยายแก่ตอบตกลงให้ฉันไป
10)	Hpi ɡaj si duf lauz yaz li, k'da hkof laiz y'lauj hki.	ยายแก่ตอบตกลงให้ฉันไป ฉันก้าวออกไปเดินทางไปกับเรือ
11)	K'da hkof keiz y'lauj hki, keiz of de hpi av ɡaj si.	ทว่าฉันต้องหันหลังกลับ กลับไปอยู่กับยายแก่อีกครั้ง
12)	Laiz le qoj niz av wauz riv, wauz htauf keiz hpi av lauj mi.	ฉันเดินทางไปถึงวังวนน้ำแม่คง แต่มิวายวนกลับมาถึงบ้านยายแก่แล

15. ลมพัดใบสนปลิวเข้ามา (K'liz oo hsgo laf kaj qauz)

1)	K'liz oo hsgo laf kaj qauz, laiz looz s'kauv puj hswif mauz.	ลมพัดใบสนปลิวเข้ามา ให้เราพาสุนัขของน้องไปล่าสัตว์กันเถอะ
2)	Laiz looz s'kauv puj hswif mauz, k'cej t'htau aif av htau.	เราพาสุนัขของน้องไปล่าสัตว์บนดอยสูง ดอยยิ่งสูงเราก็ยิ่งชอบ
3)	K'cej t'htau aif av htau, htauf bav le av looj av dau.	ดอยยิ่งสูงเราก็ยิ่งชอบ สูงเทียมยอดเทียมสันทีเดียวเลย
4)	Htauf bav le av looj av dau, kwaj lauz taj soo laif t'hkau.	ถ้าสูงเทียมยอดเทียมสันแล้ว เราจะมองลงไปที่ใดเล่า
5)	Kwaj lauz taj soo laif t'hkau, kwaj lauz taj soo pleif soo plau.	มองลงไปที่ใดนั้นหรือ ก็มองลงไปที่ทุ่งราบใหญ่นั่นสิ
6)	Kwaj lauz taj soo pleif soo plau, qof dof klo du lauz gauz gauz.	มองลงไปที่ทุ่งราบใหญ่ เห็นน้ำแม่คงไหลเอ่อแดงฉาน
7)	Qof dof klo du lauz gauz gauz, hkav hkleif htauf sav pauj hsauv hsauv.	เห็นน้ำแม่คงไหลเอ่อแดงฉาน จัดระเบียบตัวเองแล้วลงว่ายฉอด ๆ
8)	Hkav hkleif htauf sav pauj hsauv hsauv, gax qauz le av waj t'hkau.	จัดระเบียบตัวเองลงว่ายฉอด ๆ ว่ายข้ามฝั่งไปได้สบาย
9)	Gax qauz le av waj t'hkau, of de hklif bau de plaj bau.	ว่ายข้ามฝั่งไปได้สบายแล เห็นคันหน้าไม้และลูกศร
10)	Of de hklif bau de plaj bau, plaj nwi bo s'raf heif lauz.	เห็นคันหน้าไม้และลูกศร ลูกศรเจ็ดดอกครูให้ฉัน
11)	Plaj nwi bo s'raf heif lauz, s'raf civ su t'hkav gauz.	ลูกศรเจ็ดดอกครูให้ฉัน ครูสั่งว่าอย่ายิงทิ้งให้เสียเปล่านะ
12)	S'raf civ su t'hkav gauz, keiz hkav k'hsau tij le plau.	ครูสั่งว่าอย่ายิงทิ้งให้เสียเปล่า ให้กลับไปยิงช้างพลาย ณ ทุ่งราบ
13)	Keiz hkav k'hsau tij le klau, hpau me y'hkav htof lwij gauz.	กลับไปยิงช้างพลาย ณ ทุ่งราบ ทว่าเธอขอฉันให้ยิงนกเขา
14)	Hpau me y'hkav htof lwij gauz, y't'hkav civ y't'tau.	เธอขอฉันให้ยิงนกเขา หากไม่ยิงเธอบอกฉันไม่ซื่อ ไม่รักจริง
15)	Y't'hkav civ y't'tau, soo htauf hklif y'hkav htauf mauv.	หากไม่ยิงเธอบอกฉันไม่ซื่อไม่รักจริง ฉันโก่งหน้าไม้ยิงขึ้นฉวบ
16)	Soohtauf hklif y'hkav htauf mauv, htof lwij gauz lauz k'yau dau.	ฉันโก่งหน้าไม้ยิงขึ้นฉวบ นกเขาตกลงยังพื้นดินเรียบร้อย

17)	Htof lwij gauz lauz k'yau dau, oo lauz meif qo auf de hpau.	นกเขาตกลงยังพื้นดินเรียบร้อย ก่อไฟย่างร่วมกินกับน้องนาง
18)	OO lauz meif qo auf de hpau, auf av soof hpau auf k'htau.	ก่อไฟย่างร่วมกินกับน้องนาง ฉันกินตับส่วนเธอกินกึ๋น
19)	Auf av soof hpau auf k'htau, taj hkiv neij cau hklef dof tauz.	ฉันกินตับส่วนเธอกินกึ๋น ทำเอามืดค่ำกลางกิ่งต้นโพธิ์
20)	Taj hkiv neij cau hklef dof tauz, t'mlax nwi gaz htif neij cau.	ทำเอามืดค่ำกลางกิ่งต้นโพธิ์ ไอ้โจรห้าร้อยมาเห็นพี่เข้า
21)	T'mlax nwi gaz htif neij cau, t'mlax me y'k'noz auz.	ไอ้โจรห้าร้อยมาเห็นฉันเข้า โจรท้าฉันปล้ำสู้กับมัน
22)	T'mlax me y'k'noz auz, lauz k'noz le hklef dof tauz.	โจรท้าฉันปล้ำสู้กับมัน ลงปล้ำสู้กัน ณ กิ่งกลางต้นโพธิ์
23)	Lauz k'noz le hklef dof tauz, lauz k'da t'mlax t'hkau.	ลงปล้ำสู้กัน ณ กิ่งกลางต้นโพธิ์ ฉันปล้ำสู้จนโจรตกอยู่เบี้ยล่าง
24)	Lauz k'da t'mlax t'hkau, me y'hpau hiv yaz y'dau.	ฉันปล้ำสู้จนโจรตกอยู่เบี้ยล่าง ขอน้องนางหยิบมีดปลายแหลมให้
25)	Me y'hpau hiv yaz y'dau, hiv neij yaz av trau t'hkau.	ขอน้องนางหยิบมีดปลายแหลมให้ ทว่าเธอกลับไปหยิบฝักมีดเสีย
26)	Qei nav toj hpau yoox nav trau, muj laj cau si nauj aif dauv.	ทว่าเธอกลับไปหยิบฝักมีดเสีย หวังให้พี่ตายแล้วเธอจะชื่นชอบ
27)	Muj laj cau si nauj aif dauv, nauj keiz de t'mlax av sauv.	หวังให้พี่ตายแล้วเธอจะชื่นชอบ เธอจะได้กลับไปกับไอ้โจรห้าร้อย
28)	Nauj keiz paux t'mlax av hki, Kwaij kauj si av hkof t'si.	เธอกลับไปกับไอ้โจรห้าร้อย พ่อนายก่อยก่อตายแต่หัวไม่ตาย
29)	Kwaij kauj si av hkof t'si, si le nauj pooz plaj s'kwiv.	ตัวพ่อนายก่อยก่อตายแต่หัวไม่ตาย ตายเพราะแม่นางหน่อปูล้างหน้ากลับให้แล

16. ชวนกลับไปด้วยกัน (Kwai keiz)

1)	Muj hseif taj hkiv lauz giz guz, taz dof hkauv klai of t'du.	ตะวันรุ่งแล้วท้องฟ้ากลับมืดครึ้ม เพราะกระทิงตัวหนึ่งอยู่ระหว่างทาง
2)	Meij civ nauj keiz paux cau hki, taz dof t'du cau maz si.	หากเธอกลับมากับฉัน กระทิงตัวนั้นฉันจะฆ่ามัน
3)	Maz si t'geiz auh cau eh, taz dof of laz hauf hkof hkle.	อย่าฆ่ามันเลยนะพี่เอ๋ย กระทิงนี่อยู่ให้โลกสวยงามนะ

4)	Moohkof hkauf htiv hsgaf wav li, taz dof meij si cau of div.	ขอบฟ้าไปตระเวนมาทั่วแล้ว หากกระทิงตายก็ยังมีพี่อยู่
5)	Hsgekeiz nauj soo kauj wiz cu, taj dof muj pgaz auf av bluv.	ส่งน้องกลับไปยังดินแดนสะดวกสบายเถอะ ที่ๆ เราคอยกินแต่บุญคุณพระอาทิตย์
6)	Keiz paux y'hki t'nauz nauz, hkof klauz hpaibi moj heif lauz.	กลับมากับฉันบ้างเถอะหนา เกล้าผมสายสร้อยแม่จะให้เธอ
7)	Hkof klauz hpaibi klauf hpaiso, nauj lix saf hsei lix saf hso.	เกล้าผมสายร้อยออกมันวาววับ ฉันใส่เทียวไปมาเสียงกรุ๊ง ๆ กริ๊ง ๆ
8)	Nauj lix hseihso sauf mei mux, keiz hsu neij cau moj av bu.	หากเธอใส่แล้วมีเสียงเพราะพริ้งเช่นนั้น ขอเธอกลับมาตำข้าวให้แม่นะ
9)	Hpau meiz t'pez nauj auf lex, maix hsgav le cau moj dof klez.	หุงข้าวหม้อหนึ่งฉันกินไปหมด ฉันนี่อับอายแม่พี่เสียจริง
10)	Mei t'meij cau moj auf cez, nauj meiz of hswi pgaiz s'pez.	หากไม่ใช่เชื้อสายของแม่ ข้าวก็จะเหลือเต็มหม้อเลยนะ
11)	Y'hai klauj dauv nauj muj soo, keiz daf nauj sav t'laij htoov.	ฉันมาดายหญ้ากับเธอนี่ ทำเอาฉันไม่อยากกลับเลยนะ
12)	N'keiz daf yaz mei t'mux, bof htauf meiz laiz soo y'quv.	หากเธอไม่อยากจากฉันไป ห่อข้าวแล้วไปด้วยกันที่ไร่ฉันเถอะ
13)	Bof htauf meiz civ y'k'laiz, pgaz moj civ yaz taj k'hsai.	ห่อข้าวแล้วว่าจะออกเดินทาง แม่เธอบอกว่ามีเสียงจาม
14)	Taj k'hsai hpau moj mei ci, of nyau kwaj ha muj t'niz.	หากแม่ฉันบอกมีเสียงจาม ไปแล้วอยู่ที่ไร่ทั้งวันเลย
15)	Duv htauf hu civ y'laiz mi, hkei hpo auf lei y'sav pliz.	ตวงข้าวสารว่าจะไปค้างคืน ทว่าเสือมาหลอกมาขู่ให้ฉันกลัว
16)	Hkei hpo auf lei pliz t'ɡeiz, n'dau of hpau pax n'meiz.	เสือมาหลอกมาขู่อย่ากลัวเลย เธอมีฉันเป็นแฟนหุงข้าวไว้เถอะ

17. ดอกไม้ดอดีลา (Dauf di la)

1)	Keiz paux y'hki dauf di la, of de moj me auf kwaj naz.	กลับมากับฉันเถอะหนาแม่นางดอดีลา มาอยู่กับแม่ แม่จะใช้การงานบ้าง
2)	Dauf di la keiz paux n'hki,	ฉันดอดีลากลับไปกับเธอ

	nauj cu t’sei taj nau miz.	ฉันไม่สามารถทำอะไรเลยสักอย่าง
3)	N’cu sei ɡeiz t’sei ɡeiz, kwaj le n’hpau neij y’meiz.	แม้ทำอะไรไม่เป็นสักอย่าง ขอหุงข้าวให้ฉันก็พอแล้ว
4)	Riv hkof ei meiz coj meiz qei, hsef buf hsef se auf pɡaz meiz.	ฉันมีแต่ข้าวเศษเหลือข้าวแห้ง คอยอาศัยแต่ข้าวคนอื่น
5)	Nauj cu duf hpo p’uv duv, sav uv cau keiz auf n’bluv.	มือเธอช่างอวบเอิบดีแท้ กลัวพี่กลับไปกินบุญคุณเธอหรือไร
6)	Nauj kef dof le av maix la, hsef se taj le av moj maz.	ฉันมันคนขี้เกียจหน้าเชียงบึ้งตึง อาศัยทุกอย่างที่แม่ทำนั่นแหละ
7)	N’hku n’civ kef n’sav, sav uv cau keiz auf of naz.	เธอขยันแต่ว่าให้ตัวเองขี้เกียจ เพราะเกรงฉันจะกลับไปอยู่ด้วยละซิ
8)	Nauj kef civ hku nauj t’ɡeiz, nauj kef nauj hku htauf t’sei.	ฉันขี้เกียจอย่ามายกยอว่าขยันเลย ฉันไม่อาจขยันขึ้นมาได้หรอก
9)	Keiz paux y’hki auh nauj hku, hkeiyuj av doo of t’du.	กลับมาฉันเถอะแม่คนขยัน เพราะมีสิงโตดุร้ายตัวหนึ่ง
10)	Cau keiz taj de qaix de bau, hkeiyuj maz cau t’tuz qau.	พี่กลับไปพร้อมด้วยมีดด้วยดาบ สิงโตเข้าไม่ถึงตัวพี่หรอก
11)	Toz lax kwaj cau maix baf dav, hkeiyuj pɡaz pliz kauv av ɡaz.	เพลา ๆ ว่าให้พี่สักหน่อยเถอะ สิงโตนั่นใคร ๆ เขาก็กลัวกัน
12)	N’mei pliz hkeiyuj paux klai, keiz t’de klai le Kif mai.	หากพี่กลัวสิงโตอยู่รัหว่างทาง กลับไปทางอ้อมที่เมืองเชียงใหม่สิ
13)	Klai le Kif mai of nauv lei, weij dof cau hkaugax t’sei.	ทางเมืองเชียงใหม่ล้อมรอบด้วยกำแพง เมืองใหญ่พี่เดินผ่านไม่เป็นหรอก
14)	N’mei civ le weij dof kau, keiz dauv kauz laz av k’bau.	หากพี่บอกเมืองใหญ่ผ่านไปลำบาก ขี่เรือบินของฝรั่งสิ
15)	K’bau baf so baf de hkla, cau dauv htauf cau k’la hav.	เรือบินนั่นติดน้ำมูกน้ำมัน หากพี่ขี่กลัวขวัญจะหนีดีฝ่อแล
16)	Cau av k’la meij bif bei, mei hav hpau laiz auf kauv keiz.	ขวัญพี่คือนกพญาไฟ หากหนีน้องจะไปเรียกให้กลับมา
17)	K’luj mei pɡoz div sauv Ywaz, kauv keiz cau wi cau k’la.	เสียงเธอนี่ขลังเหมือนเทพยวาเลยนะ ถึงกับเรียกขวัญพี่กลับมาได้เชียว
18)	Dauv htauf leif laiz taj de me, keiz cauv le s’raf av dev.	ขึ้นนั่งเกวียนกลับไปกับเธอ กลับไปเทียบที่บ้านครู

19)	Cau htoof mau n’hpav taj sei, n’hpav kwaj Ywaz hpgof av dei.	พี่เชี่ยนปูนผู้ทำนายเก่ง ลองทายว่าเทพยวาผูกสายรกที่ใด
20)	Ywaz hpgof av dei le seif dwi, htaulau laiz de muj maix hkiv.	เทพยวาผูกสายรกไว้บนต้นมะเดื่อ ก้อนเมฆทะมึนมาตะวันมืดมิด
21)	Taj yooz le moo meij htaulau, cauj lauz le Sausif Pgauz gauz.	สิ่งลอยมาบนฟ้าคือก้อนเมฆทะมึน ลงเกาะบนภูเขาซอซีและปฺกอกอ
22)	Cauj lauz le Sausif Pgauz gauz, minyauz soof lauz paf caf bau.	ลงเกาะบนภูเขาซอซีและปฺกอกอ แมวลงปลูกว่านสีเหลือง
23)	Minyauz soof lauz paf caf bau, hti s’luv tau htauf neij auz.	แมวลงปลูกว่านสีเหลือง กั้นน้ำไว้ให้เอ่อชายฝั่ง
24)	Minyauz eif si yuj t’du, daiv bav naz nei qeij nei ku.	แมวกัดหนูตัวหนึ่งตาย เป็นบาปกรรมใหญ่หลวง เท่ากระชุกระบุง
25)	Maz boof taj hpgi lauz de cei, daiv bav boof keiz qof maulei.	ทำบุญโปรยเงินลงไป หากเป็นบาปกรรมให้ทำบุญแก่เจดีย์
26)	Sav lau boof t’geiz nauj eh, boof dof dof si t’sei lez.	น้องเอ๋ยอย่าอยากได้เลยนะบุญนั่น ได้บุญมากไปเดี๋ยวตายไม่ได้สักที
27)	Boof dof dof si mei t’sei, of hiv qax klez muj hkauf dei.	ได้บุญมากหากตายไม่ได้ จะขออยู่จับข้อเท้าดวงอาทิตย์ไว้
28)	Of hiv qax klez muj hkauf dei, muj laiz n’laiz baf k’sei.	หากเธออยู่จับข้อเท้าดวงอาทิตย์ไว้ ดวงอาทิตย์หมุนไปเจ้าตามไปได้หรือเปล่า
29)	Of guz nauj le kauj wiz cu, taj dof muj pgaz auf av bluv.	พาฉันไปอยู่ด้วยกันที่ดินแดนสะดวกสบาย ที่นั่นจะคอยกินแต่บุญคุณดางอาทิตย์
30)	Of guz nauj le mav t’lei, buv neij cau hsei luf t’hplei.	พาเธอไปอยู่ด้วยกัน ณ เมืองมัณฑเล ขอเธอทอเสื้อให้พี่ด้วยด้ายเพียงเส้นเดียว
31)	Buv neij cau hsei luf t’hplei, luf t’hplei cau sauv baf sei.	ทอเสื้อให้พี่ด้วยด้ายเพียงเส้นเดียว เสื้อนั่นพี่จะใส่ได้หรือ
32)	Heif sauv kwaj cau nwi k’hte, meij t’baf tai t’sei lez.	ลองให้พี่ใส่เจ็ดชั้นสิ หากใส่ไม่ได้ไม่รู้จะว่ายังไงแล้ว

18. ครกกระเดื่องเทียมหัว (Hse qoo hkof)

1)	Hsef qoo hkof hsu bu t’me, hsu mei wa kai baf moj cez.	ครกกระเดื่องสูงเทียมหัวมีข้าวหนึ่งกระบุง หาก เธอตำเสร็จจะได้เป็นคู่หมั้นหมายฉัน

2)	Hsef qoo hkof hsu t’htauf bav, me n’moj hsu y’hkauv qa.	ครกกระเดื่องสูงเทียมหัวฉันตำไม่ถึง ให้แม่พี่ตำฉันจะคอยฝัดให้
3)	Dauv s’kaiv sav moj hsu cez, nauj baf ɡuz bu le av hkle.	ยื่นเงื่อนไขให้แม่ช่วยตำข้าว แล้วเธอจะฝัดข้าวด้านหลังอย่างนั้นหรือ
4)	Bu le nauj hkle nauj k’ɡuz, cau baf htei ku toj t’du.	ฉันจะฝัดข้าวด้านหลังให้ดูนะ ทว่าพี่สานกระบุงทองแดงได้หรือเปล่า
5)	Ku toj t’du cau k’htei, htav htiv eif n’leif baf sei.	กระบุงทองแดงพี่จะสาน ว่าแต่เธอปั่นฝ้ายด้วยสนิมน้ำได้หรือ
6)	Htav htiv eif htuv htauf raiv raiv, cau baf swaif lei av k’maix.	สนิมน้ำฉันปั่นได้เป็นเส้นสาย ว่าแต่พี่เฉือนม่อนผาได้หรือ
7)	Loz hklauf loz qa cau paj loz, cau baf duv suv le baubo.	ตากเสื่อตากสาดบนตัวพ่อพี่ ว่าแต่พี่สู้สึกด้วยด้ามหอกหรือ
8)	Suv le baubo cau k’duv, nauj buf hsau htei daf av suv.	พี่จะสู้สึกด้วยด้ามหอก ว่าแต่เธอเลี้ยงไก่สานสุ่มเองได้หรือ
9)	Suv le nauj htei nauj duv hsau, cau baf htauf div hse av hpau.	สุ่มที่ฉันสานฉันใส่ไก่ ว่าแต่พี่ปีนเก็บดอกทองหลางได้หรือ
10)	Hpɡoov s’looj hse av htoof hsi, nauj hpau meiz hti lax baf mi.	ขึ้นรูดต้นทองหลางหลายสิบต้น ว่าแต่เธอหุงข้าวใต้น้ำจะสุกหรือ
11)	Maz kaiz meif hti lax mei sei, of keiz le meiz nauj hpau sei.	หากพี่ก่อไฟใต้น้ำเป็น เหลือแต่ข้าวฉันจะคอยหุงให้
12)	Maz kaiz meif hti lax ɡauz ɡauz, meiz le nauj hpau maz soo lauf?	พี่ก่อไฟในน้ำเปลวขึ้นแดงฉาน ว่าแต่ข้าวที่เธอหุงอยู่ไหนกัน
13)	Y’hav hsɡaf hti hkof hti niz, y’t’htif cau meif koohki.	ฉันตระเวนตามฝั่งน้ำทั่วแล้ว ไม่เห็นท่อนฟืนของพี่เลย
14)	Cau kliv cau pɡaiz le p’yoz, cau hsoov oo hti hsoov oo no.	บ่าวไพร่ของพี่คือพญานาค พี่จุดไฟด้วยน้ำด้วยหนอง
15)	N’cav kwaj soo lax soov htav, pɡaz hsoov oo hti of pɡaiz ɡaz.	พี่ลองไปถามคนทางเหนือทางใต้สิ ใครกันเล่าจุดไฟด้วยน้ำด้วยหนอง
16)	Soo lax soo htav y’cav li, pɡaz hsoov oo hti of hpai iz.	ทางเหนือทางใต้พี่ไปถามมาหมดแล้ว คนจุดไฟด้วยน้ำด้วยหนองอยู่นี่เอง

19. ฝ้ายแดง (Luf ɡauz k’tez)

1)	Luf ɡauz k’tez luj ɡauz ɡeiz, taj t’of laiz luj laiz pɡeiz.	ฝ้ายแดง ณ ดินแดนเกอะเตอคุณภาพดี ทว่าไม่มีใครมาซื้อเลย
2)	Laiz pɡeiz luf ɡauz le k’tez, buv neij cau hsei kif baunez.	ฉันจะไปซื้อฝ้ายแดงที่ดินแดนเกอะเตอ ให้เธอทอเสื้อลายให้พี่นะ
3)	Buv neij cau hsei kif baunez, maz yuj nauj le lix moj tez.	ทอเสื้อลายให้พี่แล้ว ให้พี่ส่งหนังสือคะนึงหาถึงน้องนะ
4)	Lix moj tez tez blaf tez laiz, dauv baf le cau k’caj hai.	หนังสือนั่นไม่แน่ไม่นอนหรอก ให้พี่มาด้วยตัวเองเถอะ
5)	Dauv baf le cau k’caj hai, n’mei mi su t’kav kraiz.	ถ้าให้พี่มาด้วยตัวเองแล้ว เมื่อน้องนอนก็อย่าลงกลอนปิดประตูนะ
6)	Kraiz le nauj kav liz kav lauz, n’mei hai soohtauf yauj lauz.	ประตูน้องปิดๆ เปิดๆอย่างนั้นแหละ หากพี่มาก็เอาเท้าดันเข้าไปเถอะ
7)	Y’mei hai soohtauf yauj lauz, baf yof le hpau av hswif mauz.	หากพี่เอาขาดันเข้าไป เกรงสุนัขของเธอจะเห่านั่นสิ
8)	Baf yof le hpau av hswif mauz, hailauz le kloz lax t’hkau.	หากเกรงสุนัขของฉัน ให้ลงมาบนหลังคาใต้ขื่อสิ
9)	Hailauz le kloz lax t’hkau, baf yof le hpau paj av bau.	หากลงมาทางหลังคาใต้ขื่อ พี่กลัวหอกของพ่อเธอนั่นสิ
10)	Baf yof le hpau paj av bau, htauv t’de n’sav le hpau.	หากกลัวหอกของฉัน ให้บังตัวพี่กับฉันเถอะ
11)	Htauv t’de y’sav le hpau, hpau t’hkaf nav t’hkaf bau.	หากพี่บังตัวกับเธอ เธอใช่ว่าจะทนดาบทนหอกนี่
12)	Hkaf nav hkaf bau hkaf ceij ah, p’div p’dau kwaj n’sav.	ทนดาบทนหอกใครหรือจะทน พี่ก็ปัดป้องตัวเองบ้างสิ
13)	P’div p’dau mei t’pooz, lauz baf taj si av maix pooz.	หากปัดป้องตัวไม่พ้น ก็ต้องตกอยู่ในความตายแล
14)	Hpau paj hsiv kai n’p’liz, taj dof k’hsau n’maz si.	พ่อฉันตัวเล็กนิดเดียวพี่กลัว ทว่าพี่กลับไปฆ่าช้างตัวใหญ่
15)	K’hsau meij cau duf cau da, n’paj meij siv hkof muf qa.	ช้างนั่นเป็นคู่ต่อกรพี่โดยปรกติ ส่วนพ่อเธอคือผีบรรพชน
16)	Y’paj meij pɡaz av t’hsɡa, tauj hswif ɡauz tauj baf de naz.	พ่อฉันนี่ไม่ฉลาดเลย ตีสุนัขก็ตีพี่ไปด้วย
17)	Toz nax coz n’paj t’ɡeiz,	อย่าว่าร้ายพ่อเธออย่างนั้นเลย

	n’paj meij pgaz av sav sei.	พ่อเธอคือผู้มีใจกว้างขวางสูงส่ง
18)	N’mei civ y’paj muf qa, laiz lauz boof htoo lauz ba Ywaz.	หากพี่บอกพ่อฉันคือผีบรรพชน ให้ลงมาสวดมนต์ไหว้พระสิ
19)	P’lauz boof Htoo lauz ba Ywaz, dauv s’kav wa auf tuj pgaz.	หากเราลงมาสวดมนต์ไหว้พระ เกรงยักษ์ขาวจะมากินเราจนสูญพันธ์
20)	Cav kwaj pgaz soo lax soo htav, dauv s’kav wa auf pgaiz gaz.	ลองไปถามคนทางเหนือทางใต้สิ เจ้ายักษ์ขาวมากินมีกี่คน
21)	Soo lax soo htav y’cav li, dauv s’kav wa tuj pgaz qi.	ทางเหนือทางใต้ฉันไปถามมาแล้ว เจ้ายักษ์ขาวเรียงร้อยกระดูกคน
22)	Mei sav uv dauv kav auf naz, looz n’hkof kaz htauf taj wa.	หากกลัวเจ้ายักษ์กินเธอ โกนหัวห่มขาวเสียเถอะ
23)	Looz y’hkof kaz htauf taj bau, kef le y’gaiz auf gaiz au.	หากฉันโกนหัวห่มผ้าเหลือง กลัวจะกลายเป็นคนขี้เกียจทำกับข้าวกับปลา
24)	N’mei sav lau taj bauf naz, laiz neij n’waz le kauz laz.	หากเธออยากได้ความสะดวกสบาย ไปแต่งผัวฝรั่งสิ
25)	Kauz laz av maz nauf t’kai, nauj of t’gaz nauj gauj caiz.	ฝรั่งนั่นดายหญ้าไม่ไหวหรอก ฉันอยู่คนเดียวจะดีกว่า
26)	Nauj of t’gaz nauj gauj caiz, mei si m’taz kwaj naz laif?	เธออยู่คนเดียวดีกว่าอย่างนั้นหรือ หากเธอตายล่ะใครจะดูแลจัดการ
27)	Si dauv htauv si dauv hsau sei, si lauz s’o div sauv yei.	ตายอย่างหมูอย่างหมาก็ได้ ตายซากแห้งกลวงดังจั๊กจั่นเรไรนั่นแหละ
28)	Si lauz s’o div sauv yei, nauj s’qav kauv taj av dei.	หากเธอตายซากแห้งกลวงดังจั๊กจั่นเรไร กลัววิญญาณเธอจะร้องที่กิ่วดอยนะ
29)	Nauj s’qav kauv taj av dei, n’mei naj hoo pliz t’geiz!	หากวิญญาณฉันร้องที่กิ่วดอย เมื่อเธอได้ยินก็อย่ากลัวเลยเลย
30)	Cau wi so qi av lof hsi, nauj s’qav kauv cau t’pliz.	พี่แบกกระดูกทิพย์หลายสิบท่อน แม้วิญญาณเธอจะร้องพี่ก็ไม่กลัว

20. ตักน้ำในกระบุง (Def hti s’kwauf pooz)

1)	Hti s’kwauf n’def baf pgaiz, htof yooz cau hkav le bau caiv.	น้ำในกระบุงหากเธอตักน้ำเต็ม นกบินพี่จะยิงด้วยหอกนะ
2)	Def pgaiz li li def pgaiz li,	ฉันตักน้ำในกระบุงเต็มแล้ว

	htof bau cau hkav t’baf div.	ทว่าพี่ยังยิงนกไม่โดนเลย
3)	Def mei pgaiz caux htauf soo hko, mei t’lauz siv mauz n’pgoz.	หากเต็มลองยกขึ้นมาบนบกสิ หากน้ำไม่แห้งถือว่าเธอคือคนขลัง
4)	Caux htauf soo hko meij lauz siv, kai htauf p’yoz av lauj mi.	ยกขึ้นบนบกหากน้ำแห้งไป กระบุงนั่นก็กลายเป็นที่นอนพญานาคสิ
5)	Kai htauf p’yoz av lauj mi, cau meij muj k’koj qei si.	หากกลายเป็นที่นอนพญานาค พี่จะเป็นดวงอาทิตย์สาดส่องเหี่ยวแห้งไป
6)	Cau meij muj k’koj qei si, nauj taj ef hpo k’ef biv.	หากพี่เป็นดวงอาทิตย์สาดส่องเหี่ยวแห้ง ฉันจะเป็นเมฆคอยบดบัง
7)	Nauj taj ef hpo k’ef biv, cau k’liz hpo k’wij kwix.	หากเธอเจ้าเมฆน้อยบดบังเมฆ พี่คือพายุน้อยจะพัดไล่ออกไป
8)	Nauj taj ef tau htauf le moo, cau k’liz hpo hswaf t’hoov.	ฉันก้อนเมฆทะมึนลอยขึ้นสู่ฟ้า พี่พายุน้อยหรือจะพัดให้สั่นไหว
9)	Cau k’liz bau k’liz nav, tij taj ef hsiv muj hsiv hpav.	พี่คือเจ้าพายุใหญ่มหึมา โหมกระหน่ำเมฆแตกกระจุยกระจายไป
10)	Tij taj ef hsiv muj hsiv hpav, lauz kai blef le hti hpo paz.	หากเมฆกระจุยกระจายไป ก็จะลงมาเป็นจอมปลวกบนดินแล
11)	Lauz kai blef le hti hpo hki, cau meij maiv hpa cau k’htiv.	หากลงมาเป็นจอมปลวกบนดิน พี่คือแพะผู้จะไปขวิด
12)	Maiv hpa eh tau blef t’geiz, n’hkof waij n’of t’sei.	เจ้าแพะผู้เอยอย่าไปขวิดเลย หากหัวเหวอะเจ้าจะอยู่ไม่ได้นะ
13)	Blef de maiv hpa of duf da, mei htif blef tau laux av sav.	จอมปลวกกับแพะผู้นี่เป็นศัตรูกันนะ หากเจอกัน ก็ต้องต่อกรกันแหละ
14)	Laux blef t’geiz auh maiv hpa, n’laux blef de blef laux naz.	อย่ารบกวนจอมปลวกเลยนะแพะผู้ หากรบกวนจอมปลวกก็รบกวนตอบนั่นสิ
15)	Cau sei taj oo av miz hsi, blef pgij htauf cau t’p’liz.	พี่นี่เก่งคาถามากมายหลายสิบบท แม้จอมปลวกงอกโตขึ้นพี่ก็ไม่กลัว
16)	Y’civ meij cau sei taj oo, cau cu baf koov hkauf baf koov.	ฉันนึกว่าพี่เก่งคาถา ใยเล่ามือเท้าถึงบาดมีดเสียนี่
17)	Hkauf baf tej de maix hplav hsiv, taj oo cau hsomof lehki.	เท้าสะดุดกับตากระพริบนี่พี่ตั้งตัวไม่ทัน เรื่องคาถาพี่จึงจะเอาไว้คิดภายหลังแล

21. เรียกตามหลังเธอ (Kauv hswai nauj hki)

1)	Kauv hswai nauj hki kauv av mux, kauv s'yuj div htof lwij bu.	เอ่ยเรียกตามหลังฉันด้วยคำหวาน เอ่ยเรียกให้เพราะพริ้งดั่งนกเขาร้องนะ
2)	Nauj hki t'lauz ɡax pɡaz hki, me htauf y'kauv mux av miz.	หลังและก้นเธอเหมือนใครเขาที่ไหน ถึงขอให้ฉันเรียกตามอย่างเพราะพริ้งเช่นนั้น
3)	Duv dwaif nauj hkikoj t'ɡeiz, nauj hkikoj cau sav hkof meiz.	อย่าดูถูกก้นฉันกระนั้นเลย ก้นฉันคือขั้วหัวใจของพี่นั่นแหละ
4)	Cau sav hkof meiz taj t'myo, nauj hkikoj cau dif av toz.	ขั้วหัวใจพี่มันอีกอย่างหนึ่งนะ ส่วนก้นเธอมันทางเดินองคชาตพี่
5)	Nauj av hki pooz of hki hsoo, cau k'maz hpai laif t'hsoo.	ฉันมีรูทวารอยู่สองรู แล้วพี่จะเอารูไหนกัน
6)	Dif hkof hpav dei div ɡuj sau, hki pooz cau maz t'blau qau.	หัวองคชาตแตกปลายดั่งงูเห่า รูทวารพี่ก็จะเอาในคราวเดียวกัน
7)	Nauj av hsoof htau av div htau, cau wai maz baf k'tuz lauz.	ฉันนี่คนขนมากขนดก พี่จะเอาเข้าถึงหรือ
8)	Dif hkof lauz laiz taz qauz nez, cau mei maz hplo nwi k'hte.	หัวองคชาตเกลี้ยงเกลาคมกริบดั่งเขากวาง หากพี่เอาก็จะทะลุถึงเจ็ดชั้นแล
9)	N'maz kwaj pɡaz lij div yaz, n'hteij bloov hsau hkauf av sav.	หากพี่เอาโยนีคนอย่างฉัน หนังองคชาตพี่จะลอกออกดั่งขาไก่นั่นแหละ
10)	Cau dif hkof k'raf dauv ku, waix nauj lij kwav nauj k'hpu.	หัวองคชาตพี่บานอย่างปากกระบุง เอาโยนีเธอกวาดเข้าไปถุงไส้ถึงพุงเลย
11)	Nauj lij av mai eif htav buv, cau hteij av mai k'lauz quv.	ฟันโยนีฉันคมดั่งฟันเลื่อย ระวังฟันองคชาตพี่จะสึกไปนะ
12)	Nei cu duf av hkof nei pɡaiz, tuz lauz n'kauz baf k'kai.	ลำใหญ่เท่ามือหัวใหญ่เท่ากระบุง หากเข้าไปถึงเธอจะทนไหวหรือ
13)	Nei cu duf av hkof nei pɡaiz, pɡaz sauv kauz kai y'kauz kai.	ลำใหญ่เท่าข้อมือหัวใหญ่เท่ากระบุง คนอื่นทนได้ฉันก็ทนได้นั่นแหละ
14)	Nauj quv hkof tau cau qu hki, nauj lij bei tau cau dif hkli.	หัวไร่เธอตั้งท้ายไร่พี่ แคมเธอตั้งอัณฑะพี่แล
15)	Cau hteij dof pɡaz weiz le toz, pɡaz weiz se hsi t'kaj poz.	องคชาพี่ใหญ่ถึงกับข้ามเป็นสะพานได้ คนข้ามตั้งสามสิบคนก็ไม่หัก
16)	Nauj lij laij pɡaz klauj dauv quv, pɡaz klauj se hsi t's'kuz.	โยนีเธอกว้างราวกับไร่ คนตั้งสามสิบคนดายหญ้าก็ไม่ทั่ว

17)	Maz laux hti hti maz laux tau, hai htauf keiz n'lauj t'blau.	สั่งพี่ด้วยใจจริงนะ ให้พี่กลับมาที่เดิมอีกครั้งเถอะ

22. หลีกทางให้พ่อแม่ (Plai moj klai paj klai)

1)	Hpo muf eh plai moj av klai, moj lij hpav laij moj k'laiz.	ลูกสาวเอ๋ยหลีกทางให้แม่ที แม่ลูกโยนีกว้างใหญ่จะออกเดินทางไป
2)	Lij hpav laij de hteij hpav htau, hpo hkwa eh plai paj k'bgau.	โยนีผืนกว้างกับองคชาตลำใหญ่ ลูกชายเอ๋ยปล่อยให้พ่อเอากันเถอะ
3)	Lij hpo lij paiv maz baf li, t'maz baf div lij pgaj si.	โยนีผืนเล็กผืนน้อยเคยเอามาแล้ว ที่ยังไม่เคยเอาคือโยนีผืนกว้างใหญ่
4)	Lij pooz lij hkle maz baf li, t'maz baf div lij k'bliv.	โยนีด้านในด้านนอกเคยเอามาแล้ว ที่ยังไม่เคยเอาคือซอกหลืบโยนี

23. ต้นไม้เอยอย่าโน้มตัวลงนะ (Keif t'geiz keipgaj seif eh)

1)	Keif t'geiz keipgaj seif eh, n'keif n'dei lauz nez trez.	ต้นไม้เอยอย่าโน้มตัวลงนะ หากเจ้าโน้มตัวลงกิ่งเจ้าจะหักเอา
2)	Keipgaj av dei mei keif lauz, keiz of le cau kauj t'hkau.	หากกิ่งต้นไม้โน้มลงมา กลับมาอยู่ด้วยกันที่หมู่บ้านพี่สิ
3)	T'poj qeimai k'liz oo, keiz of le hpau av kauj pooz.	ต้นอ้อต้นปรงลมพัดใบปลิวไหว กลับมาอยู่ด้วยกันที่บ้านน้องดีกว่า
4)	Cau cu duf cu duf loz loz, maix t'pej cau sav t'hplo.	พี่นี้มีแต่มือเปล่า ไม่มีความรู้ไม่เข้าใจอะไรสักอย่าง
5)	Pgiz htauf kwaj n'hkof le hti, taj koof haikeiz kauv muj niz.	เอาน้ำมาสระผมพี่สิ ปัญญาห็จะกลับมาหาพี่ทุกวัน
6)	Hkof le hti pgiz kauv muj niz, cau t'seif nya taj nau miz.	น้ำนั่นพี่ก็สระผมอยู่ทุกวันนะ พี่ไม่เห็นเกิดปัญญาอะไรเลยสักอย่าง
7)	Hsgauv htauf kwaj n'sif htauv mai, n'hsaf hai keiz dauv t'hkwai.	เอาหวีเขี้ยวหมูพี่ขึ้นทัดสิ อาหารพี่จะกลับมาดั่งเหยื่อเบ็ดนั่นแหละ
8)	N'sif htauv mai maz kwaj cau, cau k'hsgauv pyav kwaj t'blau.	หวีเขี้ยวหมูน้องนั่นเอามาให้พี่ที พี่จะลองทัดดูสักครั้ง
9)	Y'moj buf lauz av htauv hpa, av mai y'klauz hkof t'wav.	แม่ฉันเลี้ยงหมูตัวผู้ก็จริงอยู่ ทว่าเขี้ยวมันเกล้ามวยผมไม่รอบหรอก

10)	N’hkof waf hsiv dof laif hkwa, waf lauz kwaj le y’maix nya.	มวยผมน้องใหญ่สักเท่าใดกัน ลองแกะออกปล่อยลงมาต่อหน้าพี่สิ
11)	Y’mei waf lauz n’maix nya, cwij hkauf dei t’roox hpida.	หากฉันปล่อยลงมาต่อหน้าพี่ จะลงมาถึงข้อเท้าลากไปกับพื้นบ้านเลยนะ
12)	Cwij hkauf dei t’roox hpida, baf k’baf nwi plaj nwi hta.	แม้จะลงมาถึงข้อเท้าลากไปกับพื้นบ้าน ทว่าคงยาวไม่ถึงเจ็ดคืบเจ็ดศอกกระมัง
13)	Av mei baf nwi plaj nwi hkli, mei t’ɡeiz cau k’tav kwix.	หากยาวเจ็ดศอกเจ็ดวา ถ้าไม่สวยเกรงพี่จะตัดผมฉันทิ้ง
14)	Cau k’tav pyav kwaj t’blau, meij t’ɡeiz cau of lauz qauv.	พี่จะลองตัดดูสักครั้งเถอะ หากไม่สวยพี่จะขออยู่เป็นโสดตลอดไป
15)	Lauz qauv t’ɡeiz auh cau eh, lauz qauv lauz kau hauf hkof hkle.	อย่าอยู่เป็นโสดไปเลยนะพี่ จะน่าเสียดายสำหรับแผ่นดินโลกนี้
16)	Hauf hkof hkle qi mei lauz kau, cau k’htauf moo av hpav hpau.	หากแผ่นดินโลกเสียดายพี่ พี่จะขึ้นไปอยู่บนฟากฟ้า
17)	Htof t’heif lauz n’div hsei, div naz htauf moohkof baf sei.	นกไม่ได้ให้ปีกแก่พี่นี่ พี่หรือจะขึ้นไปอยู่บนฟากฟ้าได้
18)	Htof t’heif lauz p’div hsei, kai htauf yuj p’htauf seif sei.	แม้นกไม่ได้ให้ปีกแก่พี่ ทว่าพี่กลายเป็นหนูขึ้นต้นไม้ได้นี่
19)	Kai htauf yuj n’htauf seif sei, saf wi le meiz n’lauz keiz.	พี่กลายเป็นหนูขึ้นต้นไม้ได้ ทว่าเมื่อหิวข้าวพี่ก็ต้องลงมาอยู่ดี
20)	Saf wi le meiz t’keiz lauz, p’auf seif hpau de waf hpau.	แม้หิวข้าวพี่ก็จะไม่ลงมา เพราะพี่กินดอกไม้ดอกไผ่
21)	N’auf seif hpau de waf hpav, baf k’klez n’soof n’sav.	พี่กินแค่ดอกไม้ดอกไผ่ แล้วมันจะอิ่มหนำใจพี่หรือ
22)	Cau wai av tooj lauz pauz miz, cau t’auf meiz t’au hti.	พี่นี้สืบสายมาจากคนป่า พี่ไม่กินข้าวไม่ดื่มน้ำหรอก
23)	Pauz miz leplez t’sauv hsei, n’kwaj loz pauz miz baf sei.	คนป่าในอดีตไม่สวมเสื้อผ้านะ พี่จะเลียนแบบคนป่าได้อย่างไรกัน
24)	Dwaif hpef leif bai t’sauv hsei, yuj t’maz waiz auf baf meiz.	ตั๊กแตนปั่นด้ายทว่าไม่ได้สวมเสื้อผ้า แต่หนูไม่ทำไร่ทำนาทว่าได้กินข้าว
25)	Yuj auf bu yuj naj pej bu, naj t’pej yuj baf si htu.	หนูกินข้าวหนูรู้จักข้าวฉันเข้าใจนะ ที่ไม่เข้าใจคือหนูโดนกับดักตายแล

สรุป

จะเห็นได้ว่า **“แม่ลำนำธา”** เป็นปัจจัยและวิธีการหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ จดจำ และสืบทอดลำนำธาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถือกันว่าหากผู้ที่เรียนรู้ลำนำธาสามารถจดจำแม่ลำนำธาได้ ลำนำธาอื่นที่เป็นลูกหลานก็จะสามารถจดจำได้อย่างง่ายดาย ซึ่งว่ากันว่าลำนำธาที่เป็นลูกหลานมีอยู่มากมายเช่นเดียวกับคำพูด โดย **“มีมากกว่าใบไม้ในโลกนี้ถึงสามเท่า”** ทีเดียว และยังถือว่าแม่ลำนำธานี้เป็น **“คาถา”** สำหรับการเรียนรู้และท่องจำบทลำนำธา ฉะนั้นผู้ที่ประสงค์เรียนรู้และจดจำลำนำธาจะต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้และจดจำแม่ลำนำธาก่อนเสมอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกปรือในการจดจำ เคยชินกับการเปล่งออกเสียงตามแบบภาษากวี ไม่เช่นนั้นแล้วการเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จได้ไม่เท่าที่ควร และเพื่อให้มีการจดจำได้อย่างดี เนื้อเรื่องแม่ลำนำธาถูกกำหนดขึ้นด้วยคำยากๆ เรื่องราวแปลกๆชอบกล ไม่สามารถประติดประต่อเรื่องราวได้ ฟังแล้วไม่เข้าใจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการท้าทายผู้เรียนให้มีความอดทนต่อการเรียนรู้และจดจำ และหลายครั้งเนื้อเรื่องยังถูกกำหนดด้วยประสบการณ์ด้านลบ เนื่องจากโดยธรรมชาติคนเรามักจะจดจำเรื่องร้ายๆ มากกว่าเรื่องดีๆ ประสบการณ์ด้านลบเหล่านั้น เช่น เรื่องลามกอนาจาร เรื่องคดีความ เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อหายังถูกกำหนดด้วยเรื่องราวที่ประสงค์ให้ผู้เรียนรู้ได้ฝึกปรือด้านไหวพริบปฏิภาณ ลับสมองให้โลดแล่นอย่างฉับไว เพื่อจะสามารถโต้ตอบกับคู่ขับลำนำธาได้อย่างคล่องแคล่วเท่าทัน และลื่นไหลดั่งสายน้ำที่ไม่มีรอยต่อเลยแม้แต่เสี้ยววินาที ซึ่งเนื้อเรื่องที่ถูกกำหนดในแม่ลำนำธาทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนรู้มีการเรียนรู้ จดจำ และสืบทอดลำนำธาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยั่งยืนนั่นเอง

@@@ @ @@@

บทที่ 4 ลำนำธาสืบสาวต้นตระกูล (Hta geij htiv qaiz laj)

ลำนำธาสืบสาวต้นตระกูลจะใช้ขับในงานมงคลสมรส ซึ่งโดยมากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสจะเป็นผู้ขับและใช้ขับในงานศพด้วย โดยคนหนุ่มสาวจะเป็นผู้ขับ เนื้อหาลำนำได้กล่าวถึงการสืบสาวเรื่องราวประวัติศาสตร์การก่อเกิดจักรวาล โลก มนุษย์ และสรรพสิ่งบนโลก การพลัดพรากจากกันระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้ายวา การสืบสาวต้นตระกูล ปกาเกอะญอ การสืบสาวต้นตระกูลของพ่อแม่ การตามหาพี่น้อง และลูกหลานที่พลัดพรากจากกัน บทลำนำธามีจำนวนมาก ไม่สามารถค้นหาและบันทึกได้หมด ในที่นี้ได้มีการศึกษาค้นว้าและบันทึกได้ดังนี้

ก. การก่อเกิดโลก มนุษย์ และธรรมชาติ

ลำนำธาได้กล่าวถึงการก่อเกิดของโลก มนุษย์ และสรรพสิ่งบนโลก โดยปกาเกอะญอเชื่อว่าเทพยวา (Ywaz) คือปฐมฤกษ์แห่งความซื่อสัตย์ ปรีชาญาณ ความขลัง ความวิเศษ และสิ่งมีชีวิต เทพยวาคือผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งที่มองเห็นได้และเห็นไม่ได้ เทพยวาคอยทำแต่ความดี สร้างสิ่งดี ๆ ส่วนปีศาจ (Muf kauz lij) คอยทำความชั่ว ทำลายสิ่งดีๆที่เทพยวาสร้างไว้ ปีศาจเปรียบเสมือนหนึ่งเป็นเมียน้อยเทพยวา ไม่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของบรรดามนุษย์อันเป็นลูกหลานของเทพยวาเลย เป็นที่รังเกียจของพวกเขาอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ด้วยเล่ห์อุบายแสนแยบยลของปีศาจ มนุษย์กลับไปเชื่อฟังปีศาจมากกว่าเชื่อฟังเทพยวา

1. เทพยวาสร้างโลก สรรพสิ่ง และมนุษย์

ปกาเกอะญอ	ไทย
Moohkof dof leplez htoo tei, Hauf hkof dof leplez Ywaz tei, Htoo tei t'niz t's'reiz, Ywaz tei hki niz t's'reiz, Ywaz tei tei Ywaz mi s'peiz, dauv htauf waf so dauv waf bgei.	ผืนฟ้าใหญ่ในอดีตเทพยวาสร้าง ผืนดินใหญ่ในอดีตเทพยวาสร้าง หนึ่งวันเทพยวาสร้างยังไม่เสร็จ สองวันเทพยวาสร้างยังไม่เสร็จ เทพยวาสร้างจนม่อยหลับไปนาน จนต้นไผ่บงไผ่รวกแตกใบขึ้นมา
S'pgauz hkof le guj sau wi, s'pgauz lax le guj sau wi, Htoo hailauz hai t'boof div, Ywaz hailauz hai t'boof div, taj hai tuz hso meij k'liz, hsgaf t'riv moohkof hkauf htiv.	บนพุ่มไม้งูเห่าขดตัวลงนอน ใต้พุ่มไม้งูเห่าขดตัวลงนอน เทพยวาจะลงมาก็ยังไม่กล้า เทพยวาจะลงมาก็ยังเกรงกลัว สิ่งที่มาถึงก่อนคือลม ตระเวนรอบขอบฟ้าทีเดียว
Muj hai htauf riv hauf hkof gauz, la hai htauf riv hauf hkof gauz, htauf t'beif hsaiv keif krof cau,	ดวงตะวันขึ้นทอแสงสีแดงต้องแผ่นดิน ดวงจันทร์ขึ้นทอแสงสีแดงต้องแผ่นดิน ขึ้นดวงหนึ่งทอแสงใส่พี่ประกายวาววับ

htauf hki beif hsaiv keif krof cau, p’dai hkof qi taj mlaj ɡauz, Ywaz hsaiv kauj hse t’beif qau.	ขึ้นสองดวงทอแสงใส่ประกายวาววับ กะโหลกกระต่ายกลายเป็นทับทิม เทพยวาปักเขตแดนเป็นแผ่นดินเดียวกัน
K’cej dof le av looj htau, k’lo dof le av looj htau, Htoo laiz hav htoo bef htauf qau, Ywaz laiz hav Ywaz bef htauf qau, htauf htauf htauf bav le moo dau, laiz htauf hpuv pɡauj taj de lau.	ภูเขาใหญ่ที่สันดอยสูง ภูเขาใหญ่ที่สันดอยยาว เทพยวาปีนขึ้นก็พาดบันได เทพยวาไต่ขึ้นก็พาดบันได ปีนไต่ขึ้นกระทั่งถึงกิ่วฟ้า แล้วพูดคุยกับฟ้าร้องฟ้าแลบที่นั่น
Htoo lof htauf le pauf laif pooz, Ywaz lof htauf le pauf laif pooz, av cuduf pauz kliv pauz kloov, av hkauf duf pauz kliv pauz kloov, cauz paz yoox lauz nauf hplei htoo, k’seif moj maz hplaij maz hploov.	เทพยวาปรากฏตัวกลางท้องทะเล เทพยวาปรากฏตัวในท้องทะเล แขนพระองค์เงางามวาววับ น่องพระองค์เงางามวาวับ กษัตริย์ยื่นไม้แส้ทองลงไป แม่ม้าทำท่าปราดเปรียวจริง
Pɡaz hkluv neij htoo meij mau naz, pɡaz hkluv neij Ywaz meij mau naz, seif laf k’toz n’seif nya, waf laf k’toz n’seif nya, taj le moo dauv hauf hki hka, hsiv yix k’dai tij av sav.	คนได้ทันอยู่กับเทพยวาคือท่าน คนได้ทันเห็นเทพยวาคือท่าน ใบไม้พูดท่านก็รับรู้ความหมาย ใบไผ่พูดท่านก็เข้าใจความหมาย ผืนฟ้าและแผ่นดินสองสิ่งนี้ นานเท่าใดหนอจะเชื่อมติดกัน
Pɡaz civ taj pɡoz meij mauz Ywaz, pɡaz teilauz auz meij m’taz?	ว่ากันว่าเทพยวานี่แหละขลังที่สุด ใครเล่าเป็นผู้สร้างพระองค์
Pɡoz hpof qai pɡoz neij hpof qai, Ywaz of Ywaz kaihtauf daf wai.	คนที่ขลังกว่าลูกกำพร้าคือเทพยวา เพราะพระองค์ถือกำเนิดขึ้นเอง
Ywaz kai Ywaz t’of k’lau, Ywaz kai Ywaz koof htauf pax lauz.	เทพยวาถือกำเนิดขึ้นแล้วไม่อยู่เฉย พระองค์คิดวางแผนสร้างสรรพสิ่ง
Hauf hkof leplez meij Ywaz tei, Ywaz t’tei kaihtauf t’sei.	โลกในอดีตนั้นเทพยวาคือผู้สร้าง หากเทพยวาไม่สร้างโลกจะเกิดขึ้นไม่ได้
Hauf hkof hkle taj le Ywaz tei, t’koo auf civ nai t’ɡeiz.	แผ่นดินโลกที่เทพยวาสร้างมานี้ อย่าบอกเลยว่าไม่พอทำกิน
Ywaz tei moj de paj lesau, yuj wai av miz nauj de cau.	เทพยวาสร้างบรรพชนในอดีต พระองค์ทรงเรียกชื่อว่าหญิงและชาย
Ywaz tei moj de paj lesau,	เทพยวาสร้างบรรพชนในอดีต

Ywaz teilauz de auf de au.	สร้างพร้อมทั้งอาหารการกิน
Hauf hkof t'nauz s'bif hki, Ywaz hkauv tei htof hkluf hkauv hpgi.	โลกไม่เท่าก้นขันโตก เทพยวาคอยสร้างนกแซงแซวคอยโปรย
Htof hkluf hkauv hpgi Ywaz hkauv tei, htai htof hkluf kaihtauf t'sei.	เทพยวาคอยสร้างนกแซงแซวคอยโปรย ลำพังนกแซงแซวไม่อาจเกิดขึ้นได้
Hauf hkof leplez meij Ywaz tei, Ywaz t'tei kaihtauf t'sei.	ในอดีตกาลเทพยวาทรงสร้างโลก หากเทพยวาไม่สร้างโลกจะเกิดไม่ได้
Taj nauz nu nauz nu meij hti, htof hkluf cauj le nyaf maij hki.	สุดลูกหูลูกตาคือผืนน้ำ นกแซงแซวเกาะบนหางปลา
Pauf laif pooz hti ywaz s'kwi, deif suf pauj hti Ywaz cej pliz.	ในทะเลสายน้ำไหลกลับ คางคกว่ายน้ำเทพยวาขึงเชือก

2. มนุษย์ไม่เชื่อฟังคำเทพยวา กลับไปเชื่อฟังคำปีศาจ

Htoo naif moj klai moj t'laiz, Ywaz naif paj klai paj t'laiz, htoo t'naif laiz daf av wai, Ywaz t'naif laiz da fav wai, laiz laiz tuz Sausif Dauhpaiv, hsgai baf koo si moj nauj ai.	เทพยวาแนะทางแต่แม่ไม่ไป เทพยวานำทางแต่แม่ไม่ตาม เทพยวาไม่ชี้ทางแต่แม่ไปเอง เทพยวาไม่นำทางแต่แม่ไปเอง ไปกระทั่งถึงภูเขาซอซีและดอแพะ หญ้าหนามบาดแม่ตายที่นั่นแล
Ywaz tei moj de paj lesau, Ywaz teilauz de auf de au.	เทพยวาสร้างบรรพชนในอดีต สร้างพร้อมทั้งอาหารการกิน
P'yoz dof hiv seif saf bau, duv auf Ywaz hpomuf hpo cau.	เจ้างูยักษ์เอาผลไม้สุกเหลืองอร่าม ให้บุตรหลานเทพยวากิน
Nauj t'cooj htoo t'cooj Ywaz, of lauz taix tuz muj m'hsa.	เพราะเธอไม่เชื่อฟังเทพยวา จึงตกทอดมาถึงทุกวันนี้

3. เทพยวาจากมนุษย์ไป

เพราะมนุษย์ไม่เชื่อฟังเทพยวา กลับไปเชื่อฟังผีปีศาจ เทพยวาเสียใจและผิดหวังในตัวมนุษย์อย่างมาก จึงจากมนุษย์ไป ส่วนมนุษย์อยู่ภายหลังไม่มีความสุขเลย นึกเสียดายและพร่ำคะนึงหาเทพยวาในอดีต ดั่งปรากฏในบทลำนำธาต่อไปนี้

Taj dof htoo le av sav e, taj dof Ywaz le av sav e, s'kwij s'kwij t'neij lez, k'nyav k'nyav t'neij lez, blav htauf av kwaiz le sif nez,	เทพยวาช่างใจดำจริงหนอ เทพยวาช่างใจร้ายจริงหนอ หน่วงเหนี่ยวไว้ก็ไม่ได้ ร้องขอไว้ก็ไม่อยู่ แขวนแตรไว้บนหวีเขาสัตว์

kauj mux nax kei t’mux lez.	แม้แผ่นดินร่มเย็นแค่ไหนก็ไม่มีความสุขเลย
Htoo hav htauf le hti dof niz, Ywaz hav htauf le hti dof niz, av lauj mi htoo k’bliv div, av lauj mi cei k’bliv div, waj keiz av hkli t’de li, of teij lehki s’yuj si.	เทพยวาออกไปจากริมฝั่งลำน้ำใหญ่ เทพยวาออกไปจากริมฝั่งสายน้ำใหญ่ เสื่อนอนทองท่านถูกเก็บอย่างเรียบร้อย เสื่อนอนเงินท่านถูกเก็บอย่างเรียบร้อย เทพยวาพายเรือหลังลับไปแล้ว เราอยู่ภายหลังรู้สึกเหงาแทบขาดใจ
Htoo k’hav lauz hauf hkof riv, Ywaz k’hav lauz hauf hkof riv, bai soo bof le av lauj hki, bai gauz bof le av lauj hki, hiv neij av hpau paux naj div, laiz hav le Ywaz av lauj mi.	เทพยวาจะจากไปแผ่นดินหมุนรอบ เทพยวาจะจากไปแผ่นดินหมุนวน ฝ้ายดำออกตูมอยู่ข้างหลัง ฝ้ายแดงออกตูมอยู่ข้างหลัง นำดอกฝ้ายมาประดับตุ้มหู ไปเที่ยวชมที่นอนเทพยวากันเถอะ
K’cej hkof soo sauv pauz he, k’loz hkof soo dauv pauz he, Ywaz maz muj av lauj leplez, Ywaz maz waiz av lauj leplez, k’cej hkof hsaumiz waiv be, Ywaz lauj Ywaz klai t’of lez.	บนภูเขาแลดูดำมืดดั่งหม้อนึ่ง บนภูเขาแลดูดำหม่นดั่งหม้อนึ่ง เป็นไร่เหล่าของเทพยวาในอดีต เป็นไร่ซากของเทพยวาในอดีต ไก่ป่าคุ้ยเขี่ยทับถมภูเขาไปหมดแล้ว ร่องรอยเทพยวาไม่หลงเหลืออยู่เลย
Htoo hka lauz av hkauf m’gauz, Ywaz hka lauz av hkauf m’gauz, me mi hsge auz de hsge auz, me pgaj hsge auz de hsge auz, Kauz laz laiz hsge de pgaz sauv, Kauz laz de Ywaz dof div sauv.	เทพยวาก้าวขาออกไปเมื่อตอนเช้า เทพยวาก้าวขาลงไปเมื่อตอนเช้า ขอผู้แก่ผู้เฒ่าไปส่งพระองค์ ขอผู้เฒ่าผู้แก่ไปส่งพระองค์ ฝรั่งไปส่งพระองค์กับเขาด้วย ฝรั่งกับเทพยวาเป็นใหญ่พอๆกัน
Ywaz hav htauf le lej muj pooz, htoo hav htauf le lej muj pooz, av lauj mi pez lix pez loov, av lauj da pez lix pez loov, Ywaz pax tauj av hseikaz soo, nyau soohkof sauv htauf lauz loov.	เทพยวาก้าวเดินออกจากถ้ำใหญ่ เทพยวาก้าวเท้าออกจากถ้ำใหญ่ ที่นอนพระองค์ราบเรียบดีแท้ ที่หลับพระองค์ราบเรียบดีจริง ทิ้งเสื้อดำของพระองค์ไว้ มนุษย์ใส่หลุดลุ่ยจากร่างหมดเลย
Siv muj htauf hpauv seif p’de, siv hpau htauf hpauv seif p’de, Htoo laiz taj laiz t’boof lez,	ฝูงบุ้งขึ้นรุมกินตอไม้แตกยอดอ่อน ฝูงหนอนขึ้นรุมกินตอไม้แตกยอดอ่อน เทพยวาจะเดินทางไปทำงานก็ไม่กล้า

Ywaz laiz taj laiz t'boof lez, lej muj Ywaz soo kaj leplez, hauf hkof riv dauv k'haf de.	เทพยวาจะเดินทางไปทำงานก็เกรงกลัว ก้อนหินใหญ่พระเจ้าหักโค่นในอดีต แผ่นดินหมุนรอบดั่งคันปั่นฝ้ายแล
Htoo qeij htauf le hti hpo hki, Ywaz hav htauf le hti hpo hki, av lauj mi htoo k'bliv div, av lauj mi cei k'bliv div, Ywaz keiz daf pgaz yix teij li, pax lauz taix p'toj t'hsi.	เทพยวาออกไปจากขุนห้วย เทพยวาออกไปจากขุนน้ำ เสื่อนอนทองท่านถูกเก็บอย่างเรียบร้อย เสื่อนอนเงินท่านถูกเก็บอย่างเรียบร้อย เทพยวาจากเราไปนานแล้ว ทิ้งเงินสิบเหรียญไว้ให้เรา
Htoo k'qeij lauz le k'ne, Ywaz k'hav lauz le k'ne, hav daf puj hav daf hkailex, hav daf waij hav daf hkailex, puj s'kwij keiz t'neij lez, waij k'nyav keiz t'neij lez, blav htauf kwaiz cei le lej hkle, puj oo t'sei t'baf lez.	เทพยวาจะออกไปจากป่าดิบชื้น เทพยวาจะออกไปจากป่าดิบเขา จากน้องไปก็จะจากทั้งหมด จากพี่ไปก็จะจากทั้งหมด น้องหน่วงรั้งไว้ก็ไม่อยู่ พี่หน่วงเหนี่ยวไว้ก็ไม่ได้ แขวนแตรเงินไว้บนก้อนหิน น้องเป่าไม่เป็นเล่นไม่ออกเลย
Htoo k'qeij lauz t'reif pgeiz, Ywaz k'hav lauz t'reif pgeiz, deif si hauf lauz nyaf av lei, nyaf si hauf lauz deif av lei, klof muj pauz koo le Ywaz tei, Ywaz maz muj sei maz waiz sei.	เทพยวาจะจากไปมีเสียงจักจั่นร่ำร้อง เทพยวาจะจากไปมีเสียงเรไรร่ำร้อง เขียดตายปลาร้องไห้ที่ผาของมัน ปลาตายเขียดร้องไห้ที่ผาของมัน ฆ้องกบระนาดที่พระเจ้าทำ เทพยวาทำไร่ทำนาเป็น
Htoo k'qeij av cu duf riv, ywaz k'hav av hkauf duf riv, htof k'mai keiz paux av hki, hsau dauf div keiz paux av hki, paux av hki tuz le moo htiv, keiz k'tauz hpau av lauj mi.	เทพยวาจะจากไปมือท่านไกวแกว่ง เทพยวาจะจากไปน่องท่านขยับเขยื้อน นกขับขานกลับไปกับท่าน ไก่กระต๊ากกลับไปกับท่าน ตามท่านไปถึงขอบฟ้า ไปเตรียมที่นอนให้เธอนั่นแล
N'mei naj hoo Ywaz oo kwaiz, baf muj htoof laiz muj qeij laiz.	หากได้ยินเสียงพระเจ้าเป่าแตร จะเที่ยงหรือบ่ายก็จงไปหาพระองค์เถิด
Taj pez hkof hti of t'kwi, leplez Ywaz pgiz hkof luj hti.	บนพื้นราบมีน้ำแอ่งหนึ่ง ในอดีตเทพยวาเคยใช้สระผมอาบน้ำ
Ywaz moj t'hkwai Qof av klo,	เทพยวาตกเบ็ดในสายน้ำแม่คง (สาละวิน)

lei keif kof Ywaz t'hkwaibo.	หน้าผาเว้าแหว่งคดงอดั่งคันเบ็ดนั่นแล
Taj pez hkof Ywaz moj hav hplauv, kwaj seif div sauv waf div sauv.	แม่เทพยวาหลงทางบนพื้นราบ เพราะเห็นต้นไม้ต้นไผ่เหมือนกันหมด
Sausif hkof Ywaz htauf hpaiv quv, Ywaz soof lauz bai soof lauz bu.	เทพยวาขึ้นไปถางไร่บนภูเขาซอซิ เทพยวาลงปลูกฝ้ายปลูกข้าว
Ywaz keiz auf meiz hklef hkauf htiv, meiz hswilaf kaihtauf tej qi.	เทพยวากลับไปกินข้าวใต้ต้นโพธิ์ ใบห่อข้าวกลายเป็นมดเป็นแมง
Ywaz keiz auf meiz taj lauz pez, kaihtauf blef nei lauj nei dev.	เทพยวากลับไปกินข้าว ณ ที่ราบลุ่ม ณ แห่งนั้นกลายเป็นจอมปลวกเท่าบ้าน
Ywaz keiz Ywaz klau nauf hklef dei, hklef dauv caj Ywaz hkof wij keiz.	เทพยวากลับไปลิดกิ่งต้นโพธิ์หมายเอาไว้ หากต้นโพธิ์แตกกิ่งใหม่เทพยวาจะกลับมา
Htof s'baf Ywaz moj looz hplei, Ywaz moj hav hplauv taj av dei.	มารดาเทพยวาไล่ฟาดนกตบยุง ทำเอาหลงท่านทางตามกิ่วดอย
Ywaz moj hav hplauv taj av co, Ywaz po sroz av moj le moz.	มารดาเทพยวาหลงทางตามยอดดอย เทพยวาตีฆ้องเรียกแม่กลับมา

4. มนุษย์ตามหาเทพยวา

เมื่อมนุษย์ไม่อาจอาศัยอยู่โดยปราศจากเทพยวาได้ จึงเริ่มตามหาเทพยวา หวังให้พระองค์กลับมาหาพวกเขาและมีความสุขอีกครั้ง ทว่าระหว่างตามหาเทพยวากลับพบกับการหลอกลวงของบรรดานักล่อลวง หรือผีปีศาจบ่อยๆ มนุษย์เจ็บช้ำระกำใจและผิดหวังซ้ำแล้วซ้ำเล่า ดั่งปรากฏในบทลำนำธาต่อไปนี้

Looz qu htoo dauv nauf dauv htav, looz qu Ywaz dauv nauf dauv htav, t'coz auf looz qu t'wav, hki coz auf looz qu t'wav, looz qu tuz Sausif Dauhpav, taj t'meij htoo t'meij Ywaz.	ตามหาเทพยวาใส่รองเท้าเหล็ก ตามหาเทพยวาสวมรองเท้าเหล็ก หนึ่งยุคก็แล้วตามหาไม่พบ สองยุคก็แล้วตามหาไม่พบ ไปตามหาจนถึงภูเขาซอซีดอพะ ทว่าหาเป็นเทพยวาไม่
Taj hoo le htoo k'haikeiz, taj hoo le Ywaz k'haikeiz, t'nif nif htoo t'haikeiz, hki nif nif Ywaz t'haikeiz, kwaj lauz taj le hif hkof dei, pluz keiz av nyei taix t'sei.	เล่าลือกันว่าเทพยวาจะกลับมา ลือเล่ากันว่าเทพยวาจะกลับมา หนึ่งปีก็แล้วเทพยวาไม่กลับมา สองปีก็แล้วเทพยวาไม่กลับมา มองลงไปยังใจกลางหมู่บ้าน เห็นแต่ผีกลับมาไม่ขาดสาย

5. เทพยวาจะกลับมาอีกครั้ง

ปกาเกอะญอเชื่อว่าเทพยวาจะกลับมาหามนุษย์อีกครั้งหนึ่ง แต่ว่าการกลับมาของพระองค์ครั้งนี้จะไม่หรูหรายิ่งใหญ่ จะมาเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ผิดจากการคาดหวังของมนุษย์ จนมนุษย์ไม่เชื่อว่าพระเจ้ากลับมาแล้ว ลำนำธาได้รับการบันทึกไว้ดังนี้

Htoo lof htauf le hauf hkof lax, Ywaz lof htauf le hauf hkof lax, lof t'niz niz t'htauf bav, lof hki niz niz t'htauf bav, muj hsa t'niz lof htauf bav, pgeiz s'yuj pgaz kauj wav wav.	เทพยวาปรากฏองค์ออกจากใต้ดิน เทพยวาปรากฏตัวออกจากใต้ดิน วันหนึ่งก็ยังไม่โผล่บนดิน สองวันก็ยังไม่โผล่บนดิน วันนี้ปรากฏตัวอยู่บนดินแล้ว เปล่งเสียงวิเวกทั่วผืนแผ่นดิน
Ywaz haukeiz le k'cej kla, lof av sav le liv moj qav.	เทพยวากลับมา ณ ตามป่าตามดอยแล้ว ปรากฏกายในร่างแม่เหยี่ยวสีหม่น

ข. ปกาเกอะญอสืบสาวเรื่องราวต้นตระกูล

1. การพลัดพรากจากกันของต้นตระกูล

ลำนำธาหมวดนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสืบสาวเรื่องราวต้นตระกูลของปกาเกอะญอ โดยเชื่อว่าในอดีตนั้นเป็นต้นตระกูลใหญ่ มีทั้งต้นตระกูลจากฝ่ายแม่และฝ่ายพ่อ โพล่ง (Pgoj) เป็นต้นตระกูลฝ่ายแม่ ส่วนจฺกอ (Cgauz) เป็นต้นตระกูลฝ่ายพ่อ ต่อมาทั้งสองตระกูลได้ทวีจำนวนลูกหลานมากขึ้น ได้แยกย้ายอพยพกระจัดกระจายไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ เพื่อหาผืนดินอาศัยและทำกินที่อุดมสมบูรณ์ หรือถูกรุรานจากชนเผ่าอื่น จนต้องถอยหนีไปคนละทิศละทาง และเมื่อเวลาผ่านไปเนิ่นนานวัน พวกเขากลับมาพบกันอีกครั้ง เพราะการจากกันเป็นเวลานานชั่วๆอายุคน ทำให้จำกันไม่ได้ จึงต้องการสอบถามไล่เรียงประวัติความเป็นมา สืบสาวหาเรื่องราต้นกระกูลกัน ดั่งปรากฏในบทลำนำธาต่อไปนี้

Moj htiv nwi cei of nwi cei, paj htiv nwi cei of nwi cei, moj htiv lauz le Pgoj t'cei, paj htiv lauz le Cgauz t'cei, div pauz he hkau moj htof keiz, meij moj htiv hkailex hkaihsei.	ต้นตระกูลแม่สืบสายมาเจ็ดชั่วอายุ ต้นตระกูลพ่อสืบสายมาเจ็ดชั่วอายุ ต้นตระกูลแม่ไปทางโพล่งชั่วอายุหนึ่ง ต้นตระกูลพ่อไปทางจฺกอชั่วอายุหนึ่ง ดั่งหม้อนึ่งไม้ที่แม่ประกบติดกัน คือต้นตระกูลแม่ทั้งสองฝ่ายแล
Buhkei ploj av laf p'wix, ploj buhkei av laf p'wix, y'laiz geij keiz moj av htiv, y'laiz geij keiz paj av htiv, civ meij moj htiv pgaz lex li, moj htiv of hkoosoof hpai iz.	ข้าวโพดแรกรุ่นใบงามเป็นเกลียวเอย ข้าวโพดแรกแย้มใบงามเป็นเกลียวเอย ฉันกำลังไปสืบสาวหาต้นตระกูลแม่ ฉันกำลังไปสืบสาวหาต้นตระกูลพ่อ นึกว่าสืบสาวหาต้นตระกูลแม่หมดแล้ว ทว่ายังมีแอบซ่อนที่นี่อีกเสียนี่

Y’poov bif bei caj caj eh, y’hpau bif bei caj caj eh, cau laiz ɡeij keiz moj av cez, cau laiz ɡeij keiz paj av cez, cau laiz htif keiz nauj av cez, ɡeiz htauf cau sav laij nauj eh.	เจ้านกพญาไฟอ่อนช้อยของฉันเอย เจ้านกพญาไฟอ่อนหวานของฉันเอย พี่นี้ไปสืบสาวหาญาติแม่นะ พี่นี้ไปสืบสาวหาญาติพ่อนะ เมื่อพี่พบเธอญาติแม่เข้าแล้ว เธอเอ๋ยใจพี่กลับมาชุ่มชื้นเหลือเกิน
Lej pau le hti lej pau eh, lei pauv le hti lei pauv eh, hswif hkof qi lauz maj oov be, htauv mai tauf lauz maj oov be, ble cuduf ble hkauf duf eh, ɡeij keiz baf pɡoz baf pɡauj lez.	คลื่นน้อยๆในลำน้ำเอย คลื่นใหญ่ๆ ในสายน้ำเอย กะโหลกสุนัขหายไปเพราะถูกซัดถม เขี้ยวสุกรหายไปเพราะถูกซัดถม อวบอัดอิ่มเอิบดั่งมือดั่งน่องเอย สืบสาวหาต้นตระกูลจะขลังหรือเปล่า
Soo p’niv lauz maj t’tez, t’coz moj qu t’htif lez.	สิ่งวิเศษดีงามหายไปหนึ่งศอก ชั่วอายุแม่ค้นหาไม่เจอเลย
Hsauhsaf mauz lauz maj soo yoz, moj auf tai nwi qaf nwi coz.	กระบอกอาหารไก่หายไปในบ้านเมืองคนโยน แม่เล่าขานสืบต่อกันมาเจ็ดยุคเจ็ดสมัย
K’bau poj hpav pauf laif pooz, lauz maj moj av naj div htoo.	เรือได้อับปางในท้องทะเล จมหายไปพร้อมกับตุ้มหูทองของแม่ด้วย
Klau lauz qaix tav qaix hplu hpra, moj htiv paj htiv le laif paz.	ฟันมีดลงชั้วมีดหลุดด้ามไป ทายซิว่าต้นตระกูลพ่อแม่อยู่ทางใด
Lej soo hkof dev qaix lauz lai, moj htiv paj htiv t’baf qaiz.	หินลับมีดกับใบมีดนี่มันของคู่กัน ต้นตระกูลพ่อแม่ไม่ต้องสืบสาวหรอก
Moj av htiv lauz maj t’yauz, wauz htauf div taz dof auf mau.	ต้นตระกูลแม่หายไปนานแล้ว บัดนี้กลับมาดั่งฝูงกระทิงมากินโป่งนั่นแล
Moj hpɡi av hkli div nyasoov, lauz pɡaz hti koov pɡaz kauj koov.	แม่โปรยลูกหลานดั่งโปรยเมล็ดยาสูบ กระจายไปทั่วบ้านทั่วเมืองคนอื่น
Moj av htiv lauz hsɡeif lauz dei, maz neij coz kwauz auf blav keiz.	ตระกูลแม่กระจัดกระจายไปทั่วหงระแหง ฉันทำขอกรอด้ายเกี่ยวพวกเขากลับมา
Civ meij moj cez pɡaz lex li, moj cez of hkoosoof hpai iz.	นึกไปว่าญาติของแม่หมดเพียงเท่านี้ ทว่ายังมีแอบซ่อนที่นี่อีก
Pɡaz civ moj htiv of le iz, pɡaz hai y’hai paux av hki.	เขาว่ากันว่าญาติแม่อาศัยอยู่ทางนี้ คนอื่นเขามาฉันก็เลยมากับเขา
Seif wa av dei htof hoj hplo, y’hai ɡeij keiz moj av hpo.	กิ่งไม้ขาวแห้งนกเจาะเป็นโพรง ฉันมาสืบสาวหาลูกหลานของแม่

K’hsau wa hai yauj kauj hse, y’hai ɡeij keiz moj av cez.	ช้างเผือกมาเหยียบเขตแดนแผ่นดิน ฉันมาสืบสาวหาเชื้อสายของแม่

2. ของขลัง (Taj pɡoz)

ลำนำธากล่าวถึงต้นตระกูลที่เปรียบดั่งของขลัง สิ่งวิเศษได้หายไป เพราะการพลัดพรากจากกันไป เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย น่าเศร้าใจยิ่งนัก เพราะฉะนั้นเวลาที่กลับมาพบกันอีกก็เท่ากับเป็นการกลับมาพบของขลัง สิ่งวิเศษที่หายไปนั้น และเมื่อได้ของขลัง สิ่งวิเศษกลับคืนมาแล้ว ต่อไปในภายข้างหน้าชีวิตต้องพบแต่ความสงบร่มเย็นและเจริญก้าวหน้าสืบไป

Lej hsauhkauf pɡoz neij meif oo, pɡoz nauf yoox cei nauf yoox htoo.	ก้อนเส้าขลังให้กับกองไฟ ขลังดั่งไม้กายสิทธิ์เงินและทอง
Taj pɡoz keiz si hklef hkauf htiv, si neij hklauf no av beif hsi.	สิ่งวิเศษกลับตายที่ใต้ต้นโพธิ์ ตายไปพร้อมกับเสื่อกกสิบผืนเชียว
Taj pɡoz keiz si le weij lei, si neij hkaj htoo dev hkaj cei.	สิ่งวิเศษกลับไปตาย ณ กำแพงผาเมือง ตายไปพร้อมกับขันทองและขันเงิน
Taj pɡoz htif keiz laux av sav, baf k’baf pɡoz neij dev yaz.	สิ่งวิเศษกับสิ่งวิเศษกลับมาพบกัน จะวิเศษแก่ฉันหรือเปล่าเอย
Taj pɡoz laj kauv nauj yoox htoo, yoox keiz klof wa of le moo.	สิ่งวิเศษคือไม้เท้าอาญาสิทธิ์ทอง จงชี้ฆ้องกบขาวจากฟากฟ้ากลับมาเถอะ
Soomɡai hsaiv Qof laux mei hplo, soo keiz pɡoz keiz le p’coz.	หากแม่น้ำเมยเสียดทะลุข้ามแม่น้ำคง (สาละวิน) ยุคสมัยเรานี้จะเปี่ยมด้วยความขลังแล

3. อดีตที่เคยเป็นหนึ่งเดียว (Leplez)

ลำนำธาได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ปกาเกอะญอยังเป็นตระกูลเดียวกัน มีคำเปรียบเปรยเปรียบเทียบเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายคำ เช่น ไก่สุ่มเดียวกัน ไผ่ลำเดียวกัน ควายฝูงเดียวกัน บวบเถาเดียวกัน แตงเถาเดียวกัน เป็นต้น ทว่าบัดนี้ได้กระจัดกระจายพลัดพรากจากันไป ซึ่งจะต้องมีการไล่เรียง สืบสาว ทบทวนเรื่องราวของต้นตระกูลให้รู้อย่างแจ่มชัด ตัวอย่างลำนำธามีดังนี้

Leplez meij hsau t’doof qau, hkai nif iz yooz hpav yooz lauz.	ในอดีตคือไก่สุ่มเดียวกัน มาบัดนี้กระจัดกระจายบินหนีจากกัน
Leplez meij mauz waf t’bo, hkai nif iz kai waf toox co.	ในอดีตคือไผ่ตั้งหนึ่งลำ มาบัดนี้กลายเป็นไผ่ยอดกุดเสียนี่
T’kosaf le waf hkof hkle, meij t’ko miz t’ko de.	เถาบวบหลังกอไผ่เอย เจ้าคือบวบป่าหรือบวบบ้าน
P’naj hai htauf le quv hki, meij p’maj de p’naj miz.	ฝูงควายเดินขึ้นมาจากจากไร่ เจ้าคือควายบ้านหรือควายป่า

Leplez hswif looz taz hpav miz, yauj htauf lei av lauj of div.	ในอดีตกาลสุนัขไล่ล่าเลียงผาป่า รอยเท้าบนหน้าผายังอยู่ทุกวันนี้
Seif hpoo hkof iz eh iz eh, moj de yaz hkahtauf leplez.	บนท่อนซุงนี่เอย แม่ตั้งครรภ์ฉันเคยก้าวขึ้นบนมันในอดีต

4. ก้อนหินใหญ่หักโค่น (Lej muj kaj)

ก้อนหินใหญ่หักโค่น เป็นสำนวนเปรียบเทียบเปรียบเปรยของลำนำธาอีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งหมายถึงต้นตระกูลปกาเกอะญอที่อยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด แยกย้ายกระจัดกระจายไปอยู่กันคนละทิศคนละทาง ไม่สามารถอยู่รวมกันอีกต่อไป

Lej muj leplez lej muj eh, lej muj Ywaz soo kaj leplez.	ก้อนหินใหญ่ในอดีตนี่เอย ก้อนหินใหญ่ที่พระเจ้าหักโค่นในอดีต
Lej muj kaj lauz av hpau di, lauz pgaz hti yiz pgaz kauj yiz.	ก้อนหินใหญ่หักโค่นลงฝุ่นคละคลุ้ง กระจายไปไกลถึงต่างบ้านต่างเมือง
Lej muj kaj av dei cu poov, lauz pgaz hti koo pgaz kauj koo.	ก้อนหินใหญ่หักโค่นกิ่งก้านกองทะมึน กระจัดกระจายไปทั่วทุกบ้านเมืองคนอื่น
Lej muj kaj sai htauf aiv aiv, maz laux hpof qai av taj blaiv.	ก้อนหินใหญ่จะหักโค่นเสียงดังแอดๆ สั่งเสียลูกกำพร้าทุกสิ่งทุกอย่าง
Lej muj kaj sai htauf auv auv, poj cif miz p'naj cif hplauv.	ก้อนหินใหญ่จะหักโค่นเสียงดังออดๆ วัวควายเตลิดเปิดเปิงหนีจากไปหมด
Lej muj kaj t'htoof nwi niz, poj cif hplauv p'naj cif miz.	ก้อนหินใหญ่หักโค่นแผ่นดินสั่นไหวเจ็ดวัน วัวควายเตลิดเปิดเปิงหนีจากไปหมด
Lej muj kaj lauz poj proov proov, lej muj Ywaz soo kaj nwi hkoov.	ก้อนหินใหญ่หักโค่นลงเสียงดังปรูปรู ก้อนหินใหญ่พระเจ้าหักโค่นเจ็ดท่อน
Lej muj kaj lauz sauf tooz tooz, hpof qai poz pliz le hkof soo.	ก้อนหินใหญ่หักโค่นลงเสียงดังตู ๆ กำพร้าฟั่นเชือกด้วยเส้นผม
Hpof qai poz pliz le hkof soo, ce poj roo ce p'naj roo.	กำพร้าฟั่นเชือกด้วยเส้นผม มัดวัววัวเชื่อง มัดควายควายเชื่อง

5. ใช่เจ้าหรือเปล่า (Baf meij naz)

ลำนำธากล่าวถึงการถามไถ่ สืบสาว สอบถามกันและกันระหว่างคนในตระกูลเดียวกันที่กลับมาพบกันหลังจากได้ห่างหายห่างไกลกันเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนแล้ว จนไม่แน่ใจว่าเป็นต้นตระกูล ญาติพี่น้องของตนเองหรือเปล่า เนื้อความหลักที่ขาดไม่ได้ในลำนำธาแต่ละบท ซึ่งเป็นคำเชิงคำถามคือ “ใช่เจ้าหรือเปล่า” (Baf meij naz) ตัวอย่างลำนำธามีดังนี้

Baf meij naz hkwa mauj laux kwi, meimeij naz pgiz hkof looj hti.	ใช่เจ้าหรือเปล่าหนอเพื่อนมอลอกวีเอย หากใช่ จงสระผมอาบน้ำเถอะ
Baf meij naz hkwa htof paux moz, hkof soo roj cei of nwi bo.	ใช่เจ้าหรือเปล่าหนอเพื่อนนกตีทองเอย หากใช่ ต้องมีเส้นผมสีเงินเจ็ดเส้น
Baf meij naz hkwa nauj pauz moo, meimeij naz raj lauz hkof soo.	ใช่เจ้าหรือเปล่าหนอเพื่อนสาวปอมูเอย หากใช่ จงสยายผมลงมาเถอะ
Baf meij naz hkwa nauj sriv cei, meimeij naz keiz nux auf meiz.	ใช่เจ้าหรือเปล่าหนอเพื่อนแม่นางซรีเจเอย หากใช่ จงกลับมากินข้าวเถอะ
Taj sai kraij kraij s’dauv pleiz, baf meij naz hkwa htoof mauz cei.	ในลิ้นเชี่ยนหมากเสียงแกระ ๆ ใช่เธอหรือเปล่าแม่เชี่ยนปูนเงินเอย

สรุป

จากการที่ชนเผ่าปกาเกอะญอมีความเชื่อถือสิ่งสูงสุดที่เรียกชื่อว่า “เทพยวา” ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้สร้างจักรวาล โลก สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ และมนุษย์ รวมถึงชนเผ่าปกาเกอะญอด้วย และจากประวัติศาสตร์ที่ชนเผ่าปกาเกอะญอมีจำนวนน้อย รักสันติ สันโดษ ไม่อยากมีเรื่องมีราวให้ยุ่งยากวุ่นวาย ยอมคนอื่น ทำให้ถูกรุกรานจากชนเผ่าอื่น ๆ พวกเขาจึงอพยพถอยหนีกระจัดกระจายไปหาที่อยู่ใหม่ ทำให้เกิดการพลัดพรากจากกันทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และชนเผ่า ซึ่งเรื่องราวความเป็นมาทั้งหมดนี้ได้ถูกบันทึกไว้ใน **“ลำนำธาสืบสาวต้นตระกูล”** เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ทั้งด้านความเชื่อและประวัติความเป็นมาของชนเผ่า ความทุกข์ยากลำบากที่ได้รับ ทั้งนี้เพื่อให้ลูกหลานได้มีโอกาสเรียนรู้ ตระหนักถึงการมีอยู่ของชนเผ่า สืบทอดความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี องค์ความรู้ และดำรงความเป็นชนเผ่าสืบไป

@@@ @@ @@@

บทที่ 5 ลำนำธางานมงคลสมรส (Hta auf moov)

1. ลำนำธาขอหมั้น (Hta t'loj)

พิธีสมรสตามประเพณีปกาเกอะญอเริ่มต้นด้วยการสู่ขอ (Auf qei) กล่าวคือเมื่อพ่อแม่ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายรับรู้กันแล้วอย่างไม่เป็นทางการว่าลูกทั้งสองชอบพอกัน ทางฝ่ายหญิงจะจัดหาเฒ่าแก่ไปสู่ขอฝ่ายชาย หากตกลงกันได้แล้วก็จะมีการนัดหมายวันแต่งงานที่แน่นอน เพื่อทั้งสองฝ่ายจะได้กลับไปเตรียมตัวต้มเหล้าและสัตว์ที่จะใช้ประกอบอาหารเลี้ยงแขกในงานแต่งงาน พร้อมทั้งบอกกล่าวเพื่อนบ้านรับรู้ เพื่อช่วยกันต้มเหล้าไปสมทบโดยทั่วหน้ากัน จากนั้นก่อนวันแต่งงานหนึ่งวันเฒ่าแก่ฝ่ายชายจะไปขอหมั้นหมายฝ่ายหญิงที่บ้านผู้หญิง (T'loj) เมื่อเดินทางถึงบ้าน เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะเริ่มขับลำนำธาทักทายเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวก่อน ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะโต้ตอบด้วยการขับลำนำธาเช่นกัน แล้วทั้งสองฝ่ายก็สลับขับลำนำธาโต้ตอบกันคนละบทๆ เรื่อยไป เนื้อหาหลักของลำนำธากล่าวถึงการขอความคิดเห็นจากฝ่ายชาย ว่าตกลง ยินยอม ยินดีที่รักและแต่งงานกับฝ่ายหญิงหรือเปล่า โดยเริ่มต้นจะกล่าวอย่างอ้อมค้อม เปรียบเทียบเปรียบเปรยกับสิ่งต่างๆ ฝ่ายชายจะคอยยกยอปอปั้น ส่วนฝ่ายหญิงจะคอยถ่อมตน กระทั่งถึงเวลาหนึ่งก็จะตกลงยินยอมกัน ลำนำธามีดังต่อไปนี้

เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว (Cau t'loj moj)	เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าว (Cau t'loj paj)
ผู้แก่ผู้เฒ่าวางวานให้ท่านมา ผู้เฒ่าผู้แก่วางวานให้ท่านมา ปีแล้วปีเล่าฉันตั้งตาเฝ้ารอคอยท่าน เดือนแล้วเดือนเล่าฉันตั้งตาเฝ้ารอคอยท่าน หากท่านมาเกี้ยวพาแม่นางตั๊กแตนอย่างฉันแล้ว ฉันแม่นางตั๊กแตนและแม่ฉันจะยินดียิ่งนักแล Pgaz miz sauf sruv le n'hai, pgaz pgaj sauf sruv le n'hai, t'nif nif hkauv laj n'klai, t'la la hkauv laj n'klai, n'mei hai hsgei nauj dwaif hsgai, dwaif hsgai hpau kwauz moj aif wai.	ผู้เฒ่าผู้แก่นัดหมายฉัน ณ ลำห้วยใหม่ ผู้แก่ผู้เฒ่านัดหมายฉัน ณ ลำธารใหม่ อยู่ ๆ ฉันก็เดินหลงทางเข้ามา อยู่ ๆ ฉันก็เดินเข้ามาหลงทาง บังเอิญหลงทางมาถึงบันไดท่าน ฉันนี้จะเป็นเพื่อนของท่านได้ฤ Miz pax yaz hti qaiv av sau, pgaj pax yaz hti klo av sau, cau of cau taumuj tauhplauv, cau hso cau taumuj tauhplauv, tauhplauv htauf hpau av qau tauz, baf kai n'moo n's'kauv.
จั๊กจั่นปรากฏตัวทางเหนือหมู่บ้าน เรไรเปล่งเสียงร่ำร้องทางใต้หมู่บ้าน ปรากฏตัวในเดือนกันยายน เปล่งเสียงร่ำร้องในเดือนตุลาคม	จั๊กจั่นปรากฏตัวขึ้นมาจากใต้ดิน เรไรปรากฏตัวขึ้นมาจากใต้ดิน หนึ่งวันก็แล้ว ยังไม่โผล่ออกมา สองวันก็แล้ว ยังไม่โผล่ออกมา

หากถึงกาลแห่งข้าวสุกเหลืองอร่าม ช่างวิเวกตราตรึงหัวใจฉันจริงหนอ Soolei lof le hif hkof dau, kauz weiz kauv le hif hkof dau, lof htauf le Hsiv muj av tauz, kauv htauf le Hsiv hsaf av tauz, nif mei baf le bu saf gauz, cgeij soof lauz sav yaz dof lauf!	วันนี้ปรากฏตัวออกมาให้เห็นแล้ว ทว่าจะเป็นที่ต้องตาพอใจแก่ผู้เฒ่าผู้แก่หรือ Soolei lof le hauf hkof lax, kauz weiz lof le hauf hkof lax, lof t'niz niz t'htauf bav, lof hki niz niz t'htauf bav, muj hsa t'niz lof htauf bav, baf lauz miz lauz pgaj av sav.
ปีนี้ปลีกล้วยแก่ได้ที่แล้วซินะ เดือนนี้ปลีกล้วยแก่ได้ที่แล้วซินะ แก่ได้ที่ปีแล้วปีเล่าแต่ก็ยังไม่เก็บ แก่ได้ที่เดือนแล้วเดือนเล่าแต่ก็ยังไม่เก็บ หากฤดูหมดหน้าไร่หมดหน้างานเวียนมาถึง ผู้เฒ่าผู้แก่จะเก็บลงมาบ่มให้สุกเสียทีเอย Taj t'nif iz dof hkof mi, taj t'la iz dof hkof mi, t'nif nif miz t'klau div, t'la la pgaj t'klau div, nif mei baf quv tuj sif swiv, pgaz pgaj klau lauz auf soof mi.	ฉันเดินเสาะหาล่ายิงนกหนูบนต้นก๊อ ฉันเทียวเสาะหาล่ายิงหนูนกบนต้นก๊อ เดินเสาะหาล่ายังไม่เป็นก็ฝึกฝนไป เทียวเสาะหาล่ายังไม่เป็นก็ฝึกฝนไป ยิงลูกษรขาวขึ้นไปยังขื่อบ้าน ลูกษรขาวติดแน่นกับขื่อไม้นั้นแล Y'laiz auf sriv loj laf loz, y'hai auf hkav loj laf loz, sriv t'sei sriv naif sriv lo, hkav t'sei hkav naif hkav lo, hkav htauf plaj wa le kloz loz, plaj wa caihtau le seif loz.
ท่านทำไร่ ณ ทางเดินของผู้เฒ่าผู้แก่ ท่านทำนา ณ ทางเดินของผู้แก่ผู้เฒ่า ท่านทำไร่ก็ขอให้ทำอย่างเอาจริงเอาจัง ท่านทำนาก็ขอให้ทำอย่างเอาจริงเอาจัง หากไม่เอาจริงเอาจัง ทำเพียงเล่นๆแล้วไซร้ ท่านจะไม่มีเชื้อข้าวเหลือให้เก็บเลย N'maz muj le miz av klai, n'maz waiz le pgaj av klai, n'maz muj de maz taiz taiz,	แมงมุมชักใยของมันไปเรื่อยๆ แมงมุมขึงใยของมันไปเรื่อยๆ กิ่งไม้ทอดไปถึงไหนก็ชักไปถึงนั้น กิ่งไผ่ทอดไปถึงไหนก็ขึงไปถึงนั้น ชักไปกระทั่งถึงแผ่นดินอุดมสมบูรณ์ มันก็จะสร้างยุ้งฉางไร่ข้าวที่นั่นแล K'pauz cej av luz av luz, k'pauz kav av luz av luz, seif dei tuz nu cej tuz nu,

n’maz waiz de maz taiz taiz, n’mei maz kwai lof kwailai, n’bu av hkli t’of wai.	waf dei tuz nu cej tuz nu, cej av luz tuz le kauj mux, kaihtauf buhpau hsgif de quv.

เมื่อตกลงกันได้ว่า จะแต่งงานกันแล้ว ก็จะขับลำนำธาที่สื่อถึงการร้องขอความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความรักความผูกพันที่แน่นแฟ้นระหว่างทั้งสองคนเจ้าบ่าวเจ้าสาว ทั้งสองครอบครัว และทั้งสองหมู่บ้านด้วย

นกพญาไฟเจ้าเอ๋ย หากเจ้ามีน้ำใจร่วมผูกพัน ขอให้เจ้ามาทำรังร่วมกับนกกระจิบด้วยเถิด Bif bei n’sav roj mei sei, wauz qux n’swi de hsauhsei.	ให้เราปลูกว่านและขิงทะลุหากัน ให้เราถางไร่ทะลุหากันที่กิ่วดอยเฉกเช่นกัน Soof s’gej hsoo de s’ei, hpaiv s’gej quv taj av dei.
ไร่โดดเดี่ยวคนเขามักไม่นิยมถางกัน หญิงโดดเดี่ยวอย่างข้าคนเขามักเดินเลี่ยงไป Doo lauz hkauf pgaz t’nax hpaiv, nauj lauz hkauf doo pgaz hav hsgaiv.	ลงปลูกพลูร่วมกับทองหลาง เมื่อทองหลางโตพอปีนได้ ใบพลูก็แก่ดีนึ่งเช่นกัน Soof lauz tij s’bluf dauv hse, hse geiz ploz s’bluf geiz he.
หากพี่มีจิตใจกว้างขวางเมตตากรุณาแล้วก็ มาเลี้ยงดูฉันผู้ซึ่งบ้านแตกสาแหรกขาดนี้เถิด Mei tai cau hsomof taj sei, kwaj keiz nauj lauz hsgeif lauz dei.	ให้เราร่วมกันลงปลูกต้นเดือย ณ ริมไร่กันนะ เอาไว้เป็นของเธอกอหนึ่งและของฉันกอหนึ่ง Soof lauz bef bgai le quv qez, meij nai t’qez yai t’qez.
ลูกไก่น้อยที่ถูกแม่ไก่ปล่อยทิ้งไป ขอสักคนมาช่วยดูแลเลี้ยงดูเถิดนะ Hsau biv caj le moj plaj lauz, iv keiz kwaj keiz t’nauz nauz.	ให้ลงปลูกตัวเราสองคนดั่งลงปลูกต้นบุกเถิดนะ แม้ผู้เฒ่าผู้แก่จะแยกเราทั้งสองออกก็ไม่ได้เลย Soof lauz tij p’sav div qev, pgaz pgaj yauz hpav t’neij lez.
หากมีไก่ตัวหนึ่งเอาไข่เป็ดกลับไปดูแลฟูมฟัก ไก่ตัวนั้นแลคือไก่ที่มีจิตใจสูงส่งเลิศเลอ Htof deif dif hsau mei hu keiz, hsau t’beif hsomof taj sei.	ให้ปลูกตัวเราสองคนลงไปยังจอมปลวกเถิดนะ เราทั้งสองกลายเป็นแมงเม่าฝูงทะมึนบินสู่ฟากฟ้า Soof lauz p’sav soo blef pooz, kaihtauf pij yooz htauf soo moo.

2. “ลำนำนธาเหนี่ยวรั้ง” และ “ลำนำธาขอไปร่วมงานสมรส” (“Hta nyav” dauv “Hta qei laiz auf moov”)

ในวันที่เจ้าบ่าวและเพื่อนๆ จะเดินทางไปร่วมงานแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ก่อนจะออกเดินทางคนที่อยู่ในหมู่บ้าน ไม่ไปร่วมงานจะขับธาร่วมกับพวกเขา โดยคนที่อยู่ในหมู่บ้านก็จะขับ **“ลำนำธาเหนี่ยวรั้ง”** ส่วนคนที่จะไปร่วมงานก็จะขับ **“ลำนำธาขอไปร่วมงานสมรส”** โต้กลับไป

ลำนำธาเหนี่ยวรั้ง	**ลำนำธาขอไปร่วมงานสมรส**
นกร้องส่งเสียงทางเหนือหมู่บ้านไพเราะจริงเอย ไก่ขันส่งเสียงทางใต้หมู่บ้านไพเราะจริงเอย หากผู้เฒ่าผู้แก่เสนอขายทิ้งที่อื่นอย่ายอมเสียนะ หากผู้แก่ผู้เฒ่าเสนอขายทิ้งที่อื่นอย่ายอมเสียนะ ให้เสนอขายแก่ฉันนี่แหละฉันจะซื้อ ฉันจะเอาไว้ให้ขันส่งเสียงคู่หมู่บ้านฉันแล Htof auf o coz hkof s’kweiz, hsau k’mai coz lax s’kweiz, pgaz miz htauv hsa aif t’ɡeiz, pgaz pgaj htauv hsa aif t’ɡeiz, htauv hsa neij yaz y’k’pgeiz, auf o la y’hif hkof dei.	อยู่กับน้องฉันก็อยู่มานานแสนนานแล้ว อยู่กับพี่ฉันก็อยู่มานานแสนนานแล้ว ยามเช้ามาน้องก็ว่าให้อย่างหนึ่ง ยามเย็นมาพี่ก็ว่าให้อีกอย่างหนึ่ง เอาย่ามขึ้นใส่บ่าแล้วหยิบห่อข้าวใส่ เหลียวมองข้างหลังวิเวกวังเวงฉิบเอย Of de puj y’of yix li, of de waij y’of yix li, muj hseif puj tai taj t’miz, muj ha waij tai taj t’miz, hseihtauf htef hiv htauf meiz hswi, kwaj keiz lauj hki k’suf swiv.
ซิ่นตัวไหนๆก็แลดูแดงฉานไปหมด เสื้อตัวไหนๆก็แลดูแดงฉานไปหมด หากน้องเสนอขายไปพี่ก็อยากได้ หากพี่เสนอขายไปน้องก็อยากได้ อย่าเสนอขายกระนั้นเลยพี่เอ๋ย เพราะแม่เคยสั่งเสียเราซ้ำแล้วซ้ำเล่า Nif t’koox ɡauz naif ɡauz dauv, hsei t’beif ɡauz naif ɡauz dauv, puj mei htauv hsa waij sav lau, waij mei htauv hsa puj sav lau, htauv hsa t’ɡeiz auh waij cau, moj maz laux wiz maz laux dauv.	ไม้ขื่อของบ้านมีต้นกำเนิดจากที่ใด ไม้แปของบ้านมีต้นกำเนิดจากที่ใด ฉันถามน้อง ทว่าน้องไม่ตอบ ฉันถามพี่ ทว่าพี่ก็ไม่ตอบ ฉันจึงคิดจะก้าวขาออกไปเสียจากบ้านนี้ อยู่ภายหลังจงทำไร่ทำนาอย่างจริงจังเถิด Kloz muj av htiv of le laif, kloz bau av htiv of le laif, y’cav puj de puj t’tai, y’cav waij de waij t’tai, hka lauz hkauf civ y’k’laiz, of lehki qiv muj qauj waiz.
อย่าไปหมู่บ้านคนอื่นเลยนะพี่เอ๋ย	ฉันคือนกแก้วภาษากลับตาลปัตร

อย่าไปแผ่นดินคนอื่นเลยนะพี่เอ๋ย ที่นี่มีไม้ซางตั้งมากมายก่ายกอง ที่นี่มีไม้รวกตั้งมากมายก่ายกอง นกเขาและนกตั้งล้อขึ้นนอนปะปนกัน คงมีสักวันแผ่นดินเราจะกลับมาอุดมสมบูรณ์แล Qeij pgaz hti t'ɡeiz auh cau, hav pgaz kauj t'ɡeiz auh cau, waf miz taj lauz aiv lauz auv, waf bau taj lauz aiv lauz auv, k'luv htauf mi klauf sauf ɡauz, kauj k'mux keiz kwaj t'blau.	ฉันคือนกหกภาษากลับตาลปัตร ร่อนบินไปหนึ่งโค้งน้ำก็ไม่พักเหนื่อย ร่อนบินไปสองโค้งน้ำก็ไม่พักเหนื่อย ร่อนบินเฉียดท้ายศาลาหมู่บ้านของตนเอง กระพือปีกทะยานสู่บนต้นทองหลางแล Poov htof kif av kwauj s'kwi, hpau daunyax av kwauj s'kwi, yooz t'keif hti t'of bɡiv, yooz hki keif hti t'of bɡiv, yooz t'plax av blauf dof hki, t'plauj htauf hse le av div.
ความกันดารอดอยากในอดีตไม่เห็นแม่ตายเลย เพราะแม่คอยประทังชีวิตด้วยข้าวละมาน Taj kax leplez moj t'si, moj auf nax coz nauf bumiz.	เพราะความอดอยากพี่จึงตามหาข้าวละมานกิน พี่จะไม่เหลียวกลับไปมองข้างหลังอีกเลย Taj kax cau looz auf bumiz, cau t'kwaj keiz av lauj hki.
ท่านมัวไปหาดอกทองหลางที่ต่างแดนแต่ไกลโพ้น รู้หรือไม่ดอกทองหลางในหมู่บ้านก็จะแก่เสียเปล่า N'looz neij hse le av yiz, hse le hif pooz k'pgaj si.	เพราะว่าเกิดความกันดารอดอยากในหมู่บ้าน นกขุนทองอย่างฉันจึงต้องออกไปหาลูกไม้ที่อื่น Taj kax le cɡev av kauj pooz, cɡev looz auf taz saf misoo.
ท่านจะไปหาแผ่นดินใหม่ของใครที่ใดหรือ อยู่ด้วยกันช่วยกันทำไร่ทำนาที่หมู่บ้านเรานี่แหละ N'sa laiz pgaz kauj soo laif, of s'kauv maz muj maz waiz.	แผ่นดินนี้ใช่แม่พี่เป็นคนก่อร่างสร้างมาก็หาไม่ พี่จะขออยู่อาศัยทำกินเพียงชั่วค่ำชั่วคืนเท่านั้นแล Kauj t'meij cau moj soof lauz, cau k'auf niz k'auf sau.

ครั้งแล้วผู้ที่จะไปร่วมงานก็ออกเดินทางจากหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านเจ้าสาว เมื่อเดินทางมาถึงชานหมู่บ้านเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวและชาวบ้านในหมู่บ้านเจ้าสาวจะออกมาต้อนรับ ณ ที่นั้นเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวและเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำพิธีรินเหล้าอธิษฐาน (แควะซิ) และขับลำนำธาโต้ตอบกัน

เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว (Cau t'loj moj)	**เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าว (Cau t'loj paj)**
ท่านอยู่ไกลถึงภูเขาซอซีท่านก็เดินทางมา	ฉันเดินทางมาจากกิ่วภูเขาซอซี

ท่านอยู่ไกลถึงภูเขาปกอกอท่านก็เดินทางมา ท่านเดินทางมาด้วยเรื่องอันใดรึ ท่านเดินทางมาด้วยเหตุอันใดรึ หากท่านชะเง้อมองดูที่ไร่ที่นาของฉัน จะเห็นตัวฉันผอมแห้งแคระแกรนเลยทีเดียว N'of le Sausif n'hai, n'of le Pgauz gauz n'hai, n'hai n'civ ceij div laif, n'lauz n'civ ceij div laif, kwaj co nauj av muj av waiz, nauj k'caj lauz moj lauz mai.	ฉันเดินทางมาจากกิ่วภูเขาปกอกอ เสียงก้องกังวานป่าเขาซอซีวิเวกยิ่งแล เสียงก้องกังวานป่าเขาปกอกอวังเวงยิ่งแล ชะเง้อมองดูใจกลางหมู่บ้านของน้องนาง เห็นตัวน้องนางเนื้อตัวขาวดั่งสำลีแล Y'hai le Sausif av dei, y'hai le Pgauz gauz av dei, Sausif sauf lauz t'lei lei, Pgauz gauz sauf lauz t'lei lei, kwaj co nauj av hif hkof dei, nauj k'caj wa dauv baibei.
คู่หมั้นคนอื่นเดินทางมาจากแผ่นดินแมแปร คู่หมายคนอื่นเดินทางมาจากหมู่บ้านแมแปร เดินทางมาหวีผมเกล้ามวยอย่างสวยงาม เดินทางมาล้างหน้าล้างตาขาวสะอาดเกลี้ยงเกลา หากฉันมีกำลังสู้การสู้งานไหวแล้วก็ จะขอเป็นคู่หมั้นคู่หมายของเขาจริงเอย Pgaz poov le maipraiz k'hai, pgaz hpau le maipraiz k'hai, hai hkwi hkof geiz baf geiz caiv, hai plaj maix geiz baf geiz caiv, mei tai nauj maz neij auf kai, nauj k'dausaz le av wai.	ฉันเดินทางมาสระผม ณ ตาน้ำบ่อ ฉันเดินทางมล้างหน้า ณ ตาน้ำบ่อ ล้างหน้าสะอาดแล้ว แต่ก็อยากให้สะอาดกว่าอีก ล้างตาสะอาดแล้ว แต่ก็อยากให้สะอาดกว่าอีก มือพลางล้างหน้า ขาพลางก้าวไป หวังยิ่งแลที่จะให้แม่น้องนางรักชอบพอฉัน Hai pgiz hkof hti maix k'laz, hai plaj maix hti maix k'laz, plaj maix t'wa aif av wa, plaj na t'wa aif av wa, cu hkauv plaj y'hkauf hkauv hka, muj laj le hpau moj aif pgaz.

เสร็จจากพิธีรินเหล้าแล้ว ก็พากันเดินทางมาที่บ้านเจ้าสาว และที่นั่นก็จะขับลำนำธาโต้ตอบกันเกี่ยวกับบ้าน โดยเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะถ่อมตัวเองว่าบ้านไม่ใหญ่โต ไม่สวย ไม่หรูหรา ไม่มีอะไรประดับประดา ส่วนเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะคอยยกยอปอปั้นแก้เกี้ยวโต้กลับไป

เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว (Cau t'loj moj)	**เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าว (Cau t'loj paj)**
ท่านมาสำรวจศาลาหมู่บ้านฉัน	ฉันมาสำรวจศาลาหมู่บ้านท่าน

ท่านมาครวตราศาลาหมู่บ้านฉัน เสื่อทองที่จะปูไม่มีเลยสักผืน เสื่อเงินที่จะปูไม่มีเลยสักผืน มีเพียงเสื่อไม้ไผ่ลายดัดสามเท่านั้น ช่างน่าอับอายขายหน้าเพื่อนจริงเอย Poov hai hsgaf y'blauf dof hkle, hpau hai hsgaf y'blauf dof hkle, dalauz hklauf htoo t'of lez, dalauz hklauf cei t'of lez, dalauz hklauf av kif bauv se, maix hsgav le goz mauf dof klez.	ฉันมาตรวจตราศาลาหมู่บ้านท่าน ท่านปูเสื่อทองซ้อนทับกันเจ็ดชั้น ท่านปูเสื่อเงินซ้อนทับกันเจ็ดชั้น ปูเสื่อลายขดช่างงามจริงแท้ ท่านเป็นมิตรมีไมตรีเหมือนดั่งเดิมแล Y'haihsgaf poov blauf dof hki, y'hai hsgaf hpau blauf dof hki, dalauz hklauf htoo nwi k'bliv, dalauz hklauf cei nwi k'bliv, dalauz hklauf av kif s'wiv, goz mauf mux div lauj lauj div.
ฉันอาศัยอยู่หมู่บ้านที่ไม่ใกล้กับไผ่บ้าน ฉันอยู่อาศัยหมู่บ้านที่ไม่ใกล้กับไผ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่สร้างศาลาหมู่บ้านเสร็จไม่สมบูรณ์ ผู้แก่ผู้เฒ่าสร้างศาลาหมู่บ้านเสร็จไม่ครบถ้วน พี่เดินขึ้นบนบ้านแล้วขาพี่ก็ทะลุพื้น ช่างน่าอับอายแม่พี่เสียจริงหนอ Of hif t'boov waf soof de, hso qau t'boov waf soof de, miz tei blauf av hkof t'yez, pgaj tei co av hkof t'yez, cau hai htauf av hkauf lauz ble, maix hsgav le cau moj dof klez.	ผู้แก่ผู้เฒ่าสร้างศาลาหมู่บ้านเสียใหญ่โต ผู้เฒ่าผู้แก่สร้างศาลาหมู่บ้านเสียใหญ่โต ชั้นที่หนึ่งมีลายสานดัดสามอันสวยงาม ชั้นที่สองมีลายสานดัดสามอันสายงาม ฉันขึ้นไปบนศาลาเพื่อนั่งคู่กับแม่ทองหลาง กว่าจะขึ้นไปถึงตะวันก็บ่ายคล้อยมากทีเดียว Miz tei blauf teihtauf dif de, pgaj tei co teihtauf dif de, t'm'caux av kif bauv se, hki m'caux av kif bauv se, haihtauf hseif nauz qux de hse, muj lauz yaij bau yaij yaij eh.

3. ลำนำธาตั้งขันหมาก (Hta hsauf lauz k'ne)

เมื่อได้เวลาทำ "พิธีตั้งขันหมาก" ราวสี่นาฬิกาเช้ามืด เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวและเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะไปยังบ้านที่เจ้าบ่าวขึ้นนอน ซึ่งโดยปกติจะเป็นบ้านเฒ่าแก่ฝ่ายหญิงนั้นเอง ที่นี่จะมีพิธีตั้งขันหมากแต่ละตระกูลจะมีขันหมากเพื่อหมั้นหมายต่างกันไปบ้างแต่โดยโดยทั่วไปจะมีหลักๆดังที่จะยกตัวอย่างตอไปนี้ ซึ่งฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าสาวจะเป็นผู้ร้องขอขันหมากจากฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าบ่าว การร้องขอขันหมากจะตอบโต้กันด้วยธา โดยฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าสาว

จะเป็นคนก่อและร้องขอขันหมาก ส่วนฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าบ่าวจะเป็นคนรับ และคอยถ่อมตนเองเรื่อยไป ไม่ยอมให้ง่ายๆ ขันหมากที่ถูกร้องขอมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

3.1 ขอเสื้อหมั้น - Qei hsei p'loj	
ท่านอุตส่าห์สู้ไปทำไร่ไกลเสียกว่าคนอื่น	พี่ไปทำไร่บ่ายลงไปทางเขตแดนดงหญ้า
ท่านอุตส่าห์สู้ไปทำนาไกลเสียกว่าคนอื่น	พี่ไปทำนาบ่ายลงไปทางเขตแดนดงหญ้า
ทำไร่อยากได้ที่แสงแดดจัดจ้านส่องใส่	ไปตรวจดูทางเหนือไร่ ทางใต้ถูกหญ้าคลุมมืดมิด
ทำนาอยากได้ที่แสงแดดจัดจ้านส่องใส่	ไปตรวจดูทางใต้ไร่ ทางเหนือถูกหญ้าคลุมมืดมิด
ให้เราไปล่าจับแมวป่าในดงไพรกันเถิด	ซ้ำผลไม้พิษโดนใส่มือพี่เข้าไปอีก
เพราะพวกมันมีลายเนื้อตัวทั้งขาวและดำ	ทำเอาพี่เสียชื่อเสียงไปหมดเลย
Laiz maz muj yiz neij pgaz gaz,	Maz muj dauv lauz le nauf hse,
laiz maz waiz yiz neij pgaz gaz,	maz waiz dauv lauz le nauf hse,
maz muj aif dauv muj dauv hsa,	hsgaf quv hkof quv hki lauz be,
maz waiz aif dauv waiz dauv hsa,	hsgaf quv hki quv hkof lauz be,
auf maz neij htauv hsau pgaz lax,	seif saf baf siv cau cune,
kif de av soo de av wa.	cau wai av miz t'of lez.
3.2 ขอเกลือ - Qei i-saf	
คนไทยจากแผ่นดินแมะแวมาค้าขาย	ผู้เฒ่าผู้แก่พาฉันตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในป่าแพะ
คนโยนจากแผ่นดินแมะแวมาค้าขาย	ผู้แก่ผู้เฒ่าพาฉันตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในป่าแพะ
คนไทยจะมาค้าขายอะไรกันรึ	ฉันโตขึ้นมารูปร่างสู้ไม่สูงใหญ่
คนโยนจะมาค้าขายอะไรกันรึ	ฉันโตขึ้นมาหน้าตาสู้ไม่สวยงาม
คนโยนจะมาค้าขายกรวดและทราย	ร่างเตี้ยผอมแห้งดั่งก้อนหินป่าแพะ
เลี้ยงดูทั้งแม่ม่ายและลูกกำพร้า	แม้เพียงต้นมะเขือ เมื่อขึ้นไปลิดกิ่งแล้วยังทานไหว
Sif hpo hai kaz le maiv waiz,	Miz of guz yaz le kauj bgei,
yoz hpo hai kaz le maiv waiz,	pgaj hso guz yaz le kauj bgei,
sif hpo hai kaz m'taz laif,	y'dof htauf y'kij t'geiz,
yoz hpo hai kaz m'taz laif,	y'dof htauf y'gauz t'geiz,
yoz hpo hai kaz lej de maiv,	cau lauz kauj bgei lej meiz qei,
kwaj kai muf mai de hpof qai.	htauf klauz s'kauz hkaf av dei.
3.3 ขอเสื้อดำ (เสื้อแม่บ้าน) - Qei hseisoo	

แม่นางแยลาเอย เนื้อตัวเจ้ามืดดำดีแท้ แม่นางแยลาเอย เนื้อตัวเจ้านวลขาวดีแท้ เมื่อดึงทางหัว ทางขาก็โผล่ให้เห็น เมื่อดึงทางขา ทางหัวก็โผล่ให้เห็น ครั้งดึงขึ้นมาจนเห็นถึงหน้าอก ส่องแสงลงมาเทียมดาวประจำเมืองเลยเชียว Soo soo n'wai nauj yaij la, wa wa n'wai nauj yaij la, htuv le hkof le hkauf of hpla, htuv le hkauf le hkof of hpla, of hpla htauf le av sav na, k'pauz lauz div Hsaf tooj ha.	รูปร่างฉันไม่ดี เนื้อตัวผิวพรรณดำอย่างหม้อ หน้าตาฉันไม่ดี เนื้อตัวผิวพรรณดำอย่างหม้อ แม้เอาหินถูก็ไม่อาจขาวสะอาดได้ แม้เอาทรายขัดก็ไม่อาจขาวสะอาดได้ ถูไปขัดไปหากขาวได้ดั่งรังต่อแล้วก็ รูปร่างผิวพรรณฉันคงไม่เหลือแน่เลย Kij t'ɡeiz soo dauv s'pez, ɡauz t'ɡeiz soo dauv s'pez, htoov le lej htoov t'wa lez, htoov le maiv htoov t'wa lez, htoov htoov mei wa dauv hple de, cau kij cau ɡauz t'of lez.
3.4 ขอกำไลมือ - Qei htihpgif	
แม่ของน้องนางอุ้มหลานกระดกก้นอยู่ในมือ พ่อของน้องนางอุ้มหลานกระดกก้นอยู่กับมือ ล้างหน้าสะอาดแล้วอยากล้างให้สะอาดกว่าอีก ล้างตาสะอาดแล้วอยากล้างให้สะอาดกว่าอีก ต้นไม้โค้งงอปานข้อศอก เว้าโค้งลงเฉกเช่นรุ้งกินน้ำนั่นแล Nauj mgiz moj s'nauf av liz, nauj mgiz paj s'nauf av liz, plaj maix t'hsgi aif av hsgi, plaj na t'hsgi aif av hsgi, seif keif kof div cunef hki, keif kof t'kwaiz lauz au hti.	รูปร่างท่าทางฉันเชื่องช้าดั่งลิงลม รูปร่างท่าทางฉันอืดอาดดั่งลิงลม ไต่เถาวัลย์หนึ่งขดต้องค้างคืนหนึ่งคืน ไต่เถาวัลย์สองขดต้องค้างคืนสองคืน หากใครคิดเอาฉันเป็นแม่แบบแล้วก็ ฉันจะเสียดายแทนเขาผู้นั้นยิ่งนักแล Y'kij t'ɡeiz k'hsei bau, y'ɡauz t'ɡeiz k'hsei bau, seif ɡij t'klauz mi t'sau, seif ɡij hki klauz mi hki sau, m'taz auf do neij y'ɡauz, lauz ki lauz kau yaz dof lauf!
3.5 ขอเสียม - Qei bau	
แผ่นดินทาวตะวันตกรกไปด้วยโขกหินก้อนดิน แผ่นดินตะวันออกรกไปด้วยก้อนดินโขกหิน สิ้นยุคแม่ก็ไม่อาจไปอยู่อาศัยทำมาหากินได้	รูปร่างฉันผอมแห้งดั่งเศษกระบอกไผ่ รูปร่างฉันเรียวเล็กดั่งเศษกระบอกไผ่ บ้างก็ว่าฉันตายไปแล้ว

สิ้นยุคพ่อก็ไม่อาจไปอยู่อาศัยทำมาหากินได้ ถ้าเธอและฉันจะไปอยู่อาศัยทำมาหากินได้ ต้องเป็นจมูกสุกรเท่านั้นที่ทำให้ฉันมีมนต์ขลัง Hti muj nux s'hpgauf s'hpgei, kauj muj htauf s'hpgauf s'hpgei, t'coz moj laiz auf t'sei, t'coz paj laiz auf t'sei, nauj de cau laiz auf mei sei, pgoz neij yaz htauv gauj nadei.	บ้างก็ว่าฉันยังมีชีวิตอยู่ ฉันเลยแทงตัวเองตายด้วยคมมีด เลือดไหลออกยังไม่มากเท่ามอจากอ Kij t'geiz qai dauv pauz hkau, gauz t'geiz qai dauv pauz hkau, pgaz civ le av si t'nauz, pgaz civ le av of t'nauz, hsaiv si lauz p'sav le dau, swif t'pgaiz sauv mauj caj gauz.
3.6 ขอผ้าโพกศีรษะ - Qei hkof hpef kif	
เจ้าแม่ม้าริมฝีปากโหนห้อย เจ้าแม่ช้างริมฝีปากโหนห้อย รุ่งเช้ามาลุกขึ้นวิ่งเล่น ตกเย็นมาลุกขึ้นวิ่งเล่น ผมหน้าม้าเกล้าหวีเขี้ยวสุกร รำแพนท้ายทอยห้อยพู่หงอนไก่ K'seif moj le av pluz caiz, k'hsau moj le av pluz caiz, muj hseif hseif gaiz htef lox kwai, muj ha ha gaiz htef lox kwai, av maix nya hsgauv sif htauv mai, av kaux hki hpau gauz lauz caiz.	รูปร่างไม่องอาจดั่งกระบือไถนา รูปร่างไม่ทะนงดั่งกระบือไถนา ออกแรงลากสายเกวียน เกวียนก็ไม่ออกหมุน ออกแรงลากสายล้อ ล้อก็ไม่ออกหมุน เพื่อนเอ๋ย หากเธอยังมีใจรักฉัน ช่วยดันก้นเกวียนให้ฉันทีเถิด Kij t'geiz p'naj laux cix, gauz t'geiz p'naj laux cix, htuv htauf leif pliz leif t'riv, htuv htauf lauv pliz lauv t'riv, t'hkwa av sav mei of div, hsauf htauf cez p'leif av hki.
3.7 ขอสร้อยลูกปัด - Qei hpai	
คางคกร้องหาคู่อย่างเอาเป็นเอาตาย คางคกเรียกหาคู่อย่างเอาจริงเอาจัง จนหนองน้ำเกิดฟองน้ำไปทั่ว จนหนองบึงเกิดฟองน้ำไปทั่ว พวกมันไข่ลงบนผืนทรายเป็นพวงเป็นกอง ไข่พวกมันปนกับทองแลดูเหลืองอร่าม	รูปร่างฉันมนกลมดั่งนกกระทา รูปร่างฉันมนรีดั่งนกกระทา ผู้เฒ่าผู้แก่สวมซิ่นให้ก็หลุดลุ่ยไป ผู้แก่ผู้เฒ่าสวมเสื้อให้ก็หลุดลุ่ยไป ท่านเอ๋ยฟั่นสายกี่รัดเอวให้ฉันด้วยเถิด ฉันจะรัดตัวเองให้แน่นสักที

Deif suf qo qaiv laix qo qaiv, deif kwax qo qaiv laix qo qaiv, qo le nof pooz nof s'bgai, qo le plauz pooz plauz s'bgai, dif lauz le maiv muj caiv waiv, av dif klauf htoo k'bgaidai.	Y'kij t'geiz htof p'wi, y'gauz t'geiz htof p'wi, miz duv koo y'nif lauz kriv, pgaj duv sauv y'hsei lauz kriv, hplei neij kwaj y'yauj hkwaif pliz, y'k'bi lauz hsiv s'niv.
3.8 ขอกางเกงใน - Qei htai bof dif, taz saf hpo	
เจ้าแม่ม้าเดินทางมาติดเชือกผูกมาด้วย เจ้าแม่ช้างเดินทางมาติดเชือกผูกมาด้วย หนึ่งวันก็แล้วก็ยังมาไม่ถึง สองวันก็แล้วก็ยังมาไม่ถึง มากับคู่หมั้นหมายชื่อ "เย็นกว่าน้ำ" อีกทั้งพ่อเขี้ยวหมูมากับท่านด้วย K'seif moj hai cwij av pliz, k'hsau moj hai cwij av pliz, hai t'niz niz t'tuz div, hai hki niz niz t'tuz div, hai de av hpau hkuf nauj hti , Htauv mai paj hai paux av hki.	ฉันคือแผ่นใยปออ่อนตัวอย่างง่ายดาย ฉันคือใบตอกอ่อนตัวอย่างง่ายดาย ใช้ผูกติดเป็นสายกระชุก็ไม่มั่นคง ใช้ผูกติดเป็นสายกระบุงก็ไม่แนบแน่น หนำซ้ำยังทำให้หูกระชุกระบุงขาดเสียนี่ น่าอับอายแก่แม่ฉันที่บ้านจริงหนอ Cau meij hsgauf hpo caj lauz bliv, cau meij hsga hpo caj lauz bliv, hsav htauf qeif pliz t'htoov div, hsav htauf ku pliz t'htoov div, s'bloov neij ku av naj pliz, hauf caz baf y'moj lehki.

บางตระกูลขอขันหมากมากกว่านี้ เราเพียงยกตัวอย่างที่เป็นหลักๆเท่านั้น เมื่อขอขันหมากครบชนิดแล้ว ก็จะปิดด้วยธาบทสุดท้าย จากนั้นฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าสาวก็จะขอขึ้นเก็บขันหมากทั้งหมดบนชั้นเก็บของ ลำนำธาบทสุดท้ายที่เป็นบทปิดพิธีตั้งขันหมากกล่าวไว้ดังนี้

ท่านผู้มากมีด้วยข้าวของนี่หนอ ท่านผู้ร่ำรวยด้วยข้าวของนี่หนอ เมื่อท่านอยู่กับเรา ชื่อเราก็ยังมีอยู่ เมื่อท่านอยู่กับเรา เกียรติเราก็ยังมีอยู่ ทว่าเมื่อท่านกลับไปแล้วไซร้ เราอยู่ข้างหลังท่าน ไม่เหลืออะไรเลย	รูปร่างเธอเรียวยาวแกว่งไกวดั่งใบก๊อ รูปร่างเธอเรียวยาวแกว่งไกวดั่งใบตาล ตัวเธอโตเป็นสาวก็เต็มทีแล้ว ตัวเธอแตกเนื้อสาวก็เต็มทีแล้ว เมื่อเธอเข้ามาอยู่อาศัยกับพี่แล้ว พี่ลำบากใจเหลือเกินที่ต้องดูแลเธอ

Nauj qauz qif iz qauz qif iz, nauj qauz qaf iz qauz qaf iz, qauz qif of div miz of div, qauz qaf of div pgaj of div, qauz qaf mei keiz av lauj mi, av lauj hki k'suf k'swi.	Loj laf raiz rauz auh raiz rauz, htau laf raiz rauz auh raiz rauz, nauj muf hkuf hse muf k'nauz, nauj muf qaf hse muf k'nauz, nauj muf hkuf keiz of de cau, baf hpgauf le y'kwaj keiz auz.

4. "ลำนำธาอำลาเจ้าบ่าวเจ้าสาว" (Civ pgaj) และ "ลำนำธาเจ้าบ่าวเจ้าสาวถ่อมตน" (Hse hposaf)

เมื่อทำพิธีตั้งขันหมากเสร็จแล้ว เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่าย และผู้มาร่วมงานก็จะขับ **"ลำนำธาอำลาเจ้าบ่าวเจ้าสาว"** และ **"ลำนำธาถ่อมตนเจ้าบ่าวเจ้าสาว"** โต้ตอบกัน ซึ่งไม่ได้กำหนดว่าใครจะเป็นผู้ก่อและรับ แล้วแต่สถานการณ์ความเหมาะสม

ลำนำธาอำลาเจ้าบ่าวเจ้าสาว (Civ pgaj)	**ลำนำนธาถ่อมตนเจ้าบ่าวเจ้าสาว (Hsehposaf)**
พ่อน้องนางขายหูกปั่นด้ายเงินไปแล้ว พี่ต้องมาอยู่เปลือยเปล่าล่อนจ้อนเลย Hpau paj htauv hsa dof kwiz cei, cau of beif hsei of leiz kei. Hpau paj htauv hsa dof kwiz hpo, cau of beif hsei of leiz do.	น้องลงไปซักผ้าขาวในลำน้ำแม่คง (สาละวิน) จะขออยู่เป็นโสดจนกว่าลูกเดือยจะงอกรากแล Lauz hsguf hseiwa le Soov mgai, nauj k'of tuz bef bgai caiz. Lauz hsguf hseiwa Soov mgai klo, nauj k'of tuz bef bgai toz.
พ่อน้องนางเสนอขายควายน้อยไปแล้ว ใต้ถุนบ้านว่างเปล่าเงียบเหงาไปเลย Hpau paj htauv hsa p'naj hpo, dev hpaulax k'suf hpleihplo.	คนเราโตขึ้นก็ต้องแต่งงานกันทั้งนั้นแหละ ใครฤๅจะอยู่ค้ำฟ้าดั่งตะวันดั่งเดือน Pgaz dof htauf pgaz pgaj kauv gaz, pgaz t'of div muj div la.
พ่อน้องนางขายเมล็ดพันธุ์ข้าวไปหมดแล้ว ใยเล่าไม่คิดเผื่อพี่ที่อยู่ข้างหลังบ้างเลยหนอ Hpau paj htauv hsa av bu hkli, t'hsomof cau gauj lehki.	ตัวฉันคือหวายเส้นน้อยขึ้นพันต้นไม้สูงลิบลิ่ว ต่อให้ผู้คนสามสิบคนฉุดดึงลงมาก็ไม่อาจดึงได้ Cau meij geij hpo htauf seif htau, pgaz htuv sehsi t'lauz pgauz.

5. "ลำนำธาขอกลับ" และ "ลำนำธาเหนี่ยวรั้ง" (Hta wauj laiz wauj keiz)

เช้าวันรุ่งขึ้นหลังอาหารเช้าที่บ้านเจ้าสาว เพื่อนบ้านเจ้าสาวจะส่งเพื่อนบ้านเจ้าบ่าวกลับบ้าน เวลานั้นเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวและเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะขับลำนำโต้ตอบกัน โดยเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะขับ "ลำนำธาขอกลับ"

ส่วนเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะขับโต้ด้วย “ลำนำธาเหนี่ยวรั้ง” และในช่วงเวลานั้นจะมีการถ่ายเสื้อตัวใหม่ที่เจ้าสาวทอไว้ให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว ซึ่งเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจะเป็นผู้ทำการถ่ายเสื้อผ้านี้ให้แก่เจ้าบ่าว และจะเอาเสื้อตัวเก่าของเจ้าบ่าวตัวนั้นมาสวม

เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว (Cau t’loj moj)	**เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าว (Cau t’loj paj)**
ทำใจของท่านให้เย็นเข้าไว้น้องเขยเอย ทำใจของท่านให้กว้างเข้าไว้น้องเขยเอย ด้วยว่าต้นโพธิ์จะขึ้นพันท่านอย่างเหนียวแน่น ด้วยว่าต้นโพธิ์จะขึ้นผูกท่านอย่างแน่นหนา โพกศีรษะของท่านและใส่สร้อยลูกปัดเสีย เหตุว่าท่านต้องขึ้นสืบแทนผู้เฒ่าผู้แก่ภายหลังแล Maz n’soof cooz auh caf liz, maz n’sav cooz auh caf liz, hklef k’bi naz cix s’niv, qauv k’bi naz cix s’niv, hsoof n’hkof sauv htauf hpaibi, teij keiz pgaj av lauj lehki.	ลำธารเล็กๆพี่ได้เดินข้ามมันไป หนองน้ำเล็กพี่ได้เดินข้ามมันไป น้องเอ๋ยขอเราทั้งสองนั่งพักคู่กันเถิดนะ น้องเอ๋ยขอเราทั้งสองนั่งพักเคียงกันเถิดนะ เมื่อพี่นี้ได้นอนหนุนวงแขนของน้องนาง แสนอบอุ่นจนรู้สึกว่าฟ้าแจ้งเร็วเหลือเกิน Hti hpo cau hkau taix hkau tauz, nof hpo cau hkau taix hkau tauz, hseif nauz tij hki gaz auh hpau, hseif nauz qux hki gaz auh hpau, mi dohkef hpau av cu klauz, k’lez k’lez muj hseif nyau.
ตัวฉันแม่นางนี้ไม่ขยันกับเขาหรอก ตัวฉันแม่นางนี้ไม่ฉลาดกับเราหรอก กระบอกน้ำเพียงกระบอกแบกแทบเป็นแทบตาย ฟืนเพียงกองเก็บมาแทบเป็นแทบตาย หากพี่อาสามาช่วยฉันแม่น้องนางได้แล้วก็ แขกบ้านแขกเมืองจะยกเป็นของพี่ทั้งหมดเอย T’hku of pgaz nauj s’nai, t’hsga of pgaz nauj s’nai, hti t’tej de s’kaf raiz, kwaf t’hsge de s’kaf raiz, cau htau htauf av sav mei pgaiz, le hsgif le mgiz meij cau wai.	ฉันพอใจในตัวเจ้านะแม่น้องนาง ฉันอุ่นใจในตัวเจ้านะแม่น้องนาง ฉันพอใจในฝีมือเจ้าที่ปั่นฝ้ายได้เส้นเล็ก ฉันอุ่นใจในฝีมือเจ้าที่ปั่นฝ้ายได้เส้นเล็ก ฉันพึงพอใจแม่น้องนางถึงเพียงนี้ หากแม่น้องนางตายพี่ก็จะตายตาม Y’soof baf naz laix hplaiv hti, y’sav baf naz laix hplaiv hti, y’soof baf n’leif bai pri, y’sav baf n’leif bai pri, y’sav of naz t’maux iz, n’si y’si paux n’hki.
เจ้าพ่อนายขดด้ายดำมันแววววับเอย	คนอย่างฉันทำไร่ทำนาไม่เป็นเลย

เจ้าพ่อนายขดด้ายดำมันแวววาวเอย	คนอย่างฉันทำนาทำไร่ไม่เป็นเลย
สู้อุตส่าห์กลิ้งมาถึงแผ่นดินของแม่นาง	น้องขึ้นมาหาฉันน้องก็ไม่ได้กินข้าว
สู้อุตส่าห์กลิ้งมาถึงดินแดนของแม่นาง	พี่ลงมาหาฉันพี่ก็ไม่ได้กินข้าว
ที่แท้ลมพัดปลิวมาหลงทางก็เท่านั้น	พี่สะพายย่ามขึ้นบ่าจะกลับแล้วนะ
ไม่รักฉัน แล้วก็กลับไปยังแผ่นดินของตน	สงสารพี่ไม่รู้จะสงสารอย่างไรแล้ว
Poov luf hkuf soo luf hkuf soo,	Div yaz y'maz muj t'sei,
hpau luf hkuf soo luf hkuf soo,	div yaz y'maz waiz t'sei,
hai riv le poov av kauj pooz,	puj hai htauf t'auf baf meiz,
hai riv le hpau av kauj pooz,	waij hai lauz t'auf baf meiz,
k'liz oo hplauv yaij le yoox,	hsei htauf htef hpo waij k'keiz,
t'aif tuz keiz av kauj pooz.	sav k'nyauz t'lex t'hsei.

6. ลำนำธาต้อนรับการกลับมาของเพื่อนเจ้าบ่าว (Hta tauj lauz keiz klai)

แล้วเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวและเพื่อนบ้านก็ออกเดินทางกลับ เมื่อเดินทางกลับมาถึงหมู่บ้าน ณ ชานหมู่บ้าน เพื่อนบ้านที่คอยอยู่ที่หมู่บ้านก็จะออกมาต้อนรับ คนที่มาต้อนรับจะถามไถ่พวกเขาในเรื่องราวต่างๆที่ไปร่วมงานแต่งงานที่หมู่บ้านเจ้าสาวด้วยการขับลำนำธา ฝ่ายเพื่อนบ้านที่มาต้อนรับก็ตอบด้วยการขับลำนำธาเช่นกัน

ผู้ต้อนรับ (Pgaz tauj lauz klai hpo)	**ผู้ไปร่วมงาน (Hpawa hpo)**
ฉันนึกเสียว่าท่านคือผู้เก่งกาจการค้า	ผู้เก่งกาจการค้าคือฉันนี่แหละ
ฉันนึกเสียว่าท่านคือผู้ชำนาญการค้า	ผู้เชี่ยวชาญการค้าคือฉันนี่แหละ
ค้าหนึ่งวันก็แล้ว ก็ยังไม่กลับมา	ไปค้าทางใต้ก็ได้บ่าวไพร่กลับมา
ค้าสองวันก็แล้ว ก็ยังไม่กลับมา	ไปค้าทางเหนือก็ได้บ่าวไพร่กลับมา
วันนี้ฉันเห็นท่านกลับมาแล้ว	ไม่เชื่อก็รอดูอีกสามวันสามคืน
ใยเล่าท่านทำให้ผู้บ่าวนกพญาไฟหายไป	ผู้บ่าวนกพญาไฟจะกลับพร้อมผู้สาวนกเปล้าแล
Y'civ meij n'paux laix sei,	Pgaz paux laix sei meij mauz yaz,
y'civ meij n'maz kaz sei,	pgaz maz kaz sei meij mauz yaz,
kaz t'niz niz n't'keiz,	kaz soo lax y'neij y'pgaz,
kaz hki niz niz n't'keiz,	kaz soo htav y'neij y'pgaz,
muj hsa t'niz n'hai keiz,	hkauv kwaj kwaj se niz se naz,
maz lauz maj n'plaij bif bei.	bif bei haikeiz de p'kwaz.

บอกแล้วว่าอย่าไปแผ่นดินหมู่บ้านคนอื่น บอกแล้วว่าอย่าไปดินแดนหมู่บ้านคนอื่น ท่านเห็นม้าขอซื้อก็ต่อราคา ท่านเห็นช้างขอซื้อก็ต่อราคา กลับมาถึงบ้านนับเงินของท่าน โธ่เอ๋ยเป็นว่าเงินไม่พอราคาม้า Civ naz laiz pgaz hti t'geiz, civ naz laiz pgaz kauj t'geiz, htif k'seif n'tauj av pgeiz, htif k'hsau n'tauj av pgeiz, keiz le dev dwav htauf n'cei, cei baf lez k'seif av pgeiz.	ฉันเดินทางฝ่าดงลูกไม้สีดำ ฉันเดินทางฝ่าดงลูกไผ่สีดำ ลูกไม่สีดำหล่นลงมาบนพื้นมากมาย ลูกไผ่สีดำหล่นลงมาบนพื้นมากมาย ฉันได้เก็บขึ้นมากัดจนแตกออก ลืมหรือเต่งฉันเลยรู้ความจริงแท้แล Y'laiz seif soo saf av kla, y'laiz waf soo saf av kla, seif soo saf lauz pra k'da, waf soo saf lauz pra k'da, y'hiv htauf y'eif taij hpav, av sof av hsav y'seif nya.
ด้วยเหตุแจ้าไม่เชื่อคำของแม่ เดินไปทางใดก็พบกับทางตันทุกเส้นทาง N't'cooj n'moj k'toz, hav yooj sooj klai kauv av bo.	ฉันยิงบ่างท้องแก่บาดเจ็บเข้าแล้ว เลยไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรกับตัวเอง Hkav baf lauz kau plix moj de, maz lauz keiz sav t'sei lez.
บอกเธอแล้วว่าอย่าแยกทางเดินกัน แยกทางเดินกันแล้วไม่มีความสุขใจเลย Civ naz laiz hpav taj t'geiz, laiz hpav taj soo soo lei lei.	หากฉันรู้ว่าเหตุการณ์จะเป็นดั่งเธอว่า พี่จะไม่ไปให้เจ็บส้นเท้าเปล่าๆหรอกนะ Y'mei seif nya taj div iz, cau t'laiz hsa hkauf nef hki.
สินค้าถูกอย่าไปไล่ล่าค้าขายเลยนะ เดี๋ยวก็จะตายเพราะสินค้าถูกนั้นแล Taj kaz baf su t'laiz looz, si le taj kaz baf av pooz.	หงายลงด้านล่างท่อนซุงไปแล้ว สารภาพผิดไม่รู้จักเพียงพอเลย Lauz p'qax le seif hpoo hkle, pauj yaj t'blaiv pauj yaj lez.
เธอไปเยี่ยมดูหมู่บ้านของคนอื่นทางโน้นแล้ว คู่หมั้นหมายของเขาเตรียมอาหารให้พี่หรือเปล่า N'laiz kwaj pgaz kauj t'hkau, pgaz hpau baf gaiz auf guz cau.	เพื่อนเก่านั่นแหละคือเพื่อนแท้ๆ เพื่อนใหม่มิอาจมาทดแทนได้ Goz mauf lauj liz goz mauf taiz, av sau teij av lauj t'pgaiz.

สรุป

ลำนำธางานมงคลสมรสแสดงออกถึงการให้คุณค่าและความหมายแก่งานมงคลสมรส เนื่องจากการสมรสเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นสถาบันสังคมอันดับแรกที่เด็กได้สัมผัส และมีบทบาทสำคัญยิ่งในการอบรมกล่อมเกลาเด็กให้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตอย่างมีคุณภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้นงานมงคลสมรสทุกขั้นตอน ทุกพิธีกรรม ทุกความเชื่อถือ ทุกรายละเอียดที่เกี่ยวข้องจะได้รับการปฏิบัติและถูกบันทึกไว้ในบทลำนำธา เพื่อให้งานมงคลสมรสที่มีความสำคัญต่อชีวิตคนนี้ได้รับการเรียนรู้และการปฏิบัติจากคนรุ่นหลัง ให้พวกเขาสามารถสืบทอดและดำรงตัวตนของความเป็นเผ่าพันธุ์ต่อจากรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายสืบไป

@@@ @@ @@@

บทที่ 6 ลำนำธาฉลองปีใหม่และฉลองกลางปี(Hta Nif sauhkof, Lahkoov pooz)

ลำนำธาวันฉลองปีใหม่และวันฉลองกลางปีเป็นลำนำธาที่ใช้ขับในวันฉลองปีใหม่ (หนี่ซอโข่) และวันฉลองกลางปี (ลาคุปู) โดยวันฉลองปีใหม่เป็นช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้นรอบการผลิตรอบใหม่ ปกาเกอะญอเชื่อว่าผืนดิน ผืนน้ำ ป่าเขา ลำเนาไพรที่ใช้สำหรับอาศัยและชุบเลี้ยงชีวิตนั้นมี “เจ้าของ” ดังนั้นก่อนถางไร่ ทำสวน ทำนาในรอบปีใหม่ จึงต้องขออนุญาตใช้สิ่งเหล่านี้จากเจ้าของเสียก่อน ด้วยการทำพิธีรินหัวเหล้าอธิษฐานขอให้เจ้าของธรรมชาติโปรดอนุญาตให้ใช้ดิน น้ำ ป่าในการทำมาหากิน โปรดบันดาลให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งโปรดให้ปกป้องคุ้มครองดูแลผู้คนตลอดปีด้วย ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ที่คนมีความเชื่อในสิ่งสูงสุด และเคารพธรรมชาติที่สิ่งสูงสุดบันดาลให้

ขณะเดียวกันก่อนถางไร่ เตรียมนาและสวนสำหรับปลูกข้าวและพืชผักในรอบปีใหม่ ภายในแต่ละครอบครัวมีความจำเป็นต้องสร้างขวัญและกำลังใจให้กับลูกหลาน ด้วยการมัดมือเรียกขวัญและให้กินอาหารอร่อย ๆ เพื่อให้พวกเขามีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ จะได้ต่อกรกับงานมากมายในไร่ นา และสวนที่รออยู่ในวันข้างหน้าอย่างขยันขันแข็งและสนุกสนาน เมื่อขวัญเข้มแข็ง ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ ขยันในการทำงาน มีเวลาดูแลไร่ นา และสวนมาก ข้าวก็จะดี พืชผักก็จะงาม ผลผลิตก็จะอุดมสมบูรณ์ เช่นเดียวกันในชุมชนหมู่บ้านระหว่างปีที่ผ่านมา อาจจะมีความขัดแย้ง ความขุ่นข้องหมองใจกันบ้างในบางครั้งบางคราว โอกาสวันฉลองปีใหม่นี้ต้องมาพูดคุย ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม และให้อภัยกัน เพราะในรอบปีใหม่ การทำงานในไร่ นา และสวนทุกขั้นตอน จะหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องมาช่วยเหลือกัน ต้องอาศัยกัน ฉะนั้นทุกคนต้องกลับมามีจิตใจขาวสะอาด ปราศจากความโกรธแค้นต่อกัน พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป ซึ่งถือเป็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชนหมู่บ้าน เป็นความสัมพันธ์ที่คนต้องมีความรัก ความเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้อภัยกันเสมอ

สำหรับวันฉลองกลางปี เป็นช่วงเวลาที่ข้าว พืชผัก และพืชผลงอกงามและเจริญเติบโตเต็มท้องไร่ท้องสวนแล้ว ทั่วท้องไร่แลดูเขียวขจี ทั่วผืนไร่แลดูเขียวชอุ่ม ปลอดภัยจากหนอน ปลอดภัยจากด้วง วัวไม่มาเหยียบย่ำ ควายไม่มากัดกิน ผลดก เมล็ดงาม ก้านใหญ่ใบกว้าง หัวเต่งเหง้าตึง น้ำดีดินดี ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้นเวลานี้เป็นเวลาแห่งการขอบคุณสิ่งสูงสุดที่บันดาลให้ไร่ นา และสวนเป็นไปตามได้ขอไว้เมื่อปีใหม่ อีกทั้งเป็นช่วงเวลาเข้าสู่ครึ่งปีหลัง เวลาแห่งการเริ่มต้นเก็บเกี่ยว เวลาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารการกิน เพราะในไร่ นา และสวนประกอบไปด้วยพืชผักพืชผลมากมายหลายหลากชนิด และการเก็บเกี่ยวนี้ ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป จึงต้องรื้อฟื้นความสัมพันธ์และเจตนารมณ์แห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันใหม่อีกครั้ง เพื่อรับมือกับการเก็บเกี่ยวที่จะมาถึงในไม่ช้า

ด้วยเหตุนี้ ลำนำธาวันฉลองปีใหม่และวันฉลองกลางปีจะมีเนื้อหาประกอบด้วยความสัมพันธ์ใน 3 มิติดังกล่าวข้างต้น คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นเงื่อนไขและองค์ประกอบที่ทำให้ชีวิตคนและธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ด้วยกันอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาลำนำธาดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคน - สิ่งสูงสุด

Siv k'caj siv muj siv bauv, meiz k'caj meiz muj meiz bauv, p'mei au siv p'deif lauz, p'mei auf meiz p'raif lauz, raif lauz baf le av hkof dau, bauv htauf buhpau av plaj htau.	เจ้าแห่งเหล้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเอย เจ้าแห่งข้าวผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเอย เมื่อเราจะดื่มเหล้าเรารินให้ท่านก่อน เมื่อเราจะกินข้าวเราตักให้ท่านก่อน รินเหล้าตักข้าวเหนือศีรษะท่านแล้ว ขอท่านช่วยตั้งยุ้งฉางหลังโตด้วยเถิด
Hti k'caj av cumeif cei, kauj k'caj av cumeif cei, p'mei au siv p'raif keiz, p'mei auf meiz p'raif keiz, raif lauz baf av pluz naz ceiz, soonya p'maz sei auf sei.	เจ้าฟ้าเจ้าดินเล็บมือเงิน เจ้าดินเจ้าฟ้าเล็บมือเงิน ก่อนดื่มเหล้าเรารินให้ท่าน ก่อนกินข้าวเราตักให้ท่าน เรารินเราตักลงที่ริมฝีปากท่าน ขอเราทำมาหากินได้อย่างเพียงพอเถอะ
Hti k'caj hai lauz hai lauz, kauj k'caj hai lauz hai lauz, hai lauz le bumuj hkof dau, hai lauz le buhpau hkof dau, muj mei baf bu mei saf ɡauz, bu t'hpau pi-i t'hpau.	เจ้าฟ้าเจ้าดินเอ๋ยโปรดลงมาเถอะ เจ้าดินเจ้าฟ้าเอ๋ยโปรดลงมาเถอะ โปรดลงมาอยู่เหนือต้นข้าว โปรดลงมาอยู่เหนือฉางข้าว เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเหลืองอร่าม ขอข้าวเจ้าหนึ่งยุ้งข้าวเจ้าหนึ่งฉางเถอะ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคน - ธรรมชาติ

Au hti k'tauz hti mei ɡeiz, auf kauj k'tauz kauj mei ɡeiz, hpaiv quv koox si seif t'ɡeiz, hpaiv quv koox si waf t'ɡeiz, seif mei lauz oov waf lauz hpei, p'baf kauz wi baf kauz ceiz.	ดื่มน้ำให้รักษาลำห้วยลำธารให้ดี ใช้ผืนดินให้รักษาผืนดินผืนป่าให้ดี ถางไร่อย่าตัดต้นไม้ตายเสียหมด ฟันไร่อย่าตัดต้นไผ่ตายเสียหมด หากต้นไม้ต้นไผ่สูญมะลายไปแล้ว เราจะประสบความอดอยากขาดแคลน
K'tauz seif le hti hpo hki,	เรารักษาผืนป่าไม้ที่ขุนห้วย

k’tauz waf le hti hpo hki,	เรารักษาผืนป่าไผ่ที่ขุนห้วย
k’tauz hsaf hpo av lauj miz,	เรารักษาไว้เป็นที่อยู่สัตว์ป่า
k’tauz kauj hpo av lauj miz,	เรารักษาไว้เป็นที่อยู่สัตว์น้ำ
htof gix hsau miz paux lauz hki,	ไก่ป่าไก่ฟ้าเดินหากินด้วยกัน
mei hsomof keiz s’yuj si.	คิดแล้วน่าคะนึงหาเสียจริง
P’of hif le moj dailau,	เราอาศัยอยู่ในหมู่บ้านร้างของแม่
p’of hif le paj dailau,	เราอาศัยอยู่ในหมู่บ้านร้างของพ่อ
sav swisaf le moj soof lauz,	ต้นมะนาวที่แม่ปลูกเอาไว้
mav ngaisaf le paj soof lauz,	ต้นส้มโอที่พ่อปลูกเอาไว้
p’auf k’tauz auf k’tauz,	เราเก็บกินและรักษาพวกมันควบคู่
koo auf pgaz leiz tuj leiz tauz.	มันจึงให้ผลแก่เราเพียงพอตลอดไป
Hif hkof miz wai av dailau,	เหนือหมู่บ้านคือหมู่บ้านร้างบรรพชน
hif hki pgaj wai av dailau,	ใต้หมู่บ้านคือหมู่บ้านร้างบรรพชน
seif hkof si p’auf k’tauz,	ตอไม้จะตายเราก็ดูแลรักษาเอาไว้
waf hkof si p’auf k’tauz,	ตอไผ่จะตายเราก็ดูแลรักษาเอาไว้
k’tauz soof lauz qux av sau,	เราดูแลรักษาลงปลูกใหม่ทดแทน
htof kauv yooz keiz mof baf auz .	นกกกนกเงือกกลับมาพึ่งพาอาศัยมัน
Hti k’hav gauz auh nauj eh,	ลำห้วยลำธารจะเสียหายแม่นางเอย
kauj k’hav gauz auh nauj eh,	ผืนดินผืนป่าจะเสียหายแม่นางเอย
htof wai k’mai t’mux lez,	เหล่านกไม่อยากส่งเสียงร้องอีกแล้ว
hsau wai cif co t’mux lez,	เหล่าไก่ไม่อยากขับขันอีเลย
kwaj lauz taj le doo krauj pez,	มองลงไปยังที่ราบลุ่ม
nauj laiz taj de hauf de yez.	แม่นางเดินไปทั้งน้ำตานองหน้า
Pgaz miz leplez t’k’lux,	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อน ๆ
pgaz pgaj leplez t’k’lux,	ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อน ๆ
auf deif t’bauv deif av cu,	ทีกินเขียดไม่หักแข้งหักขา
auf nyaf t’bauv nyaf av ruz,	ทีกินปลาไม่เด็ดหางเด็ดครีบ
hposaf hkai iz t’k’lux,	พอมาถึงเด็กยุคสมัยนี้
auf taj t’kav baf av huv.	กินอะไรไม่รู้จักอิ่มท้องสักที
Miz koox lauz hti t’naj kooz,	ผู้แก่ผู้เฒ่าลงตัดไม้ทำไร่แปลงหนึ่ง
pgaj hpaiv lauz kauj t’naj kooz,	ผู้เฒ่าผู้แก่ลงฟันไม้ทำไร่แปลงหนึ่ง
miz maz muj miz geij av hsoov,	พวกท่านทำไร่อย่างมีแบบแผน
pgaj maz waiz pgaj geij av hsoov,	พวกท่านทำไร่อย่างมีระบบ
bumuj kwij lauz av hkof qoo,	รวงข้าวงามโน้มลงทั่วผืนไร่

siv pgaj ne moo le blauf pooz.	กลิ่นไอเหล้าหอมกรุ่นทั่วศาลาหมู่บ้าน
P’trez of pgaz hti t’geiz, p’trez of pgaz kauj t’geiz, pgaz hti geiz pgaz hti baf pgeiz, pgaz kauj geiz pgaz kauj baf pgeiz, k’tauz keiz p’kauj geiz geiz, pgaz sauv auf meiz p’auf meiz.	หมู่บ้านเขาก็อย่ายกย่อง ชุมชนเขาก็อย่าสรรเสริญ หมู่บ้านเขาดีเขาต้องซื้อเอา ชุมชนเขาดีเขาต้องซื้อเอา กลับมารักษาหมู่บ้านเราให้ดีเถอะ คนอื่นได้กินข้าวเราก็ได้กินข้าว
Bu muj dof lauz cuf le hti, buhpau dof lauz cuf le hti, qu t’niz niz t’htif div, qu hki niz niz t’htif div, lof htauf p’sav htof hpriv hti, qu neij keiz bu muj av hkli.	ข้าวเม็ดใหญ่จมลงไปในลำน้ำ ข้าวเม็ดโตจมลงไปในลำน้ำ งมหาหนึ่งวันก็ยังไม่พบ งมหาสองวันก็ยังไม่เจอ ให้เราแปลงกายเป็นนกกระติ๊ด ไปงมหาเม็ดข้าวกลับมาเถอะ
Bumuj av htiv of le laif, buhpau av htiv of le laif, bumuj av htiv le waf raiz, buhpau av htiv le waj raiz, av htoof dof av laf cwij ywaiz, kwaj kai muj mai de hpof qai.	ต้นกำเนิดข้าวอยู่ที่ใด แหล่งกำเนิดข้าวอยู่ที่ใด ต้นกำเนิดข้าวอยู่ฟากฝั่งโน้น แหล่งกำเนิดข้าวอยู่ฟากฝั่งโน้น ต้นข้าวใหญ่ใบข้าวงาม เลี้ยงดูแม่หม้ายและกำพร้า
Miz wa hkof si maz laux div, pgaj wa mai si maz laux div, maz laux k’tauz hkuf av hkli, maz lauz k’tauz nwaif av hkli, k’tauz mei pgaiz htauf sehsi, taj kax nax kei p’t’si.	ผู้แก่ผมหงอกจะสิ้นบุญสั่งลูกหลาน ผู้เฒ่าฟันหลอจะสิ้นบุญสั่งลูกหลาน สั่งให้รักษาพันธุ์เผือกเอาไว้ สั่งให้รักษาพันธุ์มันเอาไว้ หากรักษาครบสามสิบพันธุ์ แม้เกิดความอดอยากกันดารเราก็ไม่ตาย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคน - คน

P’dau puj iz eh iz eh, p’dau waij iz eh iz eh, hpau deif t’beif pgaiz s’pez, hpau nyaf t’bo pgaiz s’pez, dau puj waij sif qux cunez, moohkof lauz pgauz hsauf htauf cez.	เราเป็นพี่น้องกันนี่แหละเอย เราเป็นน้องพี่กันนี่แหละเอย ทีแกงเขียดจะแกงให้เต็มหม้อ ทีแกงปลาจะแกงให้เต็มหม้อ เราพี่น้องสานนิ้วมือเข้าด้วยกัน แม้ฟ้าถล่มเราก็ช่วยกันค้ำยันไว้ได้
P’dau puj mux dau puj mux,	เราเป็นพี่น้องกันนี่แหละมีความสุข

p’dau waij mux dau waij mux, puj laiz klau lw waij av quv, waij laiz klau le puja v quv, klau klau muj lauz nux neij hpuv, dau puj waij htuv laux p’cu.	เราเป็นน้องพี่กันนี่แหละมีความสุข น้องไปช่วยดายหญ้าที่ไร่พี่ พี่ไปช่วยดายหญ้าที่ไร่น้อง ดายหญ้าจนตะวันตกดินจากเราไป เราพี่น้องจูงมือกันเดินกลับบ้าน
Sausif hkof le av looj htau, Pgauz gauz hkof le av looj htau, htof hkei yooz htof hkei lauz tauz, htof kauv yooz htof kauv lauz tauz, taj t’lauz tauz htof kif bau, yooz htauf yooz lauz t’pgauj qau.	เทือกเขาซอซีสูงชะลูดเสียดฟ้า เทือกเขาปกอกอสูงชะลูดเสียดฟ้า นกแก๊กนกแกงบินขึ้นแรงตกกลางทาง นกกกนกเงือกบินขึ้นแรงก็ตกกลางทาง นกที่แรงไม่ตกกลางทางคือนกแก้ว พวกมันบินขึ้นบินลงด้วยพร้อมเพรียง
Sausif hkof le av looj hkai, Pgauz gauz hkof le av looj hkai, pgaz miz laiz pgaz miz cav klai, pgaz pgaj laiz pgaz pgaj cav klai, taj t’cav klai meij p’dai, laiz daf wai hav hplauv daf wai.	เทือกเขาซอซีรกไปด้วยหญ้าด้วยหนาม เทือกเขาปกอกอรกไปด้วยหญ้าด้วยหนาม ผู้เฒ่าผู้แก่ขึ้นไปจะถามไถ่เส้นทาง ผู้แก่ผู้เฒ่าขึ้นไปจะถามไถ่เส้นทาง เจ้ากระต่ายขึ้นไปไม่ถามไถ่เส้นทาง ขึ้นไปเองก็หลงไปทางไปเอง
P’miz leplez miz leplez, p’pgaj leplez pgaj leplez, cai coz hkof cai aif av klez, cai coz hki cai aif av klez, hif of pax t’mgiz of hse, of dauv taj civ htauf p’trez.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเอย ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนเอย ตอกขื่อจะตอกอย่างมั่นคง ตอกแปจะตอกอย่างมั่นคง มีบ้านไว้พร้อมมีแขกมาเยือน พวกท่านได้รับคำชมอย่างท่วมท้น
P’miz leplez p’miz geiz, p’pgaj leplez p’pgaj geiz, au siv kauv keiz av puj dei, auf meiz kauv keiz av puj dei, puj dei le coz hkof hai keiz, puj dei le coz lax hai keiz, blauf dof nwi coz kloz waf bgei, mei t’htau dau boof htauf keiz.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเป็นคนดี ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนเป็นคนดี ดื่มเหล้าจะเรียกน้องให้กลับมา กินข้าวจะเรียกน้องให้กลับมา น้องเหนือหมู่บ้านจะกลับมา น้องใต้หมู่บ้านจะกลับมา ศาลาหมู่บ้านขนาดขื่อไผ่เจ็ดลำ หากไม่ใหญ่พอก็จะต่อเติมอีก
Pgaz miz causo miz causo, pgaz pgaj causo pgaj causo, hif hse hkof dauv de dauv moz,	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเอย ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนเอย เหนือหมู่บ้านเต็มไปด้วยกลองฆ้อง

hif hse lax dauv de dauv moz, bauv htauf bu hpau tuz mgabo, luj t’mgiz pgaiz blauf pgaiz coz .	ใต้หมู่บ้านเต็มไปด้วยกลองฆ้อง สร้างยุ้งข้าวสูงเทียมด้ามเสียมปักไร่ ไว้เลี้ยงแขกเหรื่อเต็มศาลาหมู่บ้าน
Pgaz miz cauhsgai miz cauhsgai, pgaz pgaj cauhsgai pgaj cauhsgai, muj hseif hseif de tooz de kwaiz, muj ha ha de tooz de kwaiz, cauhsgai mei keiz daf av wai, teij cauhsgai av lauj av klai.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเอย ผู้แก่ผู้เฒ่าผู้สมัยก่อนเอย เช้ามาก็บรรเลงปี่กลอง ค่ำมาก็บรรเลงปี่กลอง หากท่านได้สิ้นบุญไปวันใด ให้เราลูกหลานสืบทอดชีวิตท่านเถอะ
Pgaz miz leplez maz div iz, pgaz pgaj leplez maz div iz, maz paux htwai pgaz miz av hki, maz paux htwai pgaz pgaj av hki, p’mei t’maz taj div iz, lauz maj moj de paj av miz.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนปฏิบัติตามบรรพชน ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนปฏิบัติตามบรรพชน ให้เราลูกหลานปฏิบัติตามผู้เฒ่าผู้แก่เถิด ให้เราลูกหลานปฏิบัติตามผู้แก่ผู้เฒ่าเถิด หากเราลูกหลานไม่ปฏิบัติตามเช่นนี้ ชื่อบรรพชนก็จะสูญมลายหายไปแล
Pgaz miz leplez pgaz miz roo, pgaz pgaj leplez pgaz pgaj roo, au siv hseif nauz av hkof qoo, auf meiz hseif nauz av hkof qoo, gaiz k’lif kaz htauf hsei soo, k’kreif div kloov moj pgaj yooz.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเป็นผู้สำรวม ผู้อาวุโสสมัยก่อนเป็นผู้สำรวม เมื่อนั่งดื่มเหล้าก็พร้อมหน้ากัน เมื่อนั่งกินข้าวก็พร้อมหน้ากัน ออกมาร่ายรำสวมเสื้อสีดำ แลดูวาววับดั่งแมงทับนั่นแล
Pgaz miz leplez htof lwij oh, pgaz pgaj leplez htof lwij oh, mi t’yoox gaiz htef k’toz, mi hki yoox gaiz htef k’toz, hposaf ho av naj mei klo, gaiz htef k’toz de av sov.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเป็นดั่งนกเขา ผู้อาวุโสสมัยก่อนเป็นดั่งนกเขา นอนสักพักก็ตื่นพูดคุยปรึกษาหารือ หลับสักครู่ก็ตื่นพูดคุยปรึกษาหารือ เด็กเอ๋ยหากหูของเจ้าใช้การได้ จงตื่นพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกับท่านเถอะ
Pgaz miz leplez htof lwij oh, pgaz pgaj leplez htof lwij oh, looz hswif mauz hpodiv laiz roz, loo hswif mauz hposaf laiz roz, pgaz mei kwaj lo mei kwaj do, kauj mux lauz htoo mux lauz coz.	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนเป็นดั่งนกเขา ผู้อาวุโสสมัยก่อนเป็นดั่งนกเขา พาสุนัขล่าสัตว์ลูกๆรุมมาช่วย พาสุนัขล่าสัตว์หลานๆรุมมาช่วย หากเรียนรู้เอาอย่างพวกท่านแล้ว ผืนแผ่นดินจะเปี่ยมสุขตลอดไป
Taj geiz le p’moj of div,	เป็นการดีนะที่แม่ยังอยู่กับเรา

taj ɡeiz le p’paj of div,	เป็นการดีนะที่พ่อยังอยู่กับเรา
k’tauz neij p’hkuf av hkli,	ท่านเก็บรักษาเชื้อเผือกไว้ให้เรา
k’tauz neij p’nwaif av hkli,	ท่านเก็บรักษาพันธุ์มันไว้ให้เรา
p’moj mei si paj mei si,	หากวันใดพ่อและแม่สิ้นบุญไป
nif lauz loox htai lauz hpav kriv.	ซี่นจะหลุดกางเกงจะลุ่ยจากเอวเรา
P’miz leplez av mai pri,	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนฟันซี่เล็ก
p’ɡaj leplez av mai pri	ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนฟันซี่น้อย
auf s’bluf riv le htav riv,	ทีกินหมากคอยตัดด้วยกรรไกร
auf saiv saf riv le htav riv,	ทีกินพลูคอยตัดด้วยกรรไกร
ɡaz hposaf hkai k’nif iz,	พอมาถึงเด็กสมัยนี้
av mai eif dauv dof dauv hsiv.	ฟันคมกันทั้งตัวใหญ่และตัวเล็ก
P’moj ɡeiz ɡeiz p’moj ɡeiz,	แม่เรานี่แหละเป็นคนดี
p’paj ɡeiz ɡeiz p’paj ɡeiz,	พ่อเรานี่แหละเป็นคนดี
p’moj ɡeiz p’moj si sei,	แม่คนดีแม่ก็สิ้นบุญเป็น
p’paj ɡeiz p’paj si sei,	พ่อคนดีพ่อก็สิ้นบุญเป็น
of lauz taix le av puj dei,	ที่อยู่ต่อคือพี่น้องท่าน
sav k’nyauz p’mauj av meiz.	เราสงสารป้อนข้าวให้เขา
Ɡaz miz leplez duf yuj de,	ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนถือข้อห้ามกินหนูบ้าน
ɡaz ɡaj leplez duf plauz de,	ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อนถือข้อห้ามกินหนูบ้าน
duf yuj t’lauz loov hsif be,	ท่านถือได้จึงไม่เคยผิดประเวณี
duf plauz t’lauz loov hsif be,	ท่านอดได้จึงไม่เคยผิดประเวณี
ɡaz hkai iz t’duf yuj de,	เด็กสมัยนี้ไม่ถือข้อห้ามกินหนูบ้าน
t’kai miz kai ɡaj baf lez .	จึงเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ได้เลย
Hti ɡeiz daf hti av lauj liz,	สร้อยลูกปัดเก่าแก่นี่แหละดี
hpai ɡeiz daf hpai av lauj liz,	สร้อยลูกปัดโบราณนี่แหละดี
mei soo nax kei y’t’civ,	จะดำหรือ ฉันก็ไม่ว่า
mei wa nax kei y’t’civ,	จะขาวหรือ ฉันก็ไม่ว่า
lix sei lix sei auz le hti,	ฉันใส่ไปซักล้างด้วยน้ำไป
ɡeiz neij av sau pej le hki .	ดีกว่าของใหม่มาทีหลัง
Taj ɡeiz daf p’moj of div,	ดีนะที่แม่ยังมีชีวิตอยู่
taj ɡeiz daf p’paj of div,	ดีนะที่พ่อยังมีชีวิตอยู่
k’tauz neij p’qaix t’li,	คอยรักษาปลอกมีดให้เรา
k’tauz neij p’klax t’li,	คอยรักษาปลอกขอดายหญ้าให้เรา
klau nauf wax hsɡe bu hkauf htiv,	ใช้ดายหญ้าพรวนดินใต้ต้นข้าว

bauv htauf buhpau luj t'mgiz .	สร้างยุ้งข้าวคอยเลี้ยงแขกมาเยือน
P'miz leplez maz div iz, p'pgaj leplez maz div iz, p'maz paux htwai miz av hki, p'maz paux htwai pgaj av hki, taj t'meij p'auf moo bliv, p'au kai sav moj nooj hti .	ผู้แก่ผู้เฒ่าถือปฏิบัติกันมาเช่นนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่ถือปฏิบัติกันมาเช่นนี้ เราถือปฏิบัติตามผู้แก่ผู้เฒ่า เราถือปฏิบัติตามผู้เฒ่าผู้แก่ ใช่ว่าเราจะกินแผ่นฟ้าเปลือกฟ้า ทว่าเราดื่มนมแม่ประทังชีวิตต่างหากเล่า
P'miz leplez t'k'lez, p'pgaj leplez t'k'lez, s'bif dof nau kauj laij de, klauv hkau dof nau kauj laij de, hpo saf hkai iz t'k'lez, s'bif hsiv meiz t'of lez.	ผู้แก่ผู้เฒ่าสมัยก่อน ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อน ขันโตกใหญ่เท่ากระด้ง รางข้าวใหญ่เท่ากระด้ง พอมาเด็กยุคสมัยนี้ ขันโตกเล็กข้าวไม่มีอีกเลย
P'dau puj waij p'mei qoo, bauv htauf s'kauv seif hplef htoo.	เราพี่น้องหากสมานสามัคคีกัน เราจะช่วยกันยกเสาหลักทองขึ้นได้
K'luj se hsi mei lauz qoo, seif dof maux kaihtauf taz soo.	หากสามสิบเสียงเป็นเสียงเดียวกัน ม่อนไม้ก็กลายเป็นหมีได้แล
Pgaz pgaj auf hsau hif t'sei, hif hpav dof kai hif hsauhsei.	หากผู้แก่ผู้เฒ่าสร้างหมู่บ้านไม่เป็น หมู่บ้านใหญ่ก็กลายเป็นหมู่บ้านเล็กได้
Puj le lax waij le htav eh, su t'maz sau t'maz e.	น้องทางเหนือพี่ทางใต้เอย อย่าได้รังแกเบียดเบียนกันเลย
P'dau puj waij t'a gaz, baf taj nav tolaux p'sav.	เรามีพี่น้องกันไม่กี่คน หากตกทุกข์ได้ยากจงช่วยเหลือกัน
Teij p'hkof qoo p'hkauf qau, div pgaz kwaiv oov pgaz qauz mauz.	ให้เราซอยมือก้าวเท้าเสมอกัน เสมอดั่งหน้าตัดกระบอกไผ่เถอะ
Maiywaiz roj lauz av bo hsi, moj civ kwaj hswai laux p'hki.	ไม้แปเรียงลงมาบนหลังคาสิบๆเล่ม แม่สั่งเสียให้ดูแลช่วยเหลือกันและกัน

สรุป

ลำนำธาวันฉลองปีใหม่และวันฉลองกลางปีถือเป็นลำนำธาที่ใช้หล่อหลอมกล่อมเกลาให้คนมีความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดในฐานะที่เป็นเจ้าของธรรมชาติ คนต้องให้ความเชื่อถือ ให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟัง และนอบน้อมถ่อมตนต่อท่าน ขณะเดียวกันลำนำธาวันฉลองปีใหม่และวันฉลองกลางปีสอนให้คนต้องให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่ธรรมชาติที่สิ่งสูงสุดเป็นเจ้าของ เพราะคนได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการดำรงชีวิต ธรรมชาติเปรียบดั่งชีวิตของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการบำรุงรักษา ใช้อย่างสำนึกในบุญคุณ เพื่อให้ธรรมชาติดำรงอยู่อย่างยั่งยืน และสุดท้ายลำนำธาวันฉลองปีใหม่และวันฉลองกลางปีเป็นบทสอนจากบรรพชนที่อบรมบ่มเพาะให้ลูกหลานปกา

เกอะญอมีความรักความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำไร่ทำนา และกิจการงานต่าง ๆ ที่ไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตัวคนเดียวหรือครอบครัวเดียว ซึ่งบทบาทอันสำคัญของลำนำธาฉลองปีใหม่และฉลองกลางปีนี้จะช่วยให้ชนเผ่าปกาเกอะญอสามารถดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นกัลยาณมิตรและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างยั่งยืน และสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้ทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และสังคมอย่างมีความรัก ความสามัคคีและสันติ

@@@ @@@ @@@

บทที่ 7 ลำนำ ธา งานศพ

7.1ลำนำส่งวิญญาณคนตาย (Hta pluz)

เมื่อคน ๆ หนึ่งเสียชีวิตลง พิธีกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องทำให้เขา คือการขับลำนำธาส่งวิญญาณคนตาย ลำนำธาที่ขับให้คนตายนี้แยกออกเป็น 7 ประเภทตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. ลำนำธาบอกทิศทางคนตาย (Hta naif muj)

เป็นลำนำธาที่จะขับเป็นอันดับแรก โดยปกาเกอะญอเชื่อว่าโลกมนุษย์กับโลกผู้เสียชีวิตจะมีสภาพตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิงในทุกกรณี ฉะนั้นเนื้อหาของบทลำนำบอกทิศทางแก่คนตายที่ถูกขับจะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับโลกมนุษย์เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการบอกให้คนตายรับรู้ จะได้เตรียมตัว และสามารถปรับตัวรับสภาพกับภพที่ตนกำลังเดินไปสู่ได้อย่างปรกติสุขได้ ขณะขับลำนำธาคนขับจะเดินรอบศพจนกว่าจะขับจบ เมื่อเริ่มขับลำนำธานี้เชื่อกันว่าผู้ตายจะได้ยินและจะพูดกับตัวเองว่า “ตัวฉันนี่ที่แท้ได้เสียชีวิตไปแล้ว ขณะนี้ผู้คนกำลังขับลำนำธาบอกทางและส่งวิญญาณฉันไปสู่สุคติ” เมื่อได้ยินเสียงขับลำนำธาและรู้ตัวเช่นนั้น ผู้ตายก็จะลุกขึ้นเดินไปตามเสียงขับลำนำธาที่บอกทางไปสู่สุคตินั้นทันที

Muj maix iz iz muj maix iz, la maix iz iz la maix iz, muj av maix pgaz naif s’kwi, la av maix pgaz naif s’kwi, htihtaf k’da htauf hti hki, seif av cau kai seif av htiv.	ทิศทางของดวงอาทิตย์นี่เอย ทิศของดวงจันทร์นี่เอย ทิศเหนือเขาชี้ให้เป็นทิศใต้ ทิศใต้เขาชี้ให้เป็นทิศเหนือ น้ำไหลจากสบน้ำขึ้นไปยังขุนน้ำ ยอดต้นไม้กลายเป็นโคนต้นไม้แล
Muj haihtauf le hklef av hsoov, la haihtauf le qauv av hsoov, hsaiv baf hklef dei hklef kaj toox, hsaiv baf qauv dei qauv kaj toox, hsaiv baf pluz si av sav soo, pluz keiz av sav hplaij hploov doov.	ดวงตะวันขึ้นสาดส่องต้นโพธิ์ ดวงจันทร์ขึ้นสาดส่องต้นยาง สาดส่องโดนกิ่งต้นโพธิ์จนหัก สาดส่องโดนกิ่งต้นยางจนหัก สาดส่องโดนหัวใจคนตาย คนตายกลับไปตัดใจได้ลงคอแล

2. ลำนำธายมบาลหลวง (Hta hkof seif)

เมื่อขับลำนำธาบอกทิศทางแก่ผู้เสียชีวิตเสร็จแล้ว จะขับ **“ลำนำธายมบาลหลวง”** ในลำดับต่อไป ลำนำธานี้จะเป็นการบอกให้คนตายรับรู้ว่าการเดินทางสู่สุคตินั้นจะต้องผ่านโลกยมบาล ซึ่งมีสภาพที่โหดร้าย ทุกข์ยากลำบาก ผู้คนคอยแต่จะเอารัดเอาเปรียบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนมีอำนาจ บารมี ยศถาบรรดาศักดิ์ คนรวยจะมาคอยเอารัดเอาเปรียบคนยากจน คนต้อยต่ำ คนด้อยโอกาส คนชายขอบ ฉะนั้นให้คนตายระมัดระวัง

กับสภาพการณ์นี้ อย่าหลงกล อย่าเชื่อคำล่อลวงต่างๆของพวกเขา ตั้งมั่นในที่ตั้งของตนเองอย่างแน่วแน่ แล้วจะแคล้วคลาดจากความทุกข์ยากลำบาก สามารถไปสู่สุคติได้ในที่สุด

Hkof seif dof leTauz oo pooz, qav mauz dof le Tauz oo pooz, muj hseif av hswif oo yooz, muj ha ha av hswif oo yooz, y'civ meij av oo yooj soo, av k'caj si av weij looz.	เจ้ายมบาลหลวงในเมืองตองอู เจ้ายมบาลใหญ่ในเมืองตองอู เช้ามาสุนัขพวกมันก็โหยหอน ค่ำมาสุนัขพวกมันก็โหยหอน นึกว่าแค่สุนัขโหยหอนเปล่าๆ ที่แท้เจ้าตัวตายเมืองมันล่มสลาย
Taj muj haihtauf le Qof klo, taj qaf haihtauf le Qof klo, av maij kif dauv qev miz bo, av maij kwei dauv qev miz bo, haihtauf yauv dauv cwij maij ko, eif si nyau soohkof av hpo.	เจ้าผีหลวงขึ้นมาจากลำน้ำแม่คง เจ้าผีใหญ่ขึ้นมาจากลำน้ำแม่คง หางมันลายจุดดั่งต้นบุก หางมันลายขวางดั่งต้นบุก ขึ้นมาลากพู่หางยาวเฟื้อย ขึ้นมากัดมนุษย์โลกตายแล
Hkof seif srauj sruv auh srauj sruv, Qav mauz sauf sruv auh sauf sruv, sauf sruv le klai hkof sauf sruv, sauf sruv le klai lax sauf sruv, hpodi lox kwai lauz maj hpuv, hposaf lox kwai lauz maj hpuv, y'civ meij av laiz soo quv, hkof seif auf duv neij le suv.	ยมบาลหลวงวางกับดักเอาไว้แล ยมบาลหลวงใส่กับดักเอาไว้แล วางกับดักไว้ทางเหนือทางเดิน ใส่กับดักไว้ทางใต้ทางเดิน เด็กกำลังเล่นอยู่ก็หายไปในพริบตา เด็กกำลังเพลินอยู่ก็หายไปในพริบตา ฉันนึกว่าพวกเขาไปไร่ ที่แท้ยมบาลหลวงดักไว้ในสุ่ม
Hkof seif dof le Tau-oo pooz, qav mauz dof le Tau-oo pooz, muj hseif hseif av hswif oo-yooz, muj ha ha av hswif ooyooz, y'civ meij av ooyooz soo, av k'caj si av weij looz.	ยมบาลหลวงในเมืองตองอู ยมบาลใหญ่ในเมืองตองอู เช้ามาสุนัขพวกมันโหยหอน เย็นมาสุนัขพวกมันโหยหอน ฉันนึกไปว่ามันโหยหอนเล่นๆ ที่แท้ตัวมันตายบ้านเมืองมันล่มสลาย
Hkof seif dof hsau hif le klai, qav mauz dof hsau hif le klai, bolauz qau htoo qau sai raiz, bolauz qau cei qau sai raiz, lauz t'swa swa moj kauv hswai,	ยมบาลหลวงตั้งหมู่บ้าน ณ ทางเดิน ยมบาลใหญ่ตั้งหมู่บ้าน ณ ทางเดิน ทอดบันไดทองลงไปเสียงดังระลึก ทอดบันไดเงินลงไปเสียงดังระทึก ก้าวลงขั้นหนึ่งแม่เรียกตามไป

lauz hki swa swa kauv hswai, lauz lauz mei pooz teij daf wai, av moj hauf hse k'luv kaiz.	ก้าวลงสองขั้นแม่เรียกตามไป ก้าวลงไปกระทั่งหมดขั้น แม่มันร้องไห้เพราะผืนดินลุกไหม้แล
Hkof seif paix qo hauf wauz sei, qav mauz paix qo hauf wauz sei, paix t'niz niz t'sauf rei, paix hki niz niz t'sauf rei, paix qo baf htiloo pauz trei, htiloo pauz trei lauz yij yei.	ยมบาลหลวงถางต้นแมงลักทิ้ง ยมบาลหลวงเสียต้นแมงลักทิ้ง ถางวันแล้ววันเล่าก็ไม่ร่อยหรอลง เสียวันแล้ววันเล่าก็ไม่ร่อยหรอลง ถางไปโดนเถาน้ำเต้าเข้า ทำเอาเถาน้ำเต้าเหี่ยวแห้งไป
Hkof seif av htav ɡaix klauj nez, ɡaix taix pluz av klai cez.	เคียวเขาโคยมบาลหลวงนี่เอย กรีดทางเดินคนตายขาดเสียแล้ว
Hkof seif paux htav ɡaix klaiv klaiv, ɡaix si av ma of k'mai.	ยมบาลหลวงตีเคียวเสียงดังเกละ ๆ แล้วใช้เคียวกรีดเมียแม่ม่ายตัวเองตาย
Hkof seif hsɡa hsɡa p'hsɡa hsɡa, hkof seif cwij bau p'cwij nav.	ยมบาลหลวงฉลาดเราก็ต้องฉลาด ยมบาลหลวงลากหอกเราจะลากดาบ
Hkof seif caiz lauz t'hkwai bo, looz auf t'ɡeiz hposaf ho.	ยมบาลหลวงวางคันเบ็ดนะ เด็ก ๆ เอ๋ยจะลู่ไปกินเลย
Hkof seif caiz lauz t'hkwai pliz, looz auf t'ɡeiz hposaf pri.	ยมบาลหลวงวางสายเบ็ดนะ เด็ก ๆ เอ๋ยอย่าลู่ไปติดเลย
Hkof seif auf hsaiv kof dev so, looz auf t'ɡeiz hposaf ho.	ยมบาลหลวงทอดขนมกับน้ำมัน เด็ก ๆ เอ๋ยอย่าหลงวิ่งไปกินเลย
Hkof seif auf hsaiv kof dev hti, looz auf t'ɡeiz hposaf pri.	ยมบาลหลวงนึ่งขนมด้วยน้ำ เด็ก ๆ เอ๋ยอย่าหลงวิ่งไปกินเลย
Hkof seif klauz lauz saf mau klei, hposaf ho looz auf t'ɡeiz.	ยมบาลหลวงลิดกิ่งมะขามลงมา เด็ก ๆ เอ๋ยอย่าหลงไปเก็บฝักเลย
Hkof seif pɡauj de le lej hkle, pɡauj neij pɡaz hpomuf hpome.	ยมบาลหลวงตีกลองหลังก้อนหิน ล่อบุตรหญิงคนอื่นให้ไปหา
Hkof seif pɡauj de le lej sav, pɡauj neij pɡaz hpomuf hpohkwa.	ยมบาลหลวงตีกลองในก้อนหิน ล่อบุตรชายคนอื่นให้ไปหา
Hkof seif ɡaix taix nyax laf bau, pluz sicof av swif lauz cauz.	ยมบาลหลวงกรีดใบกล้วยป่าขาด ทำเอาคนตายต้องเลือดตกยางออก

3. ลำนำธาคนตาย (Hta pluz)

เมื่อขับลำนำธายมบาลจบแล้วจะขับ **“ลำนำธาคนตาย”** เป็นลำดับต่อไป ลำนำธานี้เป็นการหวังและอวยพรให้คนตายกลับไปอย่างมีความสุข อยู่ดีกินดี มีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ เดินไปในทางร่มรื่น ท่องไปในทางร่มเย็น ปราศจากความรุ่มร้อนต่างๆในชีวิต ขอให้กลับไปอยู่ในสรวงสวรรค์ อันเป็นสถานบรมสุข (ปกาเกอะญอเรียกชื่อว่า “ดูเตอะวอ”) ขณะเดียวกันก็ขอให้หลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากการกลับไปอยู่ในนรก อันเป็นสถานบรมทุกข์ (ปกาเกอะญอเรียกชื่อว่า “ดูลอหร่า”)

Pluz si eh n’mei keiz, Doolauz raj keiz t’ɡeiz, htauf keiz soo Doo t’wauz, of de deif hsaiv de nyaf yaix.	คนตายเอ๋ยหากเจ้ากลับ นรกนั่นอย่าได้ไป กลับไปยังสรวงสวรรค์ อุดมด้วยกบทอดลาบปลา
Muj haihtauf le Qof av klo, la lauz nux le Qof av klo, haihtauf cwij dev av maij ko, lauz nux cwij dev av maij ko, lauz nux le Yoz dof av lo, pluz tuz keiz av sif av nyo.	ดวงตะวันขึ้นมาจากใจกลางแม่น้ำคง ดวงจันทร์ตกลงในใจกลางแม่น้ำคง ขึ้นมาลากหางพู่ติดตัวมาด้วย ตกไปลากหางพู่ติดตัวไปด้วย ตกลงไป ณ ป่าช้าคนไทยใหญ่ คนตายกลับถึงบ้านเกิดเมืองนอนแล้ว
Siv suv hkauf pluz cof hkof dau, pluz si pluz mimauf plauj sau.	ซอยเท้าเดินรอบ ๆ ศพคนตาย คนตายกลับไปเหมือนนอนหลับฝันไป
Siv suv hkauf pluz cof hkauf htiv, pluz keiz pluz pɡiz hkof luj hti.	ซอยเท้าเดินรอบ ๆ ศพคนตาย คนตายกลับไปจะอาบน้ำสระผม
Kwaj htauf hkof dau miz nyau wiz, kwaj lauz hkauf htiv meij taj si.	แหงนหน้าขึ้นเหนือศีรษะคือแมวหมอบ ก้มหน้าลงที่เท้าคือความตาย
Kloz t’bo kloz blaf kloz laiz, taj s’cɡuj de hti de hpai.	ขื่อลำนี้ช่างเป็นขื่อไม่ดีเอาเลย ด้วยว่าเต็มไปด้วย*เสื้อผ้าบังแดดผู้ตาย*[1]
Y’civ meij n’of daf nai, of le hklauf pooz bau taiz hplai.	ฉันคิดไปว่าเธออยู่ดีมีสุข แต่กลับ*อยู่ในเสื่อ*[2]ตัวซีดเชียว
Hklef dof av dei kaj raiz rauz,	*กิ่งต้นโพธิ์หักลงมา*[3]ระเกะระกะเต็มพื้น

[1] จะมีการแขวนเสื้อผ้าใหม่ๆจำนวนมากติดลำขื่อเหนือคนตาย เชื่อว่าจะเป็นร่มบังแดดให้คนตายเวลาเดินทางกลับไปยังอีกโลกหนึ่ง เพื่อให้คนตายได้เดินไปในทางที่ร่มรื่น เย็นสบาย จะได้ไม่เหนื่อยยากลำบาก

[2] ในอดีตเวลาคนตายปกาเกอะญอจะห่อศพด้วยเสื่อตีข้าว (ขนาดประมาณ 2 x 6 เมตร)

kaikauf pgaz dau hif dau qau.	เป็นภาระคนทั้งหมู่บ้านต้องเก็บไปทิ้ง
Of si of si baf m'taz, of div hsaf le moo laiz wa.	ศพเจ้าเอ๋ยใยต้องมาตายจากไปเล่า อยู่อย่างดาวระยิบระยับเต็มท้องฟ้าเถิด
Kuz caj htauf nyav laux seif hpoo, pluz si pluz nyav laux blauf pooz.	เห็ดนางฟ้าขึ้นเบียดแย่งท่อนไม้ ศพคนตายเบียดแย่งพื้นที่ศาลา
Seif le coz roz kaj s'hplauv, pluz si taj maz neij hsoof auz.	ต้นไม้บนยอดเขาหักกลางท่อน คนตายเพราะถูกผีบังคับขู่เข็น
Mi taj iz t'baf lauj mi, mi dohkef hupoj huniv.	ไปนอนในที่ๆไม่ใช่ที่นอน นอนหนุนถุงปลายข้าวเสียนี่
Mimauf pgaz hkav neij taz soo, hpuv seif nauf pluz cof dau hpoo.	ฝันว่ามีคนไปล่ายิงหมีได้มา ตื่นขึ้นมากลายเป็นศพคนตายเสียนี่
N'mei si le n'nauj hsiv, auf hklef saf au hklef nooj hti.	หากเธอตายตั้งแต่ยังเล็ก กินลูกต้นโพธิ์ดื่มน้ำนมต้นไทรเถอะ
Salauz neij pluz hklif pauf tei, pluz keiz pluz hkav htof t'lei.	มอบหน้าไม้ให้แก่คนตาย คนตายกลับไปยิงนกหัวขวาน
Paux hpo nyax hpo ploox wa wa, pluz keiz pluz hkav auf taz hpav.	ต้นเจียกต้นกล้วยป่าล้มระเนระนาด เป็นรอยคนตายกลับไปล่ายิงกวางผา
Paux lauz neij pluz av moz hpo, pluz keiz pluz kauv htof paux moz.	ตีฆ้องมอบฆ้องให้แก่คนตาย คนตายกลับไปร่ำร้องเสียงไพเราะดั่งนกตีทอง
Htiv lauz neij pluz cgauj cgauj cgiv, pluz keiz pluz hkav htof seif hpiv.	ตีฉิ่งฉาบมอบให้แก่คนตาย ผีกลับไปล่ายิงนกหัวขวาน
Taj sai praiv praiv na auv lai, pluz keiz pluz bauv auf qeimai.	เสียงดังแประ ๆ ในเมืองยมบาล คนตายกลับไปแกะด้วงหนอนปล้องปรง

4. ลำนำธาอาลัยอาวรณ์ (Hta yez lauz)

หากเป็นคนออกเหย้าเรือนแล้ว หรือคนเฒ่าคนแก่ที่สิ้นบุญควรแก่อายุขัย การขับลำนำส่งวิญญาณผู้ตายก็จะจบลงที่การขับลำนำธาคนตาย แต่ถ้าผู้ตายที่เป็นคนหนุ่มสาว คนเป็นโสด ยังไม่ออกเหย้าเรือนก็จะมี

[3] เปรียบคนตายเหมือนกับกิ่งต้นโพธิ์ที่หักลงมารกทางเดิน ทุกคนในหมู่บ้านต้องช่วยกันเก็บกวาดทิ้ง เพื่อการสัญจรไปมาได้เฉกเช่นกันเป็นหน้าที่ของทุกคนในหมู่บ้านที่ต้องช่วยกันจัดการศพให้เรียบร้อย ก่อนที่การดำรงชีวิตปรกติสามารถดำเนินต่อไปได้

การขับลำนำหรับพวกเขาเป็นการเฉพาะ ลำนำธานี้เรียกชื่อว่า **“ลำนำธาอาลัยอาวรณ์”** การขับลำนำธานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการอาลัยอาวรณ์ผู้ตาย ทั้งนี้เพราะผู้ตายอายุยังน้อย ยังไม่ออกเหย้าเรือน ยังไม่ควรแก่เวลา ยังต้องการมีชีวิตอยู่ ยังสนุกสนานกับพ่อแม่พี่น้องและเพื่อนๆอยู่ ยังไม่อยากตาย และยังเป็นที่ต้องกำลังจากครอบครัวในการทำมาหากิน ทำไร่ ทำนา ทำสวนอยู่ เพราะฉะนั้นพ่อแม่ พี่น้อง และเพื่อนๆจะเสียดายอาลัยอาวรณ์เขาอย่างสุดซึ้ง

Si s’plaij le n’nauj hsiv, bauf moj meiz mau moj nooj hti.	ศพเจ้าเอยเจ้าตายตั้งแต่ยังเล็กอยู่เช่นนี้ ก็เบาภาระแม่ที่ต้องป้อนข้าวให้นมนะ
Kwaiz hpo sauf le taj av dei, meij le cau laiz taj haikeiz.	ปี่เขาควายดังกังวานจากกิ่วดอย นั่นเป็นพี่ที่กลับจากการงานแล้ว
Hpida hkof leiz leiz bau bau, meij le nauj av lauj hseif nauz.	พื้นบ้านแลดูเกลี้ยงเกลาใสสะอาด นั่นเป็นเพราะเธอนั่งคอยเช็ดถู
P’coz eif si moj av hpo, si daf moj s’yuj s’nyo.	เพราะเหตุยุงมากัดลูกแม่ถึงแก่ความตาย ลูกต้องมาตายจากแม่ด้วยอาลัยอาวรณ์ยิ่ง
Lauz looj hti le moj hkauf loz, daiv bav moj nwi qaf nwi coz.	ลงไป*อาบน้ำระหว่างหน้าแข้ง*[4] ของแม่ ทำให้เป็นบาปต่อแม่เจ็ดชั่วอายุคน
Wa lej hti kauv hpomuf eh, hpo t’kij hse t’kauv hse.	แม่นกยางร้องเรียกหาบุตรสาว ทว่าบุตรสาวไม่มีเสียงตอบรับเลย
Meif oo hkuf le pgaj dof pooz, pluz si hsoov oo auf seif hpoo.	เห็นควันไฟลอยออกมาจากป่าใหญ่ นั่นเป็นควันจากคนตายเผาท่อนซุง

5. ลำนำธาข้าวฟ่าง (Hta peij poj)

เป็นลำนำธาที่สื่อถึงการให้คนตายเมื่อกลับไปยังแดนผู้ตายแล้วขอให้มีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะการมีข้าวที่พอกิน เพราะเชื่อว่าในแดนผู้ตายนั้นจะมีการดำรงชีวิตด้วยอาหารการกินเช่นเดียวกัน โดยจะมีการคั่วข้างฟ่างจนสุก เอามาร้อยเป็นพวง ๆ ส่วนหนึ่งวางให้ศพ และอีกส่วนหนึ่งโปรยลงไปบนศพพร้อมกับขับลำนำธาข้าวฟ่างให้

[4] การอาบน้ำให้เด็กเล็ก แม่มักนั่งลงเหยียดขาทั้งสองชิดกัน แล้ววางลูกน้อยระหว่างหน้าแข้งทั้งสอง ซึ่งจะมีพื้นที่รองรับขนาดของเด็กน้อยพอดี

Peij poj bau bau peij poj bau, swaif lav bau bau swaif lav bau, hpgi le pluz av hkof t'cgauz, hpgi le pluz av hkauf t'cgauz, pluz keiz pluz auf le cei hpau.	ข้าวฟ่างเหลืองอร่ามเจ้าเอย ข้าวฟ่างนวลขาวเจ้าเอย โปรยไปที่ศีรษะคนตายหนึ่งกำมือ โปรยไปที่เท้าคนตายหนึ่งกำมือ คนตายกลับไปได้กินดอกเบี้ยเงิน

6. ลำนำเก็บผลไม้ (Hta htauf seif saf)

เป็นลำนำธาที่ขับให้คนตายเพื่อเป็นการบอกให้คนตายให้รับรู้ว่าในโลกหน้าจะต้องขยัน ต้องไปทำงาน ต้องทำมาหากิน เพื่อจะสามารถดำรงชีวิตเช่นเดียวกับโลกนี้ ไม่อาจอยู่นิ่งเฉยได้ หากไม่ขับลำนำธาเก็บผลไม้ให้คนตายจะไม่รับรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ จะขี้เกียจออกไปทำมาหากิน อันจะทำให้เขาอดอยากขาดแคลน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ความสุข เพราะฉะนั้นลำนำธาเก็บผลไม้จึงมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งการทำมาหากิน อาหารการกิน การเดินทางไปทำงาน ทำไร่ทำนา ขึ้นเขาลงห้วย การล่าสัตว์ เก็บพืชผัก ผลไม้ หาปูปลา ยิ่งมีเนื้อหามากเท่าไรก็ยิ่งทำให้คนตายมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์เท่านั้น ซึ่งจะทำให้เขาสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลกหน้า

Htauf tuz laif, htauf av htiv hpav dof. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ขึ้นถึงไหน ขึ้นถึงโคนต้น จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Htauf tuz laif, htauf av htoof hpav dof. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ขึ้นถึงไหน ขึ้นถึงลำต้น จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Htauf tuz laif, htauf av dei taj roj. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ขึ้นถึงไหน ขึ้นถึงโคนกิ่งใหญ่ จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Htauf tuz laif, htauf av dei cif pox. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ขึ้นถึงไหน ขึ้นถึงกิ่งแขนง จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Htauf tuz laif, maz neij seif av saf. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ขึ้นถึงไหน ขึ้นเก็บผลไม้แล้ว จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Lauz tuz laif, lauz tuz av dei cif pox. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ลงถึงไหน ลงถึงถึงกิ่งแขนง จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Lauz tuz laif, lauz tuz av dei taj roj. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ลงถึงไหน ลงถึงโคนกิ่งใหญ่ จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Lauz tuz laif, lauz tuz av htoof hpav dof.	ลงถึงไหน ลงถึงลำต้น

Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Lauz tuz laif, lauz tuz av htiv hpav dof. Baf meij ah, meij mauz eh meij mauz eh.	ลงถึงไหน ลงถึงโคนต้น จริงหรือเปล่า จริงแน่นอนเอย
Hklef hpav dof qauv hpav dof, taj qi taj kwaiv mauz cif cof, hpiv nai ce nai, mai roj caiz eh mai roj caiz.	ต้นโพธิ์ใหญ่เอย ต้นยางใหญ่เอย แข็งแกร่งดั่งกระดูกก็ไม่ปาน กำเอาไว้ มัดเอาไว้นะฟันซี่ใหญ่เจ้าเอย
Wi htauf ku hpav dof, yauv htauf qaix laiv toj, ɡeij hkaf duf aiv laiv aiv laiv, pɡaz klau baf hsauv aih baf hsauv aih.	แบกกระชุตัวใหญ่ขึ้นบ่า ลากมีดพร้าเล่มใหญ่ออกมา ถลอกหนามหน่อหวายขมออก เมื่อเราตัดหนามจะบ่งเราแล
Hsaumiz moj bau kauj laij pooz kauj laij hkle, seif dwi saf mi lauz prooj prooj mi lauz praj praj, laiz lauf poov eh laiz lauf hkwa, laiz lauz div n’lauj iz se, nauj troo eh nauj troo eh, cau u eh nauj ai eh, si daf moj av taj yuj klez, moj of moj hsov t’mux lez, moj hauf moj hso t’sei lez.	แม่ไก่ป่าในกระด้งนอกกระด้งเอย ลูกมะเดื่อสุกหล่นลงมามากมาย ไปไหนกันหมดเล่าเพื่อนหญิงชาย ลงมาเก็บดั่งที่เคยกันเถอะ แม่นางเอ๋ย แม่นางเอย พ่อนายเอ๋ย แม่นางเอย ตายจากแม่เศร้าโสกจริงหนอ แม่อยู่ไม่มีความสุขเลย แม่ร้องไห้ไม่หยุดเลย
Miz hsau hif le kwi yoz ywaiz, pɡaj hsau hif le kwi yoz ywaiz, puj laiz puj duv dwaif, waij laiz waij duv dwaif, raj lauz hkof soo waij cau aih waij cau aih.	ผู้เฒ่าผู้แก่ตั้งหมู่บ้าน ณ บึงใหญ่ ผู้หลักผู้ใหญ่ตั้งหมู่บ้าน ณ บึงใหญ่ น้องมาน้องก็ตำหนิ พี่มาพี่ก็ตำหนิ สยายผมลงมาเถอะพี่เอ๋ย
Buhkeisaf av laf pax paix, hswif hpasoo av maij kauz klaif, mauz neij htauv moj qai, mauz t’sei mauz hsaiv mauz hai.	ใบข้าวโพดรูปแบน ๆ สุนัขตัวผู้หางดั่งราชสีห์ เห่าได้แม่หมูป่าผอมมา เห่าไม่เป็นก็เห่าไปอย่างนั้น

Nwaif soo nwaif la nwaif tiv tez, nwaif iv klev nwaif la eh.	มันหัวดำมันหัวเขียวหัวมันหนาเตอะ มันหัวเล็กมันหัวเขียวเอย

7. ลำนำธาไล่ผีหลวง (Hta raz nadof)

เป็นลำนำธาที่ขับให้คนตายก่อนจะหามศพออกจากบ้านไปฌาปนกิจ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขับไล่ผีหลวงออกไป เพราะเชื่อว่าเมื่อคนเสียชีวิตลงจะมีผีหลวงจ้องตาเขม็งเพื่อจะแย่งตัวเอาไป คอยขัดขวางไม่ให้คนตายกลับสู่คติ เล่ากันว่าผีหลวงมีดวงตาขนาดเท่าก้อนส่าเหล้า (กำมือ) ลิ้นใหญ่และยาวเท่าฝักเพกา ตัวมันใหญ่เท่าช้างทีเดียว โดยแปลงร่างได้หลายอย่าง เช่น คน ไก่ สุนัข วัว ควาย เป็นต้น ซึ่งจะรู้จากรอยเท้าในกองเถ้าถ่านที่ถูกวางเอาไว้ที่เชิงบันได เมื่อการขับลำนำธาไล่ผีหลวงจบลง และเชื่อว่าผีหลวงได้หนีออกจากบ้านแล้ว จะมีการไปสำรวจที่กองเถ้าถ่าน หากมีรอยเท้าของสิ่งใดผีหลวงก็เป็นสิ่งนั้น

Hif htoof t'bo pooz laiz gauz, hif dauv t'bo pooz laiz gauz, pgaz hauf taj pgaz bauv htauf auz, pga yez taj pgaz bauv htauf auz, hkoj seif dof av hsau hpa gauz, auf o k'lau muj hseif nyau.	เสาบ้านต้นหนึ่งแก่นในสีแดง หลักบ้านต้นหนึ่งแก่นในสีแดง คนร้องไห้คนยกมันขึ้น คนคร่ำครวญคนยกมันขึ้น ไก่ผู้แดงของบาลหลวงเอย ขันผิดเวลาทำเอาตะวันแจ้งเร็วแล
Taj pgauj neij nadof av kauv, nadof av quv of lauz qauv.	ฝนตกใส่ไร่ตากแห้งผีหลวง ไร่ผีหลวงถูกงดทำในปีนั้น
Meif hkuf htauf le pgaj dof pooz, nadof hsoov kaiz av seif hpoo.	ควันไฟออกจากป่าดงใหญ่ ผีหลวงเผาท่อนไม้ของมัน
Kaj lauz pax seif noo le klai, nadof hkof keiz av hkauf hai.	วางกิ่งไม้หมายไว้ที่ทางแยก หัวผีหลวงกลับแต่ขามันมา

สรุป

จากความเชื่อชนเผ่าปกาเกอะญอที่ว่าในโลกหน้าคนตายยังต้องมีชีวิตอยู่ จึงต้องการมีพิธีขับลำนำธาส่งวิญญาณแก่เขา เป็นการบอกทิศทาง หนทางไปสู่สุคติ เพื่อให้คนตายจะได้เดินไปอย่างถูกต้อง ระหว่างการเดินทางให้ระมัดระวังอันตรายที่จะเกิดแก่ตัวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งยมบาลหลวงและผีหลวงที่จะคอยยื้อแย่งตัวและขัดขวางการเดินทางทุกกรณี ขณะเดียวกันเป็นการบอกให้คนตายรับรู้ว่าในโลกหน้ายังต้องมีชีวิตอยู่ต้องอยู่ ต้องกิน ต้องใช้เช่นเดียวกับโลกนี้ จึงต้องมีความขยัน อดทน รู้จักหน้าที่การงาน อาชีพ และได้มอบข้าวของ เสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหินที่จำเป็น เพื่อให้คนตายจะกลับไปดำรงชีวิตในโลกหน้าอย่างมีความสุข

@@@ @@@ @@@

บทที่ 8 ลำนำ ธา เวียนเทียนรอบเจดีย์(Hta boof qof)

ลำนำธาเวียนเทียนรอบเจดีย์ไม่ใช่ลำนำธาดั้งเดิม แต่เป็นลำนำธาที่เกิดใหม่ยังไม่นานนัก คือช่วงที่ชาวปกาเกอะญอเริ่มได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา จึงเกิดลำนำธาเวียนเทียนรอบเจดีย์ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนหรือกลุ่มคนที่เข้ามานับถือพุทธศาสนา หรือยังถือประเพณีเดิมแต่ประกอบพิธีทำบุญเจดีย์ควบคู่ไปด้วย

1.	Maz boof qof le p'nauj hsiv, taj boof tuz keiz muj hsa iz.	ทำบุญเจดีย์ตั้งแต่วัยเด็ก ได้บุญมาจนถึงวันนี้
2.	Maz boof qof hpo seif miz wa, neij boof pgaz kauv div kauv gaz.	ทำบุญไหว้เจดีย์ด้วยยอดต้นหว้า ได้บุญมาโดยถ้วนหน้ากัน
3.	Maz boof qof hpgilauz huniv, neij boof pgaz de dof de hsiv.	ทำบุญเจดีย์โปรยด้วยรำข้าว ได้บุญทั้งเด็กและผู้ใหญ่
4.	Lauz hkwaiseif le qof hkauf htiv, hkwai K'caj Ywaz av lauj mi..	ลงไปกวาดพื้นที่โคนเจดีย์ กวาดที่นอนเทพยวาให้สะอาด
5.	Maz boof qof hpav dof t'geiz, maz boof qof hpo neij boof hklei.	อย่าทำบุญให้แก่เจดีย์หลวงนะ ให้ทำบุญแก่เจดีย์น้อยแล้วจะได้บุญเร็ว
6.	Moz troz hti le qof hkauf htiv, K'caj Ywaz pgiz hkof looj hti..	ทดน้ำลงไปยังโคนเจดีย์ เทพยวาจะใช้รดน้ำดำหัว
7.	Saf mauz klei av laf kipri, k'caj leif bai le av hki.	ต้นมะขามใบเล็ก ๆ เจ้าเอย เทพยวาปั่นฝ้ายบนต้นเจ้านะ
8.	Moj meij qof p'paj meij wax, pgaz mei boof p'boof lenya.	แม่เป็นเจดีย์พ่อเป็นวัด คนทำบุญเราทำก่อนคนอื่น
9.	Seif dauv kaf di weiz di wauz, av maij hki cai le pgeiz bau	ตุงไหวไปไหวมา หางตุงห้อยกระดิ่งเงินกระดิ่งทอง
10.	Laiz boof qof wi de hsausuv, neij boof pgaz lauz kaj lauz kuz.	ไปทำบุญเจดีย์แบกสุ่มไก่ไปด้วย เราจะได้บุญมากมายเหลือคณนา
11.	Laiz boof moj le qof hkauf htiv, moj k'la htoo of hpai iz	ไปทำบุญให้แม่ที่โคนเจดีย์ ขวัญทองคำของแม่อยู่ตรงนี้
12.	Boof heif qoo qoo boof heif qoo, boof keiz moj av yauj hkwaif htoo.	ร่วมทำบุญอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อจะได้สายรัดกี่ทอเอวทองคำกลับคืนมา
13.	Seif dauv kaf pai htauf soo moo, auf pai neij Ywaz av lix htoo.	ให้เราแขวนตุงให้ปลิวขึ้นฟ้า ปลิวไปเอาหนังสือทองคำเทพยวามา

14.	Ywaz keiz Ywaz klau nauf hklef dei, hklef dauv caj Ywaz hkof wij keiz.	เทพยวากลับไปตัดกิ่งโพธิ์หมายเอาไว้ เมื่อกิ่งโพธิ์แตกใหม่เทพยวาจะกลับมา
15.	Lix loox k'nai lix loox ble, maz boof sauhka caj laf se..	คลึงขี้ผึ้งให้กลมเรียว ทำบุญพระด้วยเป็ดเทศ
16.	Lix loox k'nai av bo hsi, hsaiv k'pauz le qof hkauf htiv.	คลึงขี้ผึ้งได้เป็นสิบๆเล่ม ปักให้สว่างทั่วโคนเจดีย์
17.	Maz boof qof hkwai qof plau plau, neij boof pgaz lauz taix lauz tauz.	ทำบุญเจดีย์ให้กวาดรอบๆเจดีย์จนสะอาด เราจะได้บุญตลอดไป
18.	Maz boof htauf keiz qof maiv hpo, Ywaz of le moo kwaj lauz co.	ทำบุญเจดีย์ทรายน้อยใหม่อีกสักครั้ง เทพยวาบนฟากฟ้าจะเฝ้ามองลงมา
19.	Maz boof htauf keiz qof maulei, soonya p'maz sei auf sei.	ทำบุญเจดีย์บนยอดเขาใหม่อีกสักครั้ง ต่อไปเราจะทำมาหากินอย่างมีกินมีใช้
20.	Deif hpo pej lauz qof hkauf htiv, K'caj Ywaz av htof deif hti.	เขียดน้อยลงมาที่โคนเจดีย์ นั่นเป็นนกเป็ดน้ำของเทพยวา
21.	Hsau moj kif yooz soo muj nux, K'caj Ywaz htei pax av suv.	ไก่แม่ลายบินไปตะวันตก เทพยาสานสุ่มไว้ให้แล้ว
22.	Maz boof qof hsgaf qof wav wav, taj boof dof hai lauz of pgaz.	ทำบุญเจดีย์เวียนเทียนรอบ ๆ บุญใหญ่หลวงจะลงมาหาเรา
23.	Maz boof qof hpgilauz de hsoo, hsoo nemoo K'caj hai looz.	ทำบุญเจดีย์โปรยด้วยว่านหอม เมื่อว่านหอมส่งกลิ่นเทพยวาจะลงมา
24.	Maz boof qof le seif miz cau, nemoo htauf bav tij m'tau.	ทำบุญเจดีย์ไหว้ด้วยยอดต้นหว้า ส่งกลิ่นหอมขึ้นไปถึงสรวงสวรรค์
25.	Tij m'tau hai hav hai hav, hai hav kwaj bu poj taj hpav.	เทพยวาจากฟากฟ้าเอยโปรดลงมาเถิด ขอลงมาดูของถวายข้าวตอกดอกไม้
26.	Laiz boof taj le qof hkaf lax, paj k'caj Ywaz of de pgaz.	ให้เราเราไปทำบุญที่โคนเจดีย์ เทพยวาจะได้มาอยู่กับเรา
27.	Maz boof qof hpo t'hkauf iz, neij boof pgaz tuz pgaj tuz si.	ทำบุญแก่เจดีย์น้อยในตอนนี้ เราจะได้บุญจนแก่จนตาย

สรุป

ลำนำธาเวียนเทียนรอบเจดีย์ที่มีเนื้อหากล่าวถึงถึงเทพยวา ซึ่งเป็นสิ่งสุดที่ปกาเกอะญอเคารพนับถือและเชื่อว่าเป็นพระผู้สร้างจักรวาล โลก สรรพสิ่งและมนุษย์ สื่อถึงปกาเกอะญอมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือ

ธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก ในการเดินเวียนเทียนรอบเจดีย์ด้วยกันทั้งชุมชนหมู่บ้าน พร้อมกับร่วมขับลำนำธาเวียนเทียนรอบเจดีย์อย่างพร้อมเพรียงกัน ท่วงทำนองที่ซาบซึ้งและซ้ำกันหลายสิบรอบ จังหวะที่ช้า ๆ เย็น ๆ และราบเรียบ และเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบทลำนำธา จะช่วยกล่อมเกลาให้จิตใจของผู้ขับลำนำธามีความรักและศรัทธาต่อเทพยวาที่เป็นสิ่งสูงสุดยิ่งทียิ่งมากขึ้น อันจะทำให้มีความรักความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนหมู่บ้าน มีความเคารพ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อว่าเทพยวาเป็นเจ้าของนั้นอย่างรู้คุณค่า ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนหมู่บ้านปกาเกอะญอดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปรกติสุขสืบไป

@@@ @@@ @@@@

บทที่ 9 ลำนำธากล่อมเด็ก (Hta maz mi hposaf ho)

ลำนำธากล่อมเด็กเป็นลำนำธาใช้ขับกล่อมเด็กให้นอนหลับพักผ่อน เพื่อพ่อแม่จะได้ไปทำงานในช่วงเวลาที่เด็กกำลังนอนนั้น คนที่ขับลำนำธานี้คือคนเลี้ยงเด็ก ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือพี่ของเด็ก แต่โดยมากจะเป็นปู่ย่าตายายที่ไม่มีกำลังไปทำไร่ทำนาแล้ว หรือพี่ของเด็กที่อายุยังไม่ถึงวัยทำงาน ในช่วงเวลาที่เลี้ยงเด็ก หากเด็กงอแงเพราะความง่วงนอน ผู้เลี้ยงเด็กจะผูกเด็กด้วยผ้าห่มติดกับตัวไว้ด้านหน้าหรือด้านหลัง แล้วเขย่งตัวเบา ๆ เดินไปเดินมา หรือให้นอนในเปลไกวไปมา พร้อมกับร่ายบทลำนำธากล่อมเด็กให้ฟัง เด็กจะฟังรู้เรื่องหรือไม่ไม่สำคัญ แต่เสียงขับลำนำธาที่ขับซ้ำไปซ้ำมาหลายสิบรอบ ที่สุดก็ทำให้เด็กหลับไปได้ ลำนำธากล่อมเด็กมีดังต่อไปนี้

1.	Moj me p'laiz def au hti, paj me p'laiz def au hti, p'laiz laiz p'kwaj seif hki, p'keiz keiz p'kwaj seif hki, p'htif kaif bau hpo caiz lauz av swi le waf hkof hki.	แม่วานเราไปตักน้ำ พ่อวานเราไปตักน้ำ เราไปพลางแหงนหน้ามองบนต้นไม้พลาง เรามาพลางแหงนหน้ามองบนต้นไม้พลาง เราเห็นนกกระจิบทำรังอยู่บนต้นไผ่แล
2.	Nauj kei kei eh mi eh mi, moj moj k'laiz def au hti. Nauj kei kei eh nai eh nai, moj moj k'caiz luf caiz bai.	น้องเอ๋ยหลับเสียเถิด แม่เราจะไปตักน้ำ น้องเอ๋ยหลับเสียเถิด แม่เราจะม้วนด้ายปั่นฝ้าย
3.	La miv me, kauj laij de, htof lauz taix neij y'pi-i t'he.	จันทร์เจ้าขา เจ้ากลมดังกระด้ง โยนข้าวเหนียวลงมาให้ฉันสักหม้อนึ่งเถอะ
4.	Mi le cux cez lez av pooz, cux cez lez av pliz le htoo. Mi le cux cez lez av sav, cux cez lez av pliz le htav.	หลับอยู่ในชิงช้าแกว่งไกว สายชิงช้าทำมาจากทอง หลับอยู่ในชิงช้าไกวแกว่ง สายชิงช้าทำมาจากเงิน
5.	Mi mi ooh, mi le peij pauz dof av pooz. Mi mi eh, mi le peij pauz dof av hkle.	หลับเถิดเอย หลับในมุ้งหลังใหญ่ หลับเถิดเอย หลับนอกมุ้งหลังใหญ่
6.	Taj koj lauz bau aiv bau aiv, htauv k'laix sicof le klai.	แดดทอแสงอ่อน ๆ ลงมา ไส้เดือนตายเกลื่อนบนทางเดิน
7.	Moj moj laiz soo pez, paj paj laiz soo pez, laiz wi auf hsau moj t'lez, laiz wi auf hsau hpa t'lez, hsau moj soo pgaz koov av kaux,	แม่เดินทางไปยังที่ราบ พ่อเดินทางไปยังที่ราบ แบกเอาไก่แม่ไปด้วย แบกเอาไก่ผู้ไปด้วย ไก่แม่ดำเขาเชือดคอ

	hsau hpa gauz pgaz dauf av naux, div doov lauz lej hsau pauz oov ngaux, pauz oov nyaux laiz paix weij, klau av hkauf le nav toj cei, dauv av swif le mauj cauf lei.	ไก่ผู้แดงเขาเชือดคอ ขยี้ก้อนเส้าเหยี่ยวผีสิง เหยี่ยวผีสิงไปถางพงเพื่อเข้าเมือง ฟันถูกขาของตนด้วยด้ามดาบเงิน รองเลือดของตนด้วยสุ่มปลา
8.	Pauz soov eh, pauz seif eh, laiz coj keiz pgaz hkauf baf me, pgaz hkauf baf me haikeiz li, hai keiz htauv bau s'keiz, bau s'keiz ne-uf nesei.	เจ้าผู้มากเสน่ห์เอย เจ้าผู้สูงวาสนาเอย ไปตามหาผู้ที่ขาโดนหลุมพรางเถิด ผู้ที่ขาถูกหลุมพรางกลับมาแล้ว กลับมาเท้าเงี่ยงหอก เงี่ยงหอกเหม็นสาบเคล้าคลุ้ง
9.	Mooz hkof gauz, s'kiz gauz, paiv naf kaf laiz hkoof auf hkau.	ท้องฟ้าแดง จิ้งหรีดแดง แปนากา (ชื่อคน) ไปขุดเอาตัวอ้น
10.	Taj koj lauz bau lei bau lei, lauz hkwi hkof hki gaz bif bei.	แสงแดดทอแสงลงมาอ่อนเบา ๆ นกพญาไฟเจ้าเอย ลงมาหวีผมกันสองเราเถิด
11.	Taj kauv aih, kauv div laif, taj kauv koo aih maiz paiz, koo aih maiz paiz.	มีเสียงร้องนะ เสียงร้องอย่างไรกัน เสียงร้อง "กู แอ แม แป, กู แอ แม แป"
12.	Hti hpoqai dof lauz, maiv taiv laiv hpauf hsau.	น้ำฝนไหหลากตามร่องดิน แพะจับเอาไก่ไป
13.	Moohkof eh, keiz keiz n'lauj hki, n'hpo koj swav le meiz hti.	ฝนเอยถอยกลับไปเถิด เพราะลูกเจ้าถูกน้ำข้าวลวก
14.	Moohkof eh, siv n'cu, siv n'hkauf, taj cooz praiv praiv taj yauz htauf.	ฟ้าฝนเอย หดมือกลับคืน หดขากลับคืน ขอให้ตกเปาะๆ แปะๆ แล้วหยุดเสียเถิด
15.	Duv duv wax, n'mei t'wax baf hsauhpo hplav auf naz.	ขุดรูของเจ้าเถอะนะ หากไม่ขุดเดี๋ยวลูกไก่จะมาจิกกิน
16.	Hti hpoqai dof lauz, maiv taiv laiv hpauf hsau.	น้ำฝนไหลนอง แพะไล่จับไก่
17.	Siv n'cu siv n'hkauf, taj cooz praiv praiv taj yauz htauf.	ฝนเอยหดมือเข้าเถอะ หดเท้าเข้าเถอะ ให้ตกเปาะๆแปะๆแล้วหยุดเสียที

สรุป

เมื่อพิจารณาจากผู้ที่ขับลำนำธากล่อมเด็ก ซึ่งเป็นปู่ย่าตายายที่ทำงานหนักไม่ไหวแล้ว หรือพี่ของเด็กที่ยังไม่ถึงวัยทำงานตามท้องไร่ท้องนา สื่อถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคนในครอบครัวที่เหมาะสมแก่วัยของแต่ละคน สำหรับพี่ของเด็กที่ช่วยเลี้ยงน้องเป็นการฝึกฝนให้พวกเขามีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานอย่างค่อยเป็น

ค่อยไป และสามารถรับผิดชอบงานใหญ่ๆแทนพ่อแม่ได้เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ และเมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาลำนำธากล่อมเด็กที่มีหลากหลายก็เพื่อให้เด็กได้รับการกล่อมเกลานิสัยและบุคลิกภาพ และได้รับการอบรมบ่มเพาะตามเนื้อหาของลำนำธาที่มีอยู่หลากหลายเหล่านั้น เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ ทำให้เด็กได้เรียนรู้และรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวแต่ละคน พ่อ แม่ พี่ ปู่ ย่า ตา ยายที่แตกต่างกันไป ซึ่งเด็กจะมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า เนื้อหาที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ จะช่วยกล่อมเกลาเด็กให้ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืนในอนาคต เป็นต้น

บทที่๑๐ เงื่อนไขภาวะ/ปัจจัยคุกคามของ ธา (เพลงพื้นบ้านปกาเกอะญอ)

ในราวปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๕๘ มีเหตุการณ์ที่เป็นโศกนาฏกรรมที่ไม่คาดคิดมาก่อน วันหนึ่งท่ามกลางการประชุมในประเด็นที่เกี่ยวกับงานพัฒนาชนเผ่า ท่านนายอำเภอจากอำเภออมก๋อย (ไม่ขอเอ่ยนาม)ได้กล่าวออกมาที่ประชุมว่า ในพื้นที่อำเภออมก๋อยเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้นโดยมีเด็กหนุ่มสาว ๖ คนที่ออกมาเรียนข้างนอกและกลับเข้าไปในหมู่บ้านตนเอง พากันฆ่าตัวตัวตายพร้อมกัน ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ว่าเพราะอะไร ขอที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญด้านชนเผ่าช่วยอธิบายและตอบคำถามด้วยว่า สิ่งที่เกิดขึ้นอธิบายอย่างไร ในที่สุด ทุกคนก็ตอบในทำนองเดียวกันว่า เป็นการช็อคทางวัฒนธรรม (cultural shock) ซึ่งขยายความได้ว่า เป็นเพราะความขัดแย้งอย่างรุนแรงในตัวระหว่างสองวัฒนธรรมจนคนที่อยู่ตรงนั้นปรับตัวไม่ได้จนต้องฆ่าตัวตาย คำถามก็คือ เหตุการณ์นี้ จะอธิบายเชิงรูปธรรมชัดๆว่าอย่างไร และจะหาทางป้องกันมิให้เกิดขึ้นทั้งระยะสั้นและระยะยาวอย่างไร จึงเป็นโจทย์สำคัญในการหาคำตอบในเรื่องนี้ และบทความนี้ จะเป็นเพียงมุมมองแนวหนึ่งเท่านั้นต่อโจทย์ที่ว่ามานี้ เพราะฉะนั้นโจทย์นี้ท้าทายผู้ผู้อ่านทุกท่านที่ต้องหาคำตอบเพิ่มเติมให้ตนเองต่อไป

และอีกเหตุการณ์หนึ่ง วันนั้นราวปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เหมือนกันหลังเหตุการณ์ฆ่าตัวตายหมู่ของเด็กนักเรียนที่อมก๋อยดังที่กล่าวมาแล้วก่อนนั้น ณ หมู่บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ มีการประชุมผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้รู้ในองค์ความรู้ภูมิปัญญาปกาเกอะญอโดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำนั้นมีจำนวนราวสี่สิบถึงห้าสิบคน วันนั้นเราประชุมกันบนยอดเขาของชุมชนสามารถมองลงไปเห็นชุมชนเกือบทั้งหมดโดยเฉพาะโรงเรียนเห็นชัดที่สุดเพราะใกล้กับวัดที่เราจัดประชุมมาก เรากำลังคุยกันในเรื่ององค์ความรู้ภูมิปัญญาการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นภูมิรู้ของคนปกาเกอะญอที่โด่งเด่นมากที่สามารถยืนหยัดให้คนปกาเกอะญออยู่ที่ไหนหากทำตามจารีตประเพณีและใช้องค์ความรู้เหล่านี้สามารถอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนได้ แต่พอเรามองลงไปอนาคตของคนปกาเกอะญอที่เป็นลูกหลานและจะเป็นอนาคตที่กำหนดชะตาชีวิตและทรัพยากรของชุมชน พวกเขากำลังเคร่งเครียดกับการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้รู้มีและความรู้เหล่านี้เองที่สามารถกำหนดชีวิตปกาเกอะญอในการอนุรักษ์และอยู่คู่กับทรัพยากรธรรมชาติต่อไป แล้วพอจะเห็นภาพว่า อนาคตของเด้กปกาเกอะญอกับการดูแลจัดการทรัพยากรของเขาต่อไปจะเป็นอย่างไรหากซึ่งการศึกษาที่เรียนอยู่ขนานกันแบบไม่เจอะเจอกันเลยเช่นทุกวันนี้ นี่คือความจริงที่เกิดขึ้นและเป็นโจทย์อีกโจทย์ที่ต้องช่วยกันขบคิดและหาคำอธิบายกันต่อไปเพราะเด็กๆจะรับความรู้อีกแบบหนึ่งที่ปฏิเสธความรู้ท้องถิ่นที่ผู้รู้ของชนเผ่ามี จึงยิ่งสร้างการรับรู้ที่มีช่องว่างกว้างไกลออกไปจากภูมิรู้ของบรรพชนอย่างไม่มีสิ้นสุด จึงดูแล้วน่าใจหายเสียเหลือเกิน

สังคมสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตรและยุคสมัยของเทคโนโลยี มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมากที่ได้แทรกซึมเข้าไปทุกแห่งหนทุกซอกทุกมุมของทั้งเมือง ชนบท และบนขุนเขา อาทิ หมู่บ้านในขุนเขาลำเนาไพรที่ชนเผ่าต่างๆได้อาศัยอยู่ คำว่าความสมัยใหม่สามารถทะลุทะลวงและเข้าถึงหมดแล้ว แต่จะเข้มข้นมากหรือน้อยก็ขึ้นต่อปัจจัยทีเอื้อมากหรือน้อยเท่านั้น ปัจจัยต่างๆเหล่านั้นมาจากทั้งภาครัฐ เอกชน การตลาด การติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกและสื่อสารมวลชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนบนที่สูงอย่างขนานใหญ่ จนผู้คนในชุมชนต้านรับไม่ทัน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีรายละเอียดถูกอิทธิพลครอบงำ

ด้วยกระแสนี้ถือว่าเข้มข้นกว่ากลุ่มอื่นเพราะนับตั้งแต่การจัดการศึกษาของรัฐโดยมีโรงเรียนเข้ามา กลุ่มเด็กและเยาวชนกลายเป็นเป้าหมายหลักที่ถูกกระทำและถูกกระทำมาอย่างต่อเนื่อง โดยนโยบาย พัฒนาชาวเขาให้เป็นคนไทย ที่ต้องคิดแบบไทย พูดแต่ภาษาไทยและมีวิถีชีวิตแบบไทยแต่โลกของความจริง พวกเขาเป็นใคร มีที่มาที่ไปอย่างไร พ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นใคร ถิ่นฐานอยู่ไหนไม่มีการพูดถึง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบถอนรากถอนโคนจากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว แล้วเกิดอะไรขึ้นกับพวกเขาล่ะ ในเมื่อพวกเขาไม่ใช่วัตถุที่จะปั้นอย่างไรก็ได้ แต่พวกเขาเป็นคนมีเนื้อมีหนังมีชีวิตจิตใจที่คิดได้ ไตร่ตรองเองได้ แยกถูกผิดได้ ลองวาดภาพซิครับว่าพวกเขาจะสับสนแค่ไหนกับตนเอง ว่าเขาจริงๆแล้วเป็นใคร เขามีอัตลักษณ์ตัวตนอย่างไร พวกเขายังมีเยื่อใยที่จะต้องมารัก ผูกพัน ศรัทธาต่อพวกเขาเหล่านั้นหรือเผ่าพันธุ์ตนเองหรือไม่ รากเหง้าของพวกเขาเป็นใคร ที่ไหนอย่างไร ล้วนแล้วแต่ก่อเกิดความสับสนต่อพวกเขาอย่างมากทีเดียว จึงเห็นว่า กระบวนการพัฒนาคนที่ผ่านระบบการศึกษาที่มาจากนโยบายรัฐและหล่อหลอมด้วยกลไกและอิทธิพลของโลกาภิวัตรนั้น สร้างเด็กชนเผ่าเหล่านี้ เป็นผู้เป็นคนออกมาแบบไหน ทั้งกายและจิตใจเป็นอย่างไร ในการที่ต้องยังต้องปะทะสังสรรค์กับความจริงที่ว่า รากเหง้าพวกเขาคือ ความเป็นชนเผ่าและยืนอยู่บนแผ่นดินไทย สิ่งที่ท้าทายคือพวกเขาควรถูกพัฒนาแบบนี้หรือไม่ หรือว่า การพัมนาพวกเขาควรมีรูปแบบทางเลือกที่ดีเหมาะสมกว่านี้

๑. บริบทของสังคมปกาเกอะญอปัจจุบันกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาวิจัย เพลงพื้นบ้าน ปกาเกอะญอ หรือ ธา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๘ ได้พบว่า คนอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไปในชุมชนที่มีความเชื่อและนับถือตามประเพณีดั้งเดิม ส่วนใหญ่ยังสามารถจดจำ ขับร้อง และใช้ ลำนำ ธา ในวิถีชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีดังเช่น หมู่บ้านที่ศึกษา บ้านขุนวิน อ.แม่วาง บ้านดอกแดง อ.ฮอด บ้านขุนแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ บ้านแม่ลาป่าแก่ อ.แม่ลาน้อย บ้านป่าโปง อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน และบ้านซอแคะกลา อ.ท่าสองยาง จ.ตาก ยกเว้นหมู่บ้านที่เปลี่ยนนับถือเป็นศาสนาอื่น เช่น พุทธ คริสต์ทั้งชุมชนหรือส่วนใหญ่นับถือศาสนาใหม่ แม้คนเหล่านั้นอายุ มากกว่าห้าสิบปีก็ตาม จึงไม่สามารถใช้ ธา ในวิถีชีวิตต่อไปได้เพราะแต่เดิมทางศาสนาใหม่เหล่านั้นเชื่อว่า ธา เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิม จึงห้ามมิให้ใช้ ธา ต่อไป ปัจจัยเช่นว่าเหล่านี้ทำให้ ธา เสื่อมคลายอย่างรวดเร็วในหมู่คนที่นับถือศาสนาใหม่เหล่านั้น

ส่วนคนที่อายุตั้งแต่ ๔๙ ปีลงมาแม้จะยังนับถือศาสนาตามประเพณีดั้งเดิม ก็มีจำนวนน้อยมากที่ยังสามารถจดจำ ขับร้องและใช้ ธา ในชีวิตประจำวันต่อไปได้ ทั้งนี้มีปัจจัยใหม่ที่เข้ามานั่นคือ ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน ราว ห้าสิบปีมาแล้วที่ระบบโรงเรียนเข้าไปในชุมชน พอโรงเรียนเข้ามาเด็กๆถูกให้เข้าโรงเรียน เด็กจะอยู่กับการเรียนการสอนในโรงเรียนซึ่งเป็นเรื่องราวที่ไกลตัวและใช้เรียนใช้สอนเป็นภาษาไทย มีการฝึกร้องเพลงไทยแทนการขับ ธา ผนวกกับเด็กเข้าไปใช้ชีวิตในโรงเรียนทั้งวันในโรงเรียนจึงไม่มีโอกาสมาใช้ชีวิตร่วมกับพ่อแม่ในการทำงานในทุ่งไร่ทุ่งนาหรือเข้าไปหากินในป่าอีกต่อไป เด็กเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการช่วยเหลือพ่อแม่ทำเกษตรกรรมมาเป็นการใช้ชีวิตในการเรียนหนังสือในโรงเรียนและการเล่นกีฬาออกกำลังกายแทนการทำงานเกษตรกรรมช่วยเหลือพ่อแม่เหล่านั้น นอกจากนั้นการเรียนโดยการจดจำแบบในโรงเรียนที่เป็นเรื่องไกลตัวต่างกันอย่างมากกับการจดจำแบบลำนำ ธา ที่จดจำแล้วมาใช้ปฏิบัติการเลยในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพราะ

มีพื้นที่ ปฏิบัติการที่ใช้ขับลำนำ ธา ที่เป็นทั้งในพิธีกรรมต่างๆของรอบปี รอบชีวิตและ การใช้และขับ ธา ในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันในการทำมากินในทุ่งไร่ทุ่งนาและในป่าเขาลำเนาไพร ขณะที่เด็กที่เข้าโรงเรียนไม่มีพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ใช้ปฏิบัติการตามลักษณะพื้นที่ดังกล่าวมาแล้วเหล่านั้นอีกต่อไป ส่วนคนที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาใหม่ จะถือปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมตามแบบฉบับของศาสนานั้นๆเช่น ศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นการขับร้องเพลงในวัดที่มีท่วงทำนองแบบสากลต่างกันอย่างหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียวกับการขับ ธา

บริบทที่ปรับเปลี่ยนเหล่านี้ สร้างความสับสนให้ลูกหลาน ปกาเกอะญอ ที่เจอะเจอกับการปะทะสังสรรค์ของสองวัฒนธรรมในตัวเอง เด็กๆต้องต่อสู้กับความขัดแย้งในตัวเองนี้อย่างหนัก แต่แล้วในที่สุดเด็กๆของเราต้องพ่ายแพ้ต่ออิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสหลักโดยวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกตีกระเจิดกระเจิงไป ดังที่ ผู้เฒ่าพาตี่นะมูแห่งบ้านขุนวินหนึ่งในหมู่บ้านที่ศึกษาได้บอกกล่าวว่า “ภาพที่เห็นก็คือ ไม่มีเสียงขับ ธา จากคนหนุ่มคนสาวอีกต่อไปแล้ว ในทุ่งไร่ทุ่งนาเงียบเหงาไป เพราะ คนหนุ่มคนสาวนอกจากไม่ค่อยมาทำงานท้องทุ่งท้องไร่อีกต่อไปแล้ว พวกเขายังไม่สนใจที่จะเรียนรู้และสืบทอดการขับ ธา ตามวิถีชีวิตและประเพณีอีกต่อไป จะเป็นลำนำ ธา ประเภทไหนก็แล้วแต่ เริ่มถูกละเลยและเลิกสนใจจากพวกเขา จะเป็นลำนำ ธา ประเภท ลำนำ ธา เกี้ยวพาราสี ธา ที่ใช้ขับร้องในงานประเพณีปีใหม่ ประเพณีกลางปีลาคุ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ ธา เหล่านี้ล้วนจืดจางและเหือดหายไปจากสังคมชุมชนปกาเกอะญอในยุคหนุ่มสาวรุ่นปัจจุบัน หากเป็นอย่างนี้ต่อไป จะไม่มีเสียง ธา อีกต่อไปในสังคมปกาเกอะญอ หลังยุคผู้รู้ปัจจุบันนี้ไป นี่หรือคือยุคสุดท้ายแล้วหรือที่ต้องสิ้นสุดความรู้ทางปรัชญา ภูมิปัญญา คุณค่า ความเป็นอัตลักษณ์ ตัวตน ของคนปกาเกอะญอ และแล้วจะต้องมาสิ้นสุดในยุคของเรานี่เองหรือ” นี่คือ โจทย์ของหนุ่มสาวยุคนี้ ที่ถูกท้าทายให้มาตอบโจทย์นี้ว่า จะเอาอย่างไรต่อไป ในการปรับใช้ ตีความใหม่ พลิกแพลงรูปแบบการจดจำ การขับร้องและการนำลำนำ ธา มาใช้ในชีวิตประจำวันของวิถีชีวิตคน ของปกาเกอะญอในยุคโลกาภิวัตรและยุคเทคโนโลยีในบริบทของปัจจุบันในรูปแบบที่เหมาะสมและการสร้างพื้นที่การนำมาใช้ให้มีชีวิตชีวาต่อไปอย่างไร

๒. **สาเหตุของคนรุ่นใหม่ที่ไม่สนใจการจดจำ การขับร้องและการนำลำนำ ธา มาใช้ในชีวิตประจำวัน อีกต่อไป**

ชุมชนที่ศึกษาทั้งหมดลงความเห็นว่า สาเหตุของคนรุ่นใหม่ที่ไม่สนใจการจดจำ การขับร้องและการนำ ธา มาใช้ในชีวิตประจำวัน อีกต่อไป สาเหตุหลักมาจาก การเปลี่ยนแปลงของอำนาจการตัดสินใจจากขั้วอำนาจเดิมตามประเพณีโดยมี ฮี่โข่ (หัวหน้าตามประเพณี) และผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนเคยตัดสินใจในเรื่องต่างๆของชุมชนมาเป็นขั้วอำนาจใหม่จากทางการ ซึ่งก่อนหน้านั้นโครงสร้างกลไกการตัดสินใจที่ถือปฏิบัติกันมาตามประเพณีมีไว้ให้แล้วโดยชัดเจนและรอบด้าน บนฐานการผลิตแบบเกตรกรรมในการพึ่งพาตนเอง เคยเป็นกลไกความสัมพันธ์ในชุมชน กลไกการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ กลไกการควบคุมตรวจสอบโดย ฮี่โข่และผู้เฒ่าผู้แก่ ล้วนถูกวางไว้ชัดเจนตามวิถีที่ถือปฏิบัติกันมายาวนานหลายร้อยหลายพันปี โดย บรรพชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า และแล้วอำนาจขั้วใหม่โดยมี รัฐจากส่วนกลางคืบคลานเข้ามาสู่ภูมิภาคลงมาสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนและเป็นระบบโดยกลไกของระบบราชการ กลไกเหล่านี้คืบคลานเข้ามาพร้อมกับอำนาจรัฐที่รวมศูนย์จากส่วนกลางมามีอำนาจเข้ามาแทนที่อำนาจดั้งเดิมตามประเพณีเกือบทุกๆด้านโดยอาศัยกลไกรูปแบบใหม่ของรัฐที่หยิบยื่นมา

เช่น อำนาจการดูแลปกครองชุมชนมีกลไกใหม่ที่รัฐหยิบยื่นเข้ามาคือ การแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมามีอำนาจแทนที่ ฮีโข่และผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนมีมาก่อน แม้จะไม่เป่าประกาศชัดเจนว่า อำนาจใหม่ที่เข้ามามาทำหน้าที่แทนทั้งหมดแต่ก็ลดทอนอำนาจตามประเพณีโดยกระบวนการปฏิบัติการ เช่น เดิมชุมชนใช้กฎหมายจารีตประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติมาปกครองดูแลชุมชนโดยอำนาจการปกครองอยู่ที่ ฮีโข่และผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมน กลไกใหม่ซึ่งมีกำนันผู้ใหญ่บ้านใช้กฎหมายบ้านเมืองจากส่วนกลางมาดูแลปกครองชุมชนแทน ทั้งนี้ ล้วนเป็นการลิดรอนสิทธิอำนาจเก่าให้หมดไป โดยมิให้มีพื้นที่ยืนอยู่ต่อไป แต่หลายชุมชนยังมีอำนาจต่อรองโดยให้ใช้ทั้งสองระบบทั้งใหม่ทั้งเก่า แต่เชิงปฏิบัติแล้ว โครงสร้างและกลไกรัฐที่แข็งแกร่งอยู่แล้วตั้งแต่ต้นยิ่งทียิ่งแข็งแกร่งมากขึ้นเพราะมีกลไกอื่นๆเข้ามาหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง

๓. อีกกลไกหนึ่งที่โถมเข้ามาอย่างมีนัยสำคัญก็คือ กลไกการจัดการศึกษาโดยมีสถาบันโรงเรียนเข้ามาเสริมอำนาจของฝ่ายปกครองของรัฐโดยการช่วงชิงบทบาทการสืบทอดโดยพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนมาอยู่ในมือของฝ่ายการศึกษาของรัฐโดยเบ็ดเสร็จ เด็กๆถูกต้อนเข้าสู่โรงเรียนตั้งแต่เล็กเพื่อให้มาเรียน รู้สิ่งที่อยู่ไกลตัวที่มาใช้ในชีวิตประจำวันแทบไม่ได้เลย โลกของการเรียนและโลกของความเป็นจริงจึงแตกต่างกันมากมาย เด็กเรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับเมือง ความเจริญแบบเมือง วัฒนธรรม ภาษาของคนอื่นที่ไม่ใช่ของเขา แต่เป็นของคนอื่นๆ สร้างความภาคภูมิใจผ่านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนอื่นไป ขณะที่การศึกษาสอนให้ดูถูกภาษาและวัฒนธรรมตนเองเป็นการลดทอนคุณค่า ความเป็นตัวตนของตนเอง เช่น เด็กนักเรียนมาบอกกับพ่อแม่ว่า ครูที่โรงเรียนห้ามพูดภาษาของตนเองที่โรงเรียน ให้พูดแต่ภาษาไทยเท่านั้น นอกนั้นให้มีการให้เรียนร้องเพลงไทยเพลงสมัยเท่านั้น เด็กจึงมีความภาคภูมิใจที่ร้องภาษาไทยได้ ขณะที่เข้าใจว่า ภาษาและ เพลงพื้นบ้านของตนเองเป็นเรื่องที่ล้าสมัย น่าอับอายหากพ่อหรือแม่ร้องให้ฟัง กลับกลายเป็นอคติที่ไม่อยากเรียนรู้และพูดถึงเลย และน่าอับอาย ขณะเดียวกันพ่อแม่หลายคนก็คล้อยตามเห็นด้วยให้ลูกมุ่งมั่นเรียนรู้แต่เรื่องใหม่ๆเรื่องราวของคนอื่นและดูถูกเรื่องราวของตนเองว่า ล้ำสมัย ไม่ก้าวหน้าและมาใช้หากินในชีวิตประจำวันไม่ได้อีกแล้ว หลังจากจบ ประถมปีที่ ๖ หากคิดเรียนต่อต้องออกไปเรียนข้างนอก ห่างไกลบ้าน พ่อแม่ พี่น้อง วิถีชีวิตแบบปกาเกอะญอ ตัวห่างออกไปจิตใจ ความคิดความอ่านก็ห่างออกไปด้วย แม่ของเยาวชนที่บ้านขุนวินได้สะท้อนว่า “ส่งลูกไปเรียนระดับมัธยมต้น ที่โรงเรียนใกล้หมู่บ้าน ลูกมีโอกาสน้อยในการร่วมชีวิตกับครอบครัว ลูกคิดถึงครอบครัวและครอบครัวก็คิดถึงลูกแต่จำใจไปอยู่ห่างไกล นานเข้าจิตใจลูกก็เหินห่างออกไปในขณะเดียวกันนอกจากโรงเรียนไม่เปิดโอกาสให้เรียนภาษาท้องถิ่น แม้แต่วันศุกร์ซึ่งเป็นวันวัฒนธรรมท้องถิ่นแท้ๆ ครูยอมให้แต่งชุดชนเผ่าแต่ครูยังห้ามไม่ให้พูด ภาษา ปกาเกอะญอโดยเด็ดขาดเลย ลูกสาวกลับมาบ่นให้ฟัง”
การเรียนจดจำ ขับร้องและใช้ ธาในชีวิตประจำวัน ฐานของรูปแบบตามประเพณีเป็นกระบวนการหล่อหลอมทั้งชีวิต กระบวนการวิถีชีวิตในการทำเกษตรกรรมสอดคล้อง พันเกลียวกันยากที่จะแยกออกจากกันระหว่างวิถีชีวิตกับกระบวนการฝึกฝนจดจำ ขับร้อง ธา ที่สำคัญการเรียนรู้จดจำและฝึกขับร้อง ธา เป็นการเรียนรู้และลงมือใช้ปฏิบัติเลยในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น ธา หยอกล้อ เกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว เรียนรู้จดจำแล้วก็สามารถนำมาใช้ในการเกี้ยวพาราสีกันได้เลย มิใช่เรียนเพื่อเก็บไว้เป็นแค่ความรู้เฉยๆ และการเรียนโดยการใช้ปฏิบัติการเลย จึงกลายเป็นการจดจำผ่านการใช้ จึงฝังลึกลงไปในหัวใจ สามารถดึงออกมาใช้ได้เมื่อไรก็ได้เมื่อมี

ความจำเป็นต้องใช้ ทำนองการขับร้องต้องฝึกขับร้องเป็นชีวิตถึงจะเอื้องได้ เช่นเดียวกันฝึกร้องในสถานการณ์จริง เช่นในเทศกาลต่างๆ ในงานพิธีกรรมงานศพ จะเป็นพื้นที่ของหนุ่มสาวสามารถหยิบเอา ธา ที่ตนเองมีทั้งหมดมาประชันกัน จึงเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้โดยกระบวนการปฏิบัติจริงๆ จึงก่อเกิดการจดจำและขับร้องอย่างเป็นชีวิตและติดตัวกับผู้ที่ฝึกมาอย่างไม่มีวันสูญสลสาย จะติดอยู่กับตัวบุคคลนั้นตลอดไป สำหรับเด็กที่ออกมาเรียนและออกไปเรียนนอกชุมชนเช่นในเมือง จึงกลายเป็นเรื่องยากมากๆที่จะฝึกฝนเรียนรู้ ธา เหล่านั้นนอกจากวิถีชีวิตที่ไม่เอื้อกับพวกเขาแล้ว โอกาสและเวลาเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงแทบจะไม่มีให้ และยิ่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการชีวิตแล้วด้วยนั้น ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้เลย เพราะวิถีชีวิตของพวกเขาอยู่ในห้องเรียนซึ่งต่างจากอีกวิถีหนึ่งที่ทำงานในท้องทุ่งท้องไร่ ผ่านการลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงานกัน นอกจากนั้นความยากของภาษากวี ธา ซึ่งมาจากบริบทในอดีต ทำให้คนรุ่นใหม่จดจำยากและยากต่อการเข้าใจถึงความลึกซึ้งในความหมายของบท ธาเหล่านั้น

๔. อีกสาเหตุหนึ่ง ก็มาจากความเหนื่อยล้าของคนรุ่นเก่าจากการถูกกระหน่ำจากกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งทียิ่งรุนแรงขึ้น ดังที่กล่าวมาข้างต้น จนไม่สามารถทัดทานกระแสการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อไปได้ จึงยอมปล่อยเลยตามเลยไป อย่างไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป ทั้งๆที่กังวลห่วงใยแทบจะขาดใจ แต่ทำอะไรไม่ได้ จะเห็นได้ว่า ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่อ่อนน้อมถ่อมตนมอบหมายให้คนรุ่นใหม่ทำตามที่พวกเขาอยากทำต่อไป ถึงแม้ไม่ถูกใจพวกเขาก็ตาม การถ่ายทอดสืบทอดจึงเฉื่อยชาอ่อนล้าลง เวลามีงานประเพณีต่างๆ จะได้ยินเสียงขับร้อง ธา ของผู้เฒ่าผู้แก่ไป ในแวดวงผู่เฒ่าผู้แก่ด้วยกันเท่านั้น ส่วนเด็กๆและหนุ่มสาวก็ตั้งวงตนเอง ร้องเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุงตามสมัยนิยม โดยไม่สนใจใยดีต่อเสียง ธา ที่โอดครวญของผู้เฒ่าผู้แก่เหล่านั้นอีกเลย นอกจากนั้น วงเหล้าของหนุ่มๆบางครั้งยังแถมด้วยการทะเลาะเบาะแว้งลงมือลงไม้ก็มี ทำให้พิธีที่เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์เพื่อฟื้นฟูความรักความสามัคคีเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ลงและเปลี่ยนความหมายไปเป็นเรื่องที่น่าอดสู และดูเหมือนจะเริ่มห่างไกลกับสิ่งที่ควรมีควรเป็นออกไปเรื่อยๆอย่างยากที่จะหวนคืนกลับมา

ผลของปัจจัยที่เป็นสาเหตุหลายๆอย่างดังที่กล่าวมาแล้วนั้นส่งผลต่อเด็กรุ่นใหม่อย่างไร แม้ในบริบทของชุมชนที่เชื่อและนับถือตามประเพณีดั้งเดิม ลูกหลานของพวกเขาไม่สามารถเชื่อมต่อปฏิบัติการที่ใช้ขับร้อง ธา โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพ เป็นบทบาทโดยตรงของหนุ่มสาวที่จะต้องขับร้อง ธาต่างๆในงานศพ ไม่สามารถสืบทอดต่อเนื่องต่อไปได้ ผู้ใหญ่ต้องเข้าไปประคับประคองช่วยเหลือให้เพียงผ่านพ้นไปเป็นพิธีเป็นครั้งๆไป ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชายต้องเข้ามาประกบเด็กหนุ่ม ส่วนผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงต้องประกบเด็กสาวให้ทำพิธีให้พ้นตามพิธีเป็นครั้งๆไปเท่านั้น ดูแล้วช่างเป็นเรื่องเศร้าที่ปฏิเสธไม่ได้เลยในปัจจุบันนี้ เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในชุมชนปกาเกอะญอและดูเหมือนจะบานปลายทุกหนแห่งในชุมชนที่โรงเรียนเข้ามาจัดตั้งมาแล้วยาวนาน

๔. ส่วนกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนาจากดั้งเดิมมาเป็นศาสนาใหม่ จะเป็นศาสนาคริสต์หรือศาสนาพุทธหรืออื่นๆก็ตามก็ย่อมมีข้อจำกัดมากขึ้นไปอีกเพราะนอกจากปัจจัยต่างๆที่เป็นสาเหตุต่างๆดังกล่าวมาแล้ว ศาสนาใหม่ย่อมมีความเชื่อที่เป็นปฏิปักษ์กับศาสนาดั้งเดิม โดยพื้นฐานจะปฏิเสธปฏิบัติการตามประเพณีในทุก ๆเรื่องไว้ก่อน รวมทั้งการใช้ ธา ด้วย โดยการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคน ปฏิเสธทุกเรื่องที่เป็นประเพณีดั้งเดิม

โดยเอารูปแบบใหม่ให้ครบครันให้มากเท่าที่จะมากได้ สวมใหม่ในระบอบศาสนาใหม่อย่างสมบูรณ์แบบทีเดียว จึงไม่เหลือพื้นที่ให้กับปฏิบัติการตามประเพณีวัฒนธรรมอีกเลย โดยเฉพาะการเปลี่ยนเป็นศาสนาคริสต์แต่เดิมๆมาเป็นต้น นอกจากนั้นแม้แต่สิ่งที่ไม่เกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนาโดยตรงก็ถูกปฏิเสธไปด้วย โดยเฉพาะ ธา ก็ถูกห้ามให้ฝึกให้ใช้และไปร่วมงานศพที่เป็นพื้นที่ฝึกฝนขับร้อง ธา ก็ถูกกีดกันอย่างเด็ดขาด โดยอธิบายว่าล้วนเป็นกิจกรรม ความเชื่อของผีตามศาสนาดั้งเดิมทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า หนุ่มสาว ที่เปลี่ยนมาเป็นศาสนาใหม่จึงยากยิ่งกว่างมเข็มในมหาสมุทรเสียอีกในการค้นพบองค์ความรู้ตามประเพณีรวมทั้งการขับร้อง บท ธา แต่มาช่วงหลังๆศาสนาคริสต์โดยเฉพาะนิกายโรมันแคทอลิกเริ่มเปิดพื้นที่ให้กลับมาฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมบ้างแต่หลายนิกายของศาสนาคริสต์ยังมีท่าทีและปฏิบัติปฏิเสธตามแบบฉบับดังเดิม

ส่วนศาสนาพุทธแต่ละนิกายก็ถือปฏิบัติต่างกันไปมีบางนิกายใหม่ๆที่เคร่งครัดมาก จึงปฏิเสธรูปแบบตามประเพณีทั้งหมด มากกว่านั้นเน้นรูปแบบมังสะวิรัต ไม่กินเนื้อทุกชนิดรวมทั้งไม่เลี้ยงสัตว์ประเภทหมูไก่เพราะอาจเอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมแบบเดิมได้ ส่วนพุทธสายพระธรรมจาริกวัดศรีโสดา เพียงให้คนตัด บงะ (bgav)หรือพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เท่านั้น ซึ่งมีความซับซ้อนมากหากเด็กออกไปเรียนข้างนอกหมู่บ้าน เพราะพิธีกรรม บงะ ต้องให้ทุกคนมาร่วมพิธีกรรมอย่างสม่ำเสมอ พิธีกรรมนี้ถูกตัดออกไปส่วนปฏิบัติการทางพิธีกรรมและประเพณีวัฒนธรรมอย่างอื่นยังสามารถทำได้เหมือนเดิม โอกาสการใช้ ธา ในพิธีกรรมสำคัญยังคงอยู่ต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตามคนรุ่นใหม่ก็ไม่สามารถปฏิบัติและเรียนรู้ได้เหมือนกับกลุ่มที่ยังคงนับถือศาสนาแบบดั้งเดิมทุกประการได้ อีกสาเหตุหนึ่งสามารถพูดได้ว่า อิทธิพลของเสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ที่ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และinternet online ต่างๆ มีอิทธิพลต่อคนรุ่นใหม่อย่างมากมาย สิ่งเหล่านี้ ยิ่งตอกย้ำการโอกาสที่ห่างเหินไปจาก การจดจำ ขับร้อง ธา และองค์ความรู้อื่นๆมากขึ้นเรื่อยๆ

บทที่ ๑๑ การสงวนรักษาผ่านการสืบทอด ธา ในยุคสมัยต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น จากยุคดั้งเดิมสู่ยุคปัจจุบัน

เรื่องราวของ ธา ก่อเกิดขึ้นเพื่อร้อยเรียงวิถีชีวิตของคนปกาเกอะญอ เพื่อให้มีชีวิตอยู่บนฐานวัฒนธรรมประเพณีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ธา ยังทำหน้าที่ในการหล่อหลอมวิถีชีวิตคนปกาเกอะญอให้มีหลักคิดปรัชญา ค่านิยม ทัศนคติและชีวิตที่มีจิตวิญญาณในการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะ ธา เป็นรากฐานขององค์ความรู้ทั้งหมดทั้งมวลของคนปกาเกอะญอและยังเป็นฐานคิดเชิงปรัชญาที่ก่อเกิดความสวยงามสมบูรณ์พูนสุขให้กับชีวิตคนปกาเกอะญอ ในเรื่องความรัก ความสามัคคีความซื่อสัตย์ ความสงบสุข ประนีประนอมทะนุถนอมจิตใจกันและกัน แต่กล้าเผชิญปัญหา จิตใจเด็ดเดี่ยว รักษาสัจจะเป็นต้น นอกจากนั้นหลักคิดเชิงปรัชญาเหล่านี้ยังบ่งบอกให้การใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมของพวกเขาโดยการให้คุณค่ากับธรรมชาติในการให้ความเคารพธรรมชาติ การักษาปกป้องและใช้สอยทรัพยากรอย่างระแวดระวังทะนุถนอมทั้งนี้เพื่อให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนเพื่อลูกเพื่อหลานในระยะยาวต่อๆไป วิถีชีวิตบนฐานวัฒธรรมประเพณีเหล่านี้ล้วนถูกหล่อหลอมด้วย ธา คำสุภาษิต คำพังเพย เรื่องเล่า นิทาน ที่เรียกว่า มุขปาฐะของคนปกาเกอะญอ อย่างไรก็ตามที่เรื่องที่มีการเอามาใช้ในวิถีชีวิตที่มากมายและเด่นที่สุด และเป็นการสร้างบรรยากาศของความสุข สดชื่น ความไพเราะเพราะพริ้งนั้นก็คือ ธา นั่นเอง ดังจะขอกล่าวถึงต่อไปนี้

๑. **ยุคดั้งเดิมที่คนปกาเกอะญอยังใช้ชีวิตตามฐานวัฒนธรรมประเพณีอย่างเข้มข้น**

การเรียนรู้ ธา เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนถึงขั้นช่วงชิงกันเรียนรู้ ธา ในช่วงที่มีการใช้ ธา อย่างเข้มข้น ซึ่งถือเป็นยุคเฟื่องฟูของ ธา จะว่าได้ คนที่เป็น โหม่โชะ (จ่าซอ ที่คนเมืองเหนือใช้เรียก) คือผู้ที่เชี่ยวชาญ ธา และนำในการใช้ ธา ในงานประเพณีต่างๆรวมทั้งในวิถีชีวิตประจำวันของคนปกาเกอะญอจะได้รับการยกย่องและเป็นต้นแบบของหนุ่มสาวในยุคนั้นทีเดียว ซึ่งโหม่โชะจะมีทั้งหญิงและชายสามารถก่อเกิดเป็นโหม่โชะ คนเหล่านี้จะมีแววเป็นโหม่โชะตั้งแต่ยังเยาว์วัยโดยจะสามารถเห็นแววการเป็นโหม่โชะตั้งแต่เป็นหนุ่มรุ่นหรือสาวรุ่นในการไปร่วมร้อง ธา กับโหม่โชะที่เป็นพี่ๆ ผู้หญิงจะตามหญิงสาวที่เป็นรุ่นพี่ไป ส่วนหนุ่มรุ่นจะตามพี่ๆผู้ชายที่เป็นโหม่โชะซึ่งการถ่ายทอดเช่นนี้ มีมาจากยุคหนึ่งไปอีกยุคหนึ่งยาวนานมาแล้ว แววโหม่โชะจะออกมาตั้งแต่ตามรอยพี่ๆของหนุ่มรุ่นสาวรุ่นแต่นั้นมา

๑.๑ การถ่ายทอดเรียนรู้ ธา ในงานพิธีกรรมงานศพ ถือว่าเป็นพื้นที่การเรียนรู้จริงๆเชิงปฏิบัติของพวกเขาและบรรดาพิธีกรรมที่สร้างการสืบทอดของหนุ่มโดยตรงคือพิธีกรรมงานศพ ซึ่งถือเป็นพื้นที่เปิดตัวหนุ่มสาวที่เก่ง ธา หรือ โหม่โชะ ทั้งหลายแสดงความเชี่ยวชาญ ความสามารถอย่างเต็มที่ในงานนี้ งานพิธีงานศพ ถือเป็นพิธีกรรมที่คนหนุ่มคนสาวเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อน เพราะผู้เฒ่าผู้แก่สร้างพื้นที่นี้เป็นพื้นที่การแสดงออกในเรื่องความเชี่ยวชาญด้าน ธา ของหนุ่มสาวโดยตรงนอกจากการแสดงความเก่งกาจด้าน ธาแล้วยัง เป็นพื้นที่เดียวที่หนุ่มสาวจากนานาหมู่บ้านจะค้นหาหนุ่มหรือสาวที่ตนเองสนใจผ่านการร้อง ธา หรือหนุ่มสาวที่รักชอบพอกันอยู่แล้วแต่ยังไม่มีพื้นที่การแสดงออกสามารถใช้พื้นที่นี้แสดงความรักความชอบผ่านการร้องออกมาเป็น ธา เพื่อแสดงความในใจออกมาในก้นบึ้งของหัวใจที่หนุ่มสาวมีต่อกัน นับได้ว่า พื้นที่งานศพ เป็นทั้งพื้นที่แข่งขัน

กันในความเชี่ยวชาญ ธา เพื่อจะได้ขึ้นชื่อต่อไปว่าเป็น โหม่โซะ ของคนหนุ่มสาวในรุ่นเดียวกันและมากกว่านั้น หนุ่มสาวที่ร้อง จะร้องด้วยหัวใจและชีวิตเพราะพวกเขาจะร้อง ธา จากส่วนลึกของหัวใจเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกจากก้นบึ้งของหัวใจที่ตนเองมีต่อหนุ่มหรือสาวที่ตนเองอยากสื่อสารความในใจไปถึงเขา จึงเป็นพื้นที่ที่ดึงดูดหนุ่มสาวทุกสารทิศในการแสดงออกถึงความสามารถในการขับ ธา เพื่อไต่เต้าการเป็นโหม่โซะตำแหน่งอันทรงเกียรติในการเป็นผู้นำทีมร้อง ธา ในเทศกาลตามประเพณีต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสดีและเปิดเผยที่สามารถสื่อสารกับหนุ่มหรือสาวที่ตนเองแอบรักแอบชอบได้อย่างเปิดเผยโดยไม่กระดากอาย เป็นพื้นที่อิสระของพวกเขาที่จะบอกความในใจถึงคนที่ตนเองสนใจได้อย่างเปิดเผยและอิสระ เพราะเขาขานนามพื้นที่นี้ว่า ต่าจาโข่ แปลว่าเป็น “พื้นที่บนความอับอาย” ซึ่งมีนัยว่า บนพื้นที่อิสระที่ปราศจากความอับอายขายหน้า สิ่งที่ต้องคำนึงและมีความสำคัญ หนุ่มสาวจะแสดงออกถึงความในใจที่หมายถึงความรักความชอบนั้นแสดงออกได้แค่การร้อง ธา สื่อสารออกมาเท่านั้น จะไม่มีการแสดงความรักในรูปแบบอื่นๆอย่างเด็ดขาด เพราะ การร้อง ธา บนพื้นที่ความอับอายนั้นเป็นกระบวนการที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นการทำบุญ แผ่กุศลให้วิญญาณคนที่ตาย ซึ่งเป็นบุคคลที่รักละเราเคารพนับถือ วิญญาณจะได้ไปสู่ปรโลกอย่างสงบสุข จะต้องไม่มีอกุศลใดๆที่เกิดขึ้นกับคนที่มาร่วมงานโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวเพราะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธ์และกระบวนการของพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าหากเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้นในช่วงเวลาเหล่านั้น จะเกิดผลอย่างหนักหน่วงในทางไม่ดีต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชนได้

นอกจากนั้นยังมีการใช้และถ่ายทอด ธา ในพิธีกรรมอื่นๆ ซึ่งโอกาสการใช้ ธา เพื่อสื่อสารอีกหลายๆโอกาสทีเดียว จะขอพูดถึงบางโอกาสสำคัญๆที่คนหนุ่มสาวจะเข้าร่วมใช้ ธา ในการสื่อสาร ในพิธีกรรมสำคัญตามประเพณี เช่น หนี่ซอโข่(พิธีกรรม ปีใหม่) ลาคุปู (พิธีกรรมกลางปีเดือนลาคุ) พิธีกรรมแต่งงาน ในงานแต่งงานการมาเป็นเจ้าบ่าวต้องเรียนรู้ ธา และเตรียมตัวพอสมควรที่จะต้องโต้ตอบกับผู้หลักผู้ใหญ่คราวพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เพราะการแต่งงานเป็นการเปลี่ยนสถานะจากคนหนุ่มมาเป็นผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้หลักผู้ใหญ่ในฐานะเป็นคนที่เปลี่ยนสถานะภาพมาเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นโอกาสที่ผู้ใหญ่เองก็อยากทดสอบความรอบรู้ความเชี่ยวชาญด้าน ธา ของลูกหลานผู้มาเข้าเป็นเครือญาติใหม่ นอกจากอยากเรียนรู้ผู้มาใหญ่แล้ว อยากรู้ความในใจลึกๆของผู้มาใหญ่รู้สึกนึกคิดกับพวกเขาอย่างไร ทั้งนี้ การสื่อสารความในใจผ่าน บท ธา ที่จะสื่อสารโต้ตอบกับผู้มาใหม่หรือผู้เปลี่ยนสถานะจากหนุ่มมาเป็นผู้ใหญ่ ในฐานะผู้ที่แต่งงานแล้ว ทั้งนี้ทั้งนั้นพวกเขาจะไม่ปล่อยให้เจ้าบ่าวผู้มาใหม่แวดล้อมไปด้วยผู้เฒ่าผู้แก่ฝ่ายหญิงอย่างเดียวแต่จะมีผู้เฒ่าจากฝ่ายเจ้าบ่าวประกบเจ้าบ่าวอย่างใกล้ชิดเพื่อมิให้เสียดุลความเป็นผู้เชียวชาญ ธา อย่างเด็ดขาด ผู้ใหญ่ที่เรียกตำแหน่งจัดงาน ว่า จอเต๊อะโหล่ป่า จะทำหน้าที่ปกป้องคนของตนเองโดยมิให้น้อยหน้าทีเดียว

จะเห็นว่า ในพิธีกรรมสำคัญหรือประเพณีสำคัญที่ถือปฏิบัติกันนั้น ล้วนใช้ ในการสื่อสาร ธา และเป็นส่วนสำคัญของพิธีกรรมเกือบทั้งหมดทีเดียว พื้นที่ของพิธีกรรมจึงล้วนเป็นพื้นที่ของการใช้ ธา สื่อสารกัน ธา ยังทำหน้าที่ในการสื่อสารความในใจจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งแทนการสื่อสารความในใจระหว่างคนหนุ่มสาว นอกจากพิธีกรรมแล้ว พื้นที่การใช้ ธา ในการสื่อสารผ่านจดหมายรักต่างๆระหว่างหนุ่มสาวโดยเขียนเป็นภาษาปกาเกอะญอ สื่อสารกันตามมีตามเกิด เพราะหนุ่มๆส่วนใหญ่อาศัยฝาผนังกระท่อมไร่กระท่อมนามาฝึกอ่านเขียนตัวเขี่ยนภาษา ปกาเกอะญอ เพราะฉะนั้นพวกหนุ่มสาวที่ต้องการสื่อสารความรักกันจึงเขียนจดหมาย

รักผ่านการใช้กระดาษและภาษาที่แสนจะธรรมดาสื่อสารกันโดยใช้ ธา เป็นฐานหลักในการสื่อสารความในใจกัน

๑.๓ ธา ทำหน้าที่เป็นสื่อรักระหว่างหนุ่มสาวในวิถีการทำมากินในชีวิตประจำวัน

วิถีชีวิตของคนปกาเกอะญอเป็นวิถีการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยแรงงานในการดำเนินวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์กันแบบพี่แบบน้องที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันเกือบทุกๆ ด้าน ความสัมพันธ์จึงเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันบ้างจะต้องอะลุ่มอล่วยกัน โดยไม่ถือโทษโกรธกัน คอยทะนุถนอมจิตใจกันและกันเพราะการดำเนินกิจกรรมเกษตรกรรมต้องอาศัยแรงงานจากกันและกันที่เรียกว่า การลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงาน ปกาเกอะญอ เรียกว่า มาเด๊ามากะ (การลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงานกัน) ซึ่งหมายถึง เวลาหน้างานของฉัน คนในชุมชนเดียวกันหลายๆคนหรือต่างชุมชนจะมาร่วมทำงานในที่ของฉันจนเสร็จ แล้วอีกวันหนึ่งก็ไปทำงานด้วยกันอีกเจ้าหนึ่ง เวียนกันจนครบทุกเจ้า การลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงานจะได้งานมากโดยไม่เหน็ดเหนื่อยเกินไปเพราะช่วยกันทำงานกันหลายๆคนทำงานไปหยอกล้อกันไปยังไม่ทันเหนื่อยงานก็เสร็จแล้ว บรรยากาศเหล่านี้ช่างเอื้อต่อการหยอกล้อกันระหว่างหนุ่มๆสาวๆที่แลกเปลี่ยนแรงงานกัน หนุ่มๆสาวๆที่ชอบพอกันจะหาทางมาใกล้ชิดกันผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น ช่วงฤดูปลูกข้าวไร่หมุนเวียน (โถ่ คึ/htof quv) หนุ่มจะเป็นคนปักเสียมลงดินให้เป็นหลุมและหญิงสาวจะเป็นคนหว่านเมล็ดพันธุ์ลงหลุม จึงเป็นโอกาสของคนทั้งสองที่จะพูดคุยหยอกล้อกันอย่างเปิดเผยต่อหน้าผู้คนที่มาร่วมลงแขกในวันนั้น คู่ไหนที่เป็นเพื่อนกันก็หยอกล้อกันตามประสาเพื่อนส่วนคู่ไหนที่เป็นคนที่ชอบพอกันจะหยอกล้อกันจีบกันและกันตามประสาคนที่รักใคร่ชอบพอกัน ในยามเช่นนี้ ดั่งที่ว่ากันว่า คนกลายเป็นกวีเมื่ออยู่ในห้วงแห่งรัก หนุ่มสาวจะดึงเอา ธา ของตนเองเท่าที่มีโดยเลือกสรร ธา ที่มีความเพราะพริ้ง ความหมายตรงใจที่ลึกซึ้งมากเท่าที่จะมีให้ได้ ที่สามารถสื่อสารความในใจตนเองกับคนที่ตนเองชอบพอหรือที่เห็นว่า ใช่แล้ว สำหรับเขาและเธอ

อีกฤดูกาลสำคัญอีกฤดูหนึ่งคือฤดูที่ทุ่งไร่ทุ่งนาเหลืองอร่ามเต็มไปด้วยข้าวที่สุกเต็มไปทั่วพร้อมที่จะทำการเก็บเกี่ยว ฤดูนี้เป็นฤดูลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงานที่สำคัญในรอบปีเพราะเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเต็มไปด้วยความสุขสดชื่น สมหวังที่ทุกผู้ทุกคนที่เป็นเกษตรกรรอคอยกันเพราะการลงทุนลงแรงกันตลอดทั้งปีก็หวังจะได้ผลผลิตก็เป็นฤดูเก็บเกี่ยวนี้แหละ การแสดงออก ถึงความดีใจ ความสุข สดชื่น ผ่าน เสียง แกว (ปี่เขาควาย ปี่ไม้ และปี่ไม้ไผ่) ของหนุ่มๆทั้งหลาย แต่เช้ามืดของฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เสียง แกว จะดังระงมไปทั่วแต่เช้าตามเส้นทางที่จะทำกันลงแขกเกี่ยวข้าวในวันนั้น ปลุกผู้คนในหมู่บ้านทั่วหน้ากัน รวมทั้งสัตว์เลี้ยงต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะสาวๆจะเงี่ยหูฟังเสียง แกว ของคนที่รักที่ชอบว่า เสียงแกวไปทางไหนเพื่อจะได้ไปตามได้ถูกทิศถูกทาง เพื่อจะร่วมได้แลกเปลี่ยนแรงงานด้วยกันอย่างใกล้ชิดและหวานชื่นในฤดูแห่งความสุขและความเบิกบานใจนี้ ดั่งบท ธา ที่หยอกล้อสาวๆ บทหนึ่งที่ว่า “ Cau oo htauf kwai seif hsif dei, nauj bof htauf mei le av hsei” แปลว่า “เสียงแกวของพี่ดังแว่วมา น้องห่อข้าวโดยใช้ผ้าถุงของตนเอง” มีความหมายว่า หญิงสาวพอได้ยินเสียง แกว ของหนุ่มที่ตนเองชอบพอ จึงรีบร้อนจนห่อข้าวด้วยใบตองไม่ทันเลยใช้ผ้าซิ่นตนเองห่อข้าวซะเลย

เป็น ธา ที่หยอกล้อสาวๆที่ตื่นสายทำอะไรไม่ทันแล้ว จึงต้องรีบร้อนห่อข้าวกลัวหลงทิศกับคนที่ตนเองชอบพอกลัวจะไม่ได้ไปลงแขกทำงานด้วยกัน

ฤดูเก็บเกี่ยวจะมีผู้คนมากเป็นพิเศษในการไป มาเด๊าะมากะ (แลกเปลี่ยนแรงงาน) โดยเฉพาะหนุ่มๆสาวๆนอกจากหมู่บ้านตนเองและใกล้เคียงแล้ว บางครั้งจะมีหนุ่มๆสาวๆจากแดนไกลลงทุนมาร่วมแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อจะสร้างสัมพันธ์กันระหว่างหนุ่มสาวด้วยกัน บางคนอาจหมายตาสาวๆในหมู่บ้านไว้แล้วจึงไม่ยากเย็นอะไรที่จะลงทุนเดินทางมาจากแดนไกล ทำไมจึงเป็นโอกาสอันดีในฤดูแห่งความปิติยินดีนี้สำหรับหนุ่มสาวที่มาร่วม มาเด๊าะมากะ เป็นเพราะ หนุ่มสาวสามารถเลือกคู่เกี่ยวข้าวและมัดข้าวตามที่ตนเองรักและชอบพอกัน ผู้ชายจะเป็นคนเกี่ยวข้าว หญิงสาวจะเป็นคนมัดข้าวที่เกี่ยวแล้ว หนุ่มสาวจะเหลียวตามองกันทุกๆนาทีที่ส่งข้าวที่เกี่ยวแล้วให้สาวมัดข้าว การหยอกล้อต่อปากต่อคำจึงดำเนินไปอย่างไม่มีใครรบกวนแม้สายตาของผู้คนรวมทั้งผู้หลักผู้ใหญ่พวกเขาจะไม่สนใจเพราะเป็นโอกาสตามประเพณีเปิดช่องให้พวกเขาจีบกันหยอกล้อกันได้อย่างเปิดเผยต่อหน้าผู้คนที่มาร่วม มาเด๊าะมากะ ในวันนั้น ใครมี ธา ที่หวานชื่นมากน้อยแค่ไหน สามารถพรั่งพรูออกมาในฤดูกาลนี้ บท ธา กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญที่ผูกมัดความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวอย่างแนบแน่น ยากที่จะสลายได้เพราะเนื้อหา ความหมาย ใน ธา สร้างความรู้สึกที่ซาบซึ้งได้อย่างลึกซึ้งยากที่จะเปรียบเปรยกับอะไรได้

นอกจาก ธา ที่สื่อสารหยอกล้อกันสองต่อสองแล้ว ช่วงเวลาพักงานแต่ละช่วง หนุ่มๆจะรวมกลุ่มกันขับ ธา ออกมาสื่อสารความในใจออกมาเป็นเสียง ธา ที่ไพเราะสอดคล้องกับบรรยากาศป่าเขาที่มีเสียงนก เสียงสัตว์ต่างๆสอดรับกันได้อย่างกลมกลืน ผู้คนที่นั่งพักนอกจากสาวๆแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่และเด็กๆก็จะแอบฟังพร้อมทั้งยิ้มกริ่มอย่างเบิกบานใจร่วมกับหนุ่มสาวเหล่านั้นอย่างเข้าใจชีวิตและเอาใจช่วยพวกเขา เพราะพวกเขาได้ผ่านประสบการณ์เหล่านั้นมาแล้วทั้งนั้นในยามที่พวกเขายังหนุ่มยังสาวกันอยู่ นอกจากเสียง ธา ของหนุ่มๆที่ต้องการสื่อสารความในใจออกมาผ่านเสียง ธา ที่แสนไพเราะแล้ว บางครั้งจะมีสาวๆที่ใจกล้ารวมกลุ่มกันร้องโต้ตอบ ธา ที่หนุ่มๆเหล่านั้นร้องออกมา จึงเป็นบรรยากาศที่แสนโรแมนติกจริงๆของหนุ่มสาว กลุ่มหนุ่มวัยรุ่นที่ยังไม่ต้องร้องสื่อสารความในใจให้กับสาวๆเพราะตนเองยังไม่ได้หมายปอง หนุ่มน้อยเหล่านี้ด้วยความคึกคะนองจึงหันมาจับ แกว มาเป่าแข่งขันประชันกันอย่างสนุกสนาน โดยค้นหาเสียง แกว ที่คม ชัด ไพเราะ ก้องไกล มา โชว์สาวๆและผู้คนที่ร่วม มาเด๊าะมากะ ในวันนั้น ฤดูกาลนี้ ถือเป็นเทศกาลของหนุ่มสาวๆจริงๆ ที่จะแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญ ธา การเป่า แกว ซึ่งล้วนสร้างบรรยากาศแห่งรักและบรรยากาศแห่งการเรียนรู้สืบทอดและบนฐานของชีวิตที่มีสุข เบิกบานใจเป็นไปตามธรรมชาติในบรรยากาศแวดล้อมด้วยธรรมชาติของขุนเขาลำเนาไพร

๒. พลวัตรของ ธา ในบริบทของวิถีชีวิตปกาเกอะญอในปัจจุบัน

ตามที่พูดไว้แล้วว่า คนที่ยังคงร้อง ธา ได้ จะเป็นคนอายุราว ห้าสิบปีขึ้นไปที่ไม่ได้ผ่านระบบการศึกษาที่จัดการโดยรัฐมาหรืออาจผ่านมาบ้างแต่แค่จบในชั้นประถมต้น คนเหล่านี้หากมีโอกาสร่วมกระบวนการชีวิตในชุมชนอย่างต่อเนื่องจะพัฒนาตนเองเป็นคนเก่งการจดจำ และ ร้อง ธา ได้ ตัวชี้วัดว่า หนุ่มสาวยังสามารถร้อง ธา ได้หรือไม่ สามารถดูจาก พิธีกรรมงานศพ เพราะพิธีกรรมงานศพ งานนี้จะเป็นบทบาทของคนหนุ่มสาวโดยตรงที่

จะต้องขึ้นร้อง ธา เพื่อเป็นส่งส่วนบุญให้กับคนตายจะได้กลับโลกหน้าอย่างสงบสุข การปรากฏตัวของหนุ่มสาวในงานศพถือว่าเป็นเรื่องจำเป็น จะชี้วัดได้ว่า หนุ่มสาวชุมชนแถบนี้หนุ่มสาวยังสามารถทำหน้าที่ได้อยู่หรือไม่ จึงสามารถตรวจสอบและพิสูจน์ผ่านกระบวนการของงานศพของคนในชุมชนนั้นๆ

จากข้อมูลที่ศึกษาจากบ้านขุนวิน การนำการขับร้อง ธา ในงานศพ ตกเป็นหน้าที่ของทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านอายุราวสี่สิบห้าสิบปีขึ้นไปได้นำการขับร้อง ธา ให้เด็กหนุ่มสาวเพราะหนุ่มๆ สาวๆ ขับร้อง ธา ด้วยตนเองไม่ได้แล้ว หนุ่มๆสาวๆเดินรอบงานศพให้เป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น ส่วนบ้านขุนแปะทำในทำนองเดียวกันแต่แม่บ้านต้องนั่งร้อง ธา ให้สาวๆเพราะเดินไปพร้อมๆกับพวกเขาไม่ได้มีข้อห้ามในเรื่องนี้ว่า แม่บ้านไม่สามารถเดินรอบศพเพื่อร้อง ธา ได้เหมือนสมัยยังสาวอยู่ทั้งนี้อาจเกิดสิ่งไม่ดี โรคภัยไข้เจ็บกับลูกหลานและสามีได้

ส่วนกลุ่มนับถือศาสนาอื่นๆ เช่นศาสนาคริสต์หรือศานาพุทธ จะทำพิธีกรรมตามหลักศาสนาเป็นหลักแล้ว อาจเปิดพื้นที่การขับร้อง ธา ตามประเพณีโดยการนั่งร้อง ธา โดยไม่อนุญาตให้เดินวนรอบศพตามประเพณี แต่การขับร้อง ธา โต้ตอบกันจะเป็นเฉพาะกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้านที่เคยร้อง ธา มา ส่วนเด็กหนุ่มสาวส่วนน้อยที่เข้าร่วมฝึกขับร้อง ธา กับพวกเขา

ส่วนประเพณีแต่งงาน ศาสนาดั้งเดิม ยังปฏิบัติตามขั้นตอนตามประเพณีเดิมทุกขั้นตอน เช่น ยังมีการขับ ธา ต้อนรับขวนเจ้าบ่าว ตีฆ้อง กลอง ฉาบ นำขบวนและรำดาบทักทายกัน การร้อง ธา จะอยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่ที่เก่ง ธา เท่านั้น บรรยากาศการร้อง ธา ไม่คึกคักเหมือนดั่งเดิมเมื่อก่อน เพราะคนรุ่นใหม่ไม่มีส่วนร่วมในการขับร้อง ธา จะมีน้อยคนที่ติดตามผู้ใหญ่เพื่อเรียนรู้ ธา เท่านั้น ส่วนพิธีกรรมที่ผู้ใหญ่เป็นตัวหลักก็ยังดำเนินไปเหมือนดังเดิม ยกเว้นบรรยากาศที่สดชื่นที่หนุ่มๆสาวๆหยอกล้อกันผ่านการขับร้อง ธา จะเหือดหายไปพร้อมกับการไม่สามารถร้อง ธา เหล่านั้น ในปัจจุบัน เด็กหนุ่มๆจะตั้งวงเหล้า ตีฆ้อง กลอง ร้องเพลงสมัยใหม่แทนที่บรรยากาศเดิมที่ใช้ ธา การขอของชำร่วยจากฝีมือสาวๆเป็นที่ระลึกไปดูต่างหน้าได้หายไป

ส่วนที่เปลี่ยนมาเป็นศาสนาใหม่ เช่น ศาสนาคริสต์ จะทำพิธีในโบสถ์เป็นหลักแล้วกลับมาที่บ้านก็มีพิธีแบบคริสต์ในการสวดและร้องเพลงศาสนาต้อนรับคู่บ่าวสาว จากนั้นก็อาจมีผู้หลักผู้ใหญ่บางกลุ่มตั้งวงขับร้อง ธา และวนเหล้ากันตามประเพณี แต่บรรยากาศจะกร่อยกว่า กลุ่มที่ยังนับถือตามประเพณีเดิมอยู่มากเพราะจะเหลือแต่ผู้ใหญ่ที่แข็งแกร่งในการเชี่ยวชาญ ธา และคิดถึงบรรยากาศงานแต่งงานตามประเพณีเท่านั้น บรรยากาศเหล่านี้เสมือนหนึ่งเป็นบรรยากาศที่ยังคงมี เชิงสัญลักษณ์เท่านั้น ปราศจากความสนใจใยดีของเด็กหนุ่มสาวๆโดยสิ้นเชิงก็ว่าได้ นี่คือหนทางแห่งความอ่อนแอลงของกระบวนการถือปฏิบัติการเอา ธา มาขับร้องตามวิถีประเพณี ไม่สามารถกล้าพยากรณ์ ได้เลยว่า ข้างหน้าในอีก สี่สิบ ห้าสิบ ปีข้างหน้า การถือปฏิบัติเหล่านี้จะยังเหลือไหมและจะเป็นอย่างไร

๓. การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมในการพลิกฟื้น ธา ให้กับคนรุ่นใหม่ในบริบทปัจจุบัน

สาเหตุสำคัญที่เด็กรุ่นใหม่ไม่สามารถต่อยอดการเรียนรู้ ธา ได้ ดั่งเดิมได้ นอกจากที่พูดมาแล้วนั้น ยังมีสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การละเลยของพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ปล่อยให้คนอื่นสั่งสอนลูกหลานและเรียนรู้จากคนอื่น โดยเริ่มตั้งแต่พอเข้าเรียนพวกเขาได้ก็ปล่อยให้คนอื่นสั่งสอนลูกหลานพวกเขาตลอดมาจนโตเป็นผู้ใหญ่

ส่วนพื้นที่การเรียนรู้ที่พ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนสั่งสอนและหยิบยื่นให้เกือบไม่มีให้เลย หากมีก็มีเพียงน้อยนิดเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องแก้ด้วยการสร้างพื้นที่ใหม่ให้เด็กของเราตั้งแต่นี้ต่อไป โดยให้มีรูปแบบพื้นที่ที่มีรูปแบบที่หลากหลายให้เกิดพื้นที่เรียนรู้สำหรับพวกเขา งานวิจัยได้ข้อค้นพบต่างๆดังต่อไปนี้ ข้อเสนอ อันดับแรกซึ่งมีความสำคัญมากการสร้างพื้นที่เรียนรู้จะต้องเริ่มจากในครอบครัว พ่อแม่ ปู่ย่าตายายต้องเป็นครูคนแรกจริงๆให้เขา ผู้ปกครองจะเป็นพ่อแม่หรือปู่ย่าตายายก็ตามจะต้องมีพื้นที่ให้ลูกหลานมีกิจกรรมตามประเพณีในครอบครัวและเครือญาติอย่างมีนัยสำคัญ จะเป็นพิธีกรรมของครอบครัว การสั่งสอนในพื้นที่ของครอบครัว รอบโต๊ะอาหาร การเล่านิทานก่อนนอน การสั่งสอนหล่อหลอมในชีวิตประจำวันอย่างสร้างสรรค์ การสอนโดยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การเลี้ยงสัตว์ของครอบครัว การทำอาหาร การหาของป่า การจับปลาและสัตว์น้ำตามประเพณี การทำกักดักสัตว์ การหากินในป่า การเชิญชวนลงไร่ลงนาโดยการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งเด็กๆจะมีเพื่อนๆรุ่นเดียวกันทำงานแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยกัน นอกจากระดับครอบครัวแล้วกิจกรรมตามประเพณีระดับเครือญาติซึ่งมีความดีงามในกกข้อบังคับอยู่แล้ว เช่น การทำพิธีเอาะบงะ (auf bgav)ซึ่งเป็นพิธีกรรมระดับครอบครัวและเครือญาติบนฐานจารีตประเพณีแล้วสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดต้องอยู่ร่วม เอาะเมโข่ (กินหัวข้าว)และกินแบบ เอาะบะดอต่า (กินเป็นพิธี) โดยเริ่มกินจากพ่อและแม่แล้ว ตามมาด้วยลูกคนโตพร้อมทั้งลูกหลานคนโตทั้งหมด จากนั้นคนรองและรองลงมาเรื่อยๆจนถึงคนสุดท้องและลูกของคนสุดท้องจนถึงหลานเหลนสุดท้อง จึงครบกระบวนการกินหัวข้าวตามรูปแบบกินเป็นพิธี จึงเป็นกระบวนการรวบรวมลูกหลานเหลนให้มาพร้อมหน้าพร้อมตากันบังคับโดยกฎจารีตประเพณี จึงนับว่าเป็นกระบวนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเครือญาติเดียวกัน โดยเอาเครือญาติหญิงโดยมียายทวดที่เป็นศุนย์กลางในการบริหารจัดการเครือญาติให้มาร่วมพิธีเครือญาติอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน หากฉุกเฉินมีใครในเครือญาติที่ไม่สามารถมาร่วมได้ ยายทวดจะเอาเมโข่ (หัวข้าว)มาตากแห้งไว้ให้เรียกว่า เมเค (ข้าวแห้ง) เก็บไว้ให้จนกว่าผู้นั้นจะกลับมาและกินแห้งที่เก็บไว้ให้จึงถือว่า พิธีเครือญาตินั้นจบลงอย่างสมบูรณ์ รูปแบบนี้ จึงเป็นรูปแบบของการจัดองค์กรในเครือญาติที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งกระบวนการสืบทอดที่เข้มแข็ง มีความต่อเนื่องที่ชัดเจน โดยปกติพิธีเครือญาตินี้มีทั้งระดับครอบครัวย่อยของลูกหรือหลานแต่ละครอบครัวที่แต่งงานแล้ว และระดับเครือญาติใหญ่ตามที่เล่ามาแล้ว จะเห็นว่า รูปแบบการบริหารจัดการเครือญาติตามประเพณีเป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมากจริงๆในบริบทในอดีตที่มีการรวมกลุ่มกันในระดับเครือญาติและชุมชนโดยจะไม่ให้ลูกหลานออกไปจากหัวอกพ่อแม่จนกว่าจะแต่งงานและหากเป็นชายต้องออกจากครอบครัวไปอยู่ในครอบครัวผู้หญิงแต่เมื่อไรมีพิธีเครือญาติ (บงะ)จากแม่หรียายทวดเขายังต้องกลับมาร่วมพิธี บงะ แต่มาแค่ตัวคนเดียวไม่พาลูกมาด้วย แต่หากเป็นหญิงถึงแม้แต่งงานยังต้องอยู่กับครอบครัวแม่จนกว่าจะพร้อมออกจากครอบครัวแม่มาสร้างบ้านให้ครอบครัวตัวเองอยู่แต่ส่วนใหญ่ยังสร้างบ้านใกล้ๆบ้านพ่อแม่และยังพึ่งพาพ่อแม่อย่างใกล้ชิด ยกเว้นลุกสาวคนใดคนหนึ่งที่แม่เลือกให้เลี้ยงพ่อแม่อาจเป็นลูกสาวคนโตหรือคนสุดท้องแล้วแต่พ่อแม่จะเป็นคนชี้ขาด

ว่าจะเป็นใคร ระบบบริหารจัดการตามจารีตประเพณีนี้ มีความชัดเจนเด็ดขาดและศักดิ์สิทธิ์มากหากมีการปฏิบัติที่ผิดพลาดไปแม้แต่เล็กน้อยจะส่งผลรุนแรงต่อผู้ปฏิบัติตาม สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้นับถือตามจารีตประเพณีเหล่านี้ต้องทำตามอย่างเคร่งครัดจนบางครั้งบังเกิดความกลัวหากลูกหลานไม่สามารถปฏิบัติตามเสมอเหมือน

พ่อแม่หรือจารีตประเพณีที่มีไว้ ยิ่งบริบทปัจจุบันที่มีการผูกติดหลากหลายรูปแบบกับภายนอก จะเป็นการออกไปเรียนข้างนอก การทำงานข้างนอกย่อมสร้างความยากลำบากในการปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่เคร่งครัดเหล่านั้นได้ จึงทำให้หลายครอบครัวหาทางออกที่จะตัดพิธีกรรมเหล่านั้นออกไป จึงมีทั้งคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนาที่หากเข้ารีตเหล่านั้นจะมีการตัดพิธีเครือญาติตามประเพณีนี้ออกไป จึงทำให้ความลำบากในการปล่อยให้ลูกหลานออกไปเรียนหรือทำงานข้างนอกได้อย่างไม่มีขอบเขตต่อไป ช่องทางเหล่านี้เองที่ทำให้กระบวนการผูกพันและสืบทอดในเครือยาติได้หายไป อิสรภาพเข้ามาเยือนอย่างน่ากลัวเพราะไม่มีความผูกพันและสืบทอดตามจารีตอีกต่อไป จึงมีผลต่อลูกหลานที่ไม่มีภูมิคุ้มกันในความผูกพันและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาอย่างที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้ จะเห็นว่า บรรทัดฐานของจารีตประเพณีเหล่านี้ที่ก่อเกิดการสืบทอดผูกพันจากรุ่นสู่รุ่นจากอดีตมาจนปัจจุบันและกำลังจะจบลงในยุคสมัยของเรานี่เองเพราะไม่มีบรรทัดฐานไหนมาเป็นกรอบหรือภูมิคุ้มกันอีกต่อไป สิ่งที่ท้าทายคือจะหารูปแบบบรรทัดฐานอะไรมาทดแทนสิ่งที่หายไปและบรรทัดฐานใหม่นี้ต้องเป็นบรรทัดฐานที่สอดคล้องปรับตัวกับยุคสมัยได้ดีพอควรและสามารถเป็นกรอบหรือภูมิคุ้มกันได้ดีเสมอเหมือนจารีตประเพณีดั้งเดิมได้

รูปแบบอันดับสองต่อมา การจัดกิจกรรมตามประเพณีในระดับชุมชนจะเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และสืบทอดสำหรับเยาวชนและเด็กๆของเราได้ การจัดกิจกรรมตามประเพณีในระดับชุมชนทุกรูปแบบของกิจกรรมให้เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและเด็กๆในชุมชน การกลับมาร่วมกิจกรรมตามประเพณีของชุมชนพัฒนาเป็นนโยบายและเป็นระเบียบของชุมชนให้เน้นการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ

หากพวกเขาไม่อยู่หมู่บ้านเราจะหารูปแบบใดดึงดูดให้พวกเขากลับมาร่วมงานประเพณีเหล่านั้นได้อย่างไร และจะให้พวกเขาสำนึกและเห็นความสำคัญต่อกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญๆซึ่งพวกเราสมควรร่วมรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจร่วมกับครอบครัว ชุมชนได้อย่างไร

นอกจากกิจกรรมการเชิญชวนการร่วมปฏิบัติกิจกรรมตามประเพณีแล้ว การสร้างพื้นที่การถ่ายทอดองค์ความรู้ในโรงเรียน ในสถาบันการศึกษาต่างๆที่ลูกหลานเรียนอยู่ก็ถือว่าเป็นรูปแบบที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง จำเป็นที่ทั้งพ่อแม่ ชุมชนและคนที่เกี่ยวข้องการศึกษาต้องสร้างพื้นที่ให้เด็กๆของพวกเรา นอกจากการถ่ายทอดผ่านระบบในโรงเรียนแล้ว ยังจำเป็นต้องสร้างพื้นที่ที่เป็นกิจกรรมนอกเวลาที่อยู่ในชีวิตประจำวันและเป็นรูปแบบกิจกรรมที่เด็กๆของเราสนใจร่วมและมีความสุขในการร่วม กิจกรรมเหล่านั้น เช่น การจัดค่ายวัฒนธรรมที่มีชีวิตชีวา เร้าใจ และท้าทายเยาวชนที่เข้าร่วมค่ายศึกษาที่เป็นหลากหลายรูปแบบ
ต่างๆเป็นต้น นอกจากกิจกรรมเหล่านี้ การจัดรวบรวม ธา และองค์ความรู้ต่างๆออกมาผลิตออกมาเป็นเอกสารตำรับตำรา หนังสือ คู่มือการศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้เยาวชนเข้าถึงได้ รวมทั้ง ใช้ช่องทางการสื่อสารเผยแพร่ผ่าน รูปแบบของ internet online website line face book เป็นต้น น่าเป็นพื้นที่เด็กๆและเยาวชนมีความเชี่ยวชาญด้านเหล่านี้มีความรักความชอบพอสมควร น่าจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของพวกเขาไม่มากก็น้อย